

Kamilla Nomerstad

Tanker, ønsker og forhåpninger vedrørende alderdommen

**Seks kvinner med pakistansk bakgrunn på et
seniorsenter**

Masteroppgave i Sosialt arbeid

Høgskolen i Oslo, Avdeling for Samfunnsfag

Sammendrag

Denne oppgaven er skrevet som et bidrag til å nyansere begrepet ”den kommende eldrebølgen”, som vil huse flere enn bare 68-generasjonen. Eldreomsorgen vil møte nye utfordringer, dilemmaer og muligheter med den betraktelig mer mangfoldige eldre generasjonen som står for døren. Statistikken tilsier at neste generasjon eldre vil leve lengre og være friskere enn sine forgjengere, og det vil stille høyere og muligens andre krav til særlig den delen av eldreomsorgen som skal tjene noe mer enn bare helseproblematikken.

Oppgaven tar for seg hvilke tanker, ønsker og forhåpninger et utvalg kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn har vedrørende alderdommen i Norge, og hvordan dette kan benyttes til å belyse driften av seniorsentrene i dag og hvilke grep som bør tas for å sikre meningsfylte tilbud og tjenester til samtlige av morgendagens eldre. Kvinnene vektlegger kontakt med barn og familie, tilrettelegging for å bo hjemme, ha et sosialt nettverk, og være deltakende og i aktivitet som det viktigste for den gode alderdommen. Studien viser imidlertid at språket åpner og lukker for mulighet til deltakelse på mange arenaer, også seniorsenteret, og det er en fare for at eldre mennesker med lite norsk språkkunnskap kan bli ekskludert på de få arenaene som er tiltenkt deres aldersgruppe.

Høgskolen i Oslo, Avdeling for Samfunnsfag

Oslo 2010

Abstract

This Master's thesis is written as a contribution to nuance the term "the forthcoming elderly wave", that will comprise more than just the 68'generation. The elderly care is going to meet new challenges, dilemmas and opportunities with its significantly more diverse elderly generation which is approaching. The statistics is implying that the next generation elders will live longer and have better health than its predecessors, and this demands higher and possibly different requirements to especially the part of the elderly care that is going to serve something more than just the health issues.

The thesis examines what thoughts, wishes and expectations a group of women with ethnical minority background has regarding old age in Norway, and how this can be used to focus on the management of the senior centers today, and what measures that should be taken to ensure meaningful activities to every senior citizen of tomorrow. As most important for a good retirement, the women emphasize keeping in touch with family, to be able to live at home, to have a social network, and to be participating and in activity. This study shows however that the language opens and closes the possibility of participation in many arenas, the senior centers included, and there is a danger of elderly people with little Norwegian language skills being excluded from the few arenas that is intended for their age group.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært både spennende, engasjerende og til tider litt frustrerende. Når resultatet endelig er på plass, kan jeg se tilbake på en svært lærerrik periode hvor jeg opplever å ha fått kunnskap som kan benyttes videre i livet både på et personlig og et faglig plan.

Jeg ønsker å benytte anledningen til å takke de som har bidratt til denne oppgaven. Jeg vil først av alt takke mine informanter for deres velvilje og imøtekommenhet. Uten dere ville ikke denne oppgaven blitt til. Jeg vil takke min veileder Marianne Rugkåsa for upåklagelig oppfølging underveis i skriveprosessen. Takk til Marith Markussen for hjelp til å finne relevant litteratur og forskning. Takk til min arbeidsplass Nordstrand Seniorsenter for å ha vært fleksible i forhold til arbeidstider i innspurten av oppgaven, og gjennom masterstudiet forøvrig.

Jeg vil også rette en takk til forelesere, ansatte og medstudenter ved Masterstudiet i sosialt arbeid for to inspirerende år her på Høgskolen i Oslo.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke Erik, som har hjulpet meg med finpussen på oppgaven og som kontinuerlig har bidratt til å holde motet mitt oppe.

Kamilla Nomerstad

Oslo, november 2010

Innholdsfortegnelse

Forside	
Sammendrag	II
Abstract	III
Forord	IV
Innholdsfortegnelse	V
1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Problemstilling og avgrensning	1
1.3 Relevanse for sosialt arbeid og hensikten med studien	3
1.4 Hvorfor seniorsenter?	4
1.5 Eksisterende forskning av feltet	4
2 Teoretisk tilnærming	6
2.1 Sosial orden og sosiale kategorier	6
2.2 Symbolsk interaksjonisme	8
2.3 Erving Goffman, roller og posisjoner	11
2.4 Pierre Bourdieu	13
3 Metode	16
3.1 Valg av metode	16
3.2 Utvalg og rekruttering av informantene	17
3.3 Enkeltintervju kontra gruppeintervju	18
3.4 Gjennomføring av intervju	19
3.5 Fra lyd til analysemateriale	20
3.6 Ethiske refleksjoner	21
4 Analyse og drøfting av funn	23
4.1 Alderdommen	23
4.1.1 <i>Hva er alderdom?</i>	24
4.1.2 <i>Når er man gammel?</i>	25
4.1.3 <i>Øke eller senke aldersgrensen på alderdommen</i>	27
4.1.4 <i>Tapsopplevelser og endringer i livssituasjonen</i>	28
4.2 Den meningsfylte hverdagen	31
4.2.1 <i>Bevarelsen av det kjente og kjære</i>	31
4.2.2 <i>Et ønske om aktivitet og deltakelse</i>	35
4.2.3 <i>Språkbarrieren – språk som betingelse for deltakelse</i>	37

4.3 Kvinnegruppen ved seniorsenteret	39
4.3.1 <i>Kvinnegruppen som primærgruppe</i>	40
4.3.2 <i>Møtearena mellom kvinnene og ulike hjelpetjenester</i>	41
4.3.3 <i>Brobyggeren</i>	42
4.3.4 <i>Den homogene gruppen?</i>	43
4.3.5 <i>Kvinnegruppen som backstage</i>	47
4.4 Norsk som normativt sentrum	50
4.4.1 <i>God nok i norsk?</i>	51
4.4.2 <i>Integrering som mål eller prosess</i>	53
4.4.3 <i>En norsk fasade</i>	56
4.4.4 <i>Fra by eller bygd i Pakistan</i>	58
4.5 En sosial kategori under konstruksjon	61
4.6 Seniorsenteret fremover – nye brukere, nye tilbud?	63
4.6.1 <i>En yngre generasjon med andre holdninger?</i>	64
4.6.2 <i>Behovet for en rådgivningstjeneste</i>	66
4.6.1 <i>Seniorsenter, flerkulturelt senter eller pakistansk senter?</i>	68
5 Oppsummering og konklusjon	71
Litteraturliste	73
Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	77
Vedlegg 2: Intervjuguide	79
Vedlegg 3: Behandling av personopplysninger	81

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Når man i dagligtalen omtaler "eldrebølgen", det høye antallet personer som vil komme i pensjonsalder om noen år, snakkes det gjerne implisitt om de etnisk norske etterkrigsbarna og 68-ere, og hvilke utfordringer helsevesenet vil kunne oppleve. I Oslo anno 2010 bor det 4351 personer med en minoritetsetnisk bakgrunn i aldersgruppen 66 til 79 år. I 2030 vil dette tallet være over 30 000 (Aften 7.10.10). Innvandrere som kom på 60- og 70-tallet nærmer seg eller er allerede i pensjonsalder (Moen 2009a, 10). Det blir hevdet at Oslo kommune ikke er godt nok forberedt på den mangfoldige eldrebølgen¹. Den kommende eldregenerasjonen vil ha et betraktelig større mangfold enn tidligere generasjoner, og utfordringen fra velferdssystemet vil ikke bare dreie seg om dekke behovet til det høye antallet med eldre personer, men også det høye antallet med ulike behov. De kommende eldre vil i snitt holde seg friske og leve lengre enn dagens eldre². Det vil dermed kunne gå mange år mellom nypensjoniststadiet og til man er pleietrengende, og det vil kunne komme psykologiske og sosiale behov som må dekkes på andre måter enn gjennom direkte helsetjenester. Eldreomsorg handler derfor om mer enn bare helsearbeid. Det handler også om sosialt arbeid.

For denne avsluttende masteroppgaven ønsket jeg nokså tidlig i studiet å ta for meg et tema tilknyttet etniske minoriteter i Norge. Som sosionom i oppsøkende virksomhet ved et av Oslos seniorsentre, falt det naturlig å velge et tema innenfor sosialfaglig eldreomsorg. Jeg ønsket å bruke noe av kunnskapen jeg har fått gjennom jobben i oppgaven, samtidig jobbe teoretisk med utfordringene, og slik gjøre en bedre praktisk jobb gjennom økt forståelse og gjennom å se nye sider av arbeidet. Jeg er spent og nysgjerrig på hvordan seniorsentrene vil se ut og drives 10-20 år frem i tid. Hvilke behov vil brukerne ha og hvordan kan seniorsentrene dekke disse?

1.2 Problemstilling og avgrensning

Empirien for studien kommer fra intervjuer med seks kvinner i aldersgruppen 44 til 58 år fra Pakistan, som er deltakere av en kvinnegruppe ved et seniorsenter i Oslo, samt en ansatt ved

¹ <http://www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article479496.ece>, lastet ned 10.09.10.

² <http://www.ssb.no/befolkning/>, lastet ned 15.09.10.

samme seniorsenter. Jeg ønsker å undersøke hvilke tanker de har knyttet til å møte seniortilværelsen i Norge.

Jeg har valgt å avgrense studien til å omhandle et spesifikt kjønn, kvinner, fordi kvinner statistisk sett lever lengre enn menn, og min antagelse er at vi vil ha et høyere antall med eldre kvinner med minoritetsbakgrunn enn menn. Jeg velger kvinner også fordi andre studier har vist at flere kvinner enn menn med innvandrerbakgrunn kan ha behov for en sosial møteplass (Moen 2009a, 8).

Min problemstilling er følgende:

Hvilke tanker, ønsker og forhåpninger har et utvalg innvandrede kvinner, som er brukere av et seniorsenter, vedrørende alderdommen i Norge? Hvordan kan denne kunnskapen benyttes til å vurdere om det er et behov for utvikling og endring av seniorsentrenes praksiser?

Hovedformålet med studien vil være å undersøke og synliggjøre hvordan et utvalg kvinner med en innvandrerbakgrunn, i dette tilfelle pakistansk bakgrunn, ønsker at en verdig og meningsfylt alderdom skal fortone seg. Et delmål vil være å vurdere et mulig økt behov for fornying og tilrettelegging ved seniorsentrene, slik at sentrene skal oppleves inkluderende for samtlige eldre, uavhengig av etnokulturelt opphav.

Da informantene er brukere ved et seniorsenter pr. i dag vil dette legge et grunnlag for deres tanker om hvordan alderdommen vil foretone seg. Hvilke opplevelser bruker kvinnene som grunnlag for å skissere sin egen alderdom? Jeg vil derfor også undersøke hvilken rolle de har ved seniorsenteret i dag, samhandlingen mellom kvinnene og de andre brukerne og ansatte ved senteret og hvilke forutsetninger som må være tilstede for at kvinnene ønsker å bruke senteret.

Oppgaven vil fokusere først og fremst på perioden der den eldre fremdeles i hovedsak er selvhjulpen. Mitt fokus vil være hvordan man kan skape mening og glede i hverdagen som eldre, og ikke på fysisk helse som ofte er et naturlig emne når man snakker om eldreomsorg. Jeg vil likevel berøre temaer som omhandler hvilke ønsker kvinnene har dersom de blir pleietrengende, blant annet om graden av offentlig bistand og involvering av familien.

1.3 Relevanse for sosialt arbeid og hensikten med studien

Studien retter seg hovedsakelig mot seniorsentrene, men kan også benyttes i andre ledd av eldreomsorgen som f.eks. dagsentre, hjemmetjenesten, omsorgsboliger og sykehjem. Det er ytterst få med innvandrerbakgrunn som benytter seniorsentrene i dag (Moen 2009a, 3), og det er dermed vanskelig å si noe om hvilke konkrete tiltak som fungerer. Resultatene fra studien kan brukes til å utvikle feltet for sosialfaglig arbeid på et seniorsenter eller i andre ledd av eldreomsorgen, gjennom å bidra til å skape mer forståelse og gjøre personer innenfor fagfeltet bevisste og oppmerksomme på hvilke utfordringer og muligheter som kan møtes i fremtiden. Kunnskapsmålet med studien er å få kunnskap om hvordan man kan forebygge sosiale problemer som isolasjon og ensomhet hos eldre med en etnisk minoritetsbakgrunn.

Samtlige bydeler i Oslo har i dag en eller flere seniorveiledere i oppsøkende virksomhet, som tilbyr samtaler og besøk i hjemmet til hjemmeboende eldre i bydelen. Virksomheten skal være forebyggende, både for sosiale problemer som isolasjon og ensomhet, samt fysisk og psykisk helse gjennom å bistå med å tilrettelegge for f.eks. økt mobilitet, gledesbetonte aktiviteter og lignende. Flertallet av de som fyller stillingene har en sosial- eller helsefaglig bakgrunn, og driften er lagt til seniorsentrene, da det er en naturlig og nøytral arena å nå alderspensjonister som ikke er pleietrengende og som allerede er brukere av kommunens hjelpetjenester. Kunnskap om den kommende eldregenerasjonen vil derfor være svært relevant, da det kan være behov for andre midler til å nå ut til gruppen, og tilrettelegge for en best mulig alderdom.

Sosialt arbeid innebærer å se personen i sin spesielle kontekst, og sosialarbeiderens rolle er å bistå mennesket med sitt forhold til omgivelsene han eller hun inngår i (Levin 2004). Sosialarbeideren, og seniorsenteret forøvrig, skal bistå med å finne rette tjenester og lignende, eller gjennom ulike tiltak bidra til å skape mening og bedre trivsel i hverdagen.

Det kan bli et økt behov for oppsøkende virksomhet i fremtiden, grunnet det betraktelig høyere antall med eldre som skal få tilstrekkelig med informasjon om tilbud, tjenester og rettigheter. Sosialarbeideren i oppsøkende virksomhet vil også kunne avdekke ulike behov hos hjemmeboende eldre og sette søkelys på og rapportere om dette både til seniorsentrene, hjemmetjenesten, syke- og aldershjemmene og politikere.

1.4 Hvorfor seniorsenter?

Dette delkapitlet er en refleksjon om hvorvidt eldre trenger eller behøver å være brukere av et seniorsenter for å ha et godt liv som eldre. Seniorsenteret er en sosial møtearena, som skal tilrettelegge for meningsfylt aktiviteter og tjenester til alle eldre personer. Jeg vil først og fremst fokusere på hvordan man kan skape slike møteplasser og hvordan man får eldre til å bruke senteret. Sentrene skal også ha god kjennskap til andre ledd som kan være relevant for en eldre person, slik som hjemmetjeneste, hjemmesykepleie, aldershjem, sykehjem, ergo- og fysioterapi, Vern for Eldre, frivillighetssentralene, interesseorganisasjoner, trygghetsavdelinger, TT-kort eller Flexitransport, trygghetsalarm og NAV. Seniorsenterets ansatte, fortrinnsvis sosialarbeideren, skal være behjelpelig med opprettelse av en dialog mellom bruker og hjelpeinstanser der det er behov.

Seniorsenteret er et lavterskeltilbud for eldre hvor man kan komme og være deltakende i ulike kursaktiviteter, eller bare for å ta en kopp kaffe, kun i kraft av det å være eldre. For noen oppleves det som en forlengelse av arbeidslivets goder, gjennom å bruke sine evner og kompetanse, og opprettholde et stabilt sosialt nettverk. Fellesnevneren for alle er at de er eldre, på godt og vondt, og ikke at de deler f.eks. samme diagnose. Fokuset ligger på det en kan og mestrer, og bidrar til følelse av autonomi.

Det er stor variasjon i motivasjonen til å være bruker av et seniorsenter. Informantene i denne oppgaven er brukere av seniorsenteret fordi de ønsker en sosial møteplass utenfor hjemmet, hvor de kan treffe andre kvinner. Det er ingen selvfølgelighet at man må være bruker av et seniorsenter for å ha et godt liv som eldre. Flere hjemmeboende eldre har lystbetonte hobbyer eller interesser, har familie, venner eller bekjente rundt seg, og kjenner til ulike hjelpetjenester som kan bli aktuelle i fremtiden, og dette vil fylle mange av seniorsenterets funksjoner. Det er med andre ord ikke slik at alle må eller trenger å bruke senteret, men det er viktig at alle *kan* gjøre det, gjennom at tilbudet gjenspeiler behovet hos alle eldre og at de føler seg velkomne og inkludert.

1.5 Eksisterende forskning på feltet

Flere forskere ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har gjennomført og publisert studier knyttet til temaet innvandrere og alderdom.

Sosialantropolog Bjørg Moen har utgitt NOVA-rapporter som tar for seg seniorsenteret som møteplass for eldre med innvandrerbakgrunn: *"Jeg gleder meg til torsdag"* (2009a) og *Eldresenter på ukjent vei* (2002a). I *Tilhørighetens balanse* (2009b) setter Moen søkelys på kvinners hverdagsliv i norsk-pakistanske familier og *Når hjemme er et annet sted* (2002b) handler om pakistanske og danske innvandrere og hvilke forventninger og behov de har knyttet til omsorg på sine eldre dager.

Svein Olav Daatland, Odd h. Guntvedt og Britt Slagsvold (red.), med fagområdet psykologi, har utgitt rapporten *Eldresenteret nå og framover* (2000), med bidrag fra Elisabeth Sommerfeldt, Per Erik Solem, Bjørg Moen og Anne Helset, og tar for seg seniorsentrenes funksjon, fremvekst og historie.

Sosialpsykolog Svein Olav Daatland og psykolog Per Erik Solem, begge seniorforskere ved NOVA, har også utgitt *Aldring og samfunn – En innføring i sosialgerontologi* (2000), som tar for seg aldring og eldre fra en psykologisk og samfunnsvitenskapelig synsvinkel og er den første i sitt slag i Norge.

Reidun Ingebretsen leder prosjektet *Eldre innvandrere - tilpasning av pleie- og omsorgstilbudet* ved NOVA. Det har i tilknytning til prosjektet så langt blitt publisert fire ulike rapporter; *Erfaringer med omsorgstjenester for eldre innvandrere* (2010a), *Eldre innvandrere og organisasjoner* (2010b), *Omsorg for eldre innvandrere* (2010c) og *Eldre med innvandrerbakgrunn* (2007). Det har også blitt gitt ut syv eksterne publikasjoner (2007a; 2007b; 2008; 2009a; 2009b; 2009c; 2010), som omhandler omsorgstjenester for eldre med innvandrerbakgrunn.

Det er hittil blitt gjort lite forskning på eldre med etnisk minoritetsbakgrunn, og de fleste undersøkelsene er rettet mot de eldres bruk og behov for helse- og sosialtjenester (Moen 2002b, 16). Ingen av studiene har tatt utgangspunkt i mennesker med innvandrerbakgrunn som allerede er brukere av et seniorsenter og hvilke tanker de har rundt alderdommen, men heller om hvorvidt ulike tiltak har fungert ved å se på antallet med eldre innvandrere som besøker seniorsenteret. Det finnes ingen forskning rundt tema fra en sosialarbeiders ståsted, og min undersøkelse vil på denne måten være unik.

2 Teoretisk tilnærming

I denne studien ønsker jeg å undersøke hvilke refleksjoner kvinnene gjør seg om egen alderdom. Den valgte teorien bør dreie seg om å fange kvinnenes tanker med utgangspunkt i deres unike kontekst, som kvinne med en pakistansk bakgrunn i Norge, men med forskjellige opplevelser og erfaringer. Jeg har valgt et sett teorier som inspirasjonskilde, som bidrar til å underbygge og se nye sider av empirien fra intervjuene.

Symbolisk interaksjonisme har vært mitt utgangspunkt fra startfasen av prosjektet, og vil være et gjennomgående perspektiv i hele oppgaven, da det er kvinnenes virkelighet jeg søker og hva som utgjør grunnlaget for deres tolkninger, handlinger og adferd. Jeg vil ta for meg hvordan samhandlingen og samspillet mellom ulike grupper på seniorsenteret kan utarte seg med utgangspunkt i min empiri, og analysere dette med inspirasjon fra Pierre Bourdieus begreper om felt, habitus og kapital, og Goffmans rolleteori. Jeg ønsker også å undersøke hvordan de sosiale kategoriene kvinne, eldre og etnisk minoritet samvirker, og fører til inkluderende eller ekskluderende mekanismer. Jeg vil redegjøre for de teoretiske perspektivene i de følgende separate delkapitlene.

2.1 Sosial orden og sosiale kategorier

Det ligger føringer i samfunnet for hva som forventes av individet for at vi skal kunne fungere sammen, også kalt "social order" (Levin og Trost 2005, 56). Vi blir fôret med normer om hvordan vi skal oppføre oss knyttet til ulike sosiale kategorier, som kjønn, alder, sosial klasse og etnisitet. Disse er integrert i vårt system av muligheter til å definere situasjoner. Mennesket søker å orientere seg i et uoversiktlig landskap, og ved å kategorisere individer, inkludert seg selv, opplever vi å ha større kontroll. Vi søker etter bekreftelse fra omgivelsene, og vår selvfølelse avhenger av hvordan vi opplever at andre møter og oppfatter oss.

Vi blir ikke bare formet av den posisjonen vi har i det sosiale system, men vi fanger opp informasjon og nyskaper den, før vi sender den videre (Hutchinson og Oltedal 2003, 72). Vi er skapt og skapere av samfunnet vi inngår i, og vi reproducerer det samfunnet, men med små korrigeringer. Vi har forskjellige identiteter, i forhold til ulike referansegrupper i samfunnet (Charon 1992, 34 i Hutchinson og Oltedal 2003, 72). Vi setter merkelapper på oss selv og lar

andre sette merkelapp på oss. Identitet får man når disse merkelappene samsvarer i personens virkelighetsverden (Ibid, 73).

Interseksjonalitet som perspektiv har sitt utspring i den antirasistiske kritismen av den hegemoniske og ekskluderende feminismen, som bare inkluderte hvite middelklassekvinner (de los Reyes og Mulinari 2005, 15), og benyttes i dag hovedsakelig i kjønnsforskning og antirastisk- og postkolonial forskning (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010, 14). Begrepet ble introdusert av den amerikanske jusprofessoren Kimberlé Williams Crenshaw (1989) da hun satt fokus på hvordan fargede kvinner ble forbigått i det amerikanske rettsystemet (Ibid, 14).

Interseksjonalitetsbegrepet tar for seg hvordan makt og sosiale kategorier former individets muligheter å agere som subjekt (de los Reyes og Mulinari 2005, 16). Det er et perspektiv og en analysemetode som tar utgangspunkt i at maktanalyser ikke kan reduseres til å gjelde kun enkeltkategorier som kjønn, klasse eller etnisitet, men hvordan hvordan disse kategoriene påvirker og forsterker hverandre (Ibid, 14). For å finne ut hvordan hierarkier av overordnede og underordnede grupper, minoriteter og majoriteter, skapes og vedlikeholdes må man se på de sammenvevde forskjellsdimensjonene (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010, 20). Perspektivet trekker oppmerksomhet mot ordnede praksiser og det som ofte tas for gitt, og om å stille spørsmåltegn ved den ”gitte” kunnskapen om den sosiale ordningen vi lever i (Ibid, 29, de los Reyes og Mulinari 2005, 23). I det ligger et behov for synliggjøring av ulike historiske og situasjonsbaserte maktrelasjoner, og hvordan de skapes i og gjennom sosiale kategorier.

Kategoriernes meningssystemer konstruerer og interagerer med hverandre, og får en samlet betydning for personens opplevelse av seg selv. De los Reyes og Mulinari (2005) mener det ikke finnes noen sosiale posisjoner eller identiteter som ikke konstrueres utifra sosiale kategorier som f.eks. klasse, kjønn og etniske asymmetrier. Kategoriene overlapper og virker sammen på spesielle måter, de påvirker hverandre og forsterker hverandre. En kvinne er mer enn bare kvinne, men har ”medlemskap” i flere kategorier som utgjør alder, seksuell orientering, livssyn o.l. Samsillet mellom og sammensetning av disse kategoriene utgjør vårt sosiale handlingsrom, og bidrar til muligheter og begrensninger (Ibid).

Interseksjonalitetsperspektivet tar utgangspunkt i at sosiale kategorier er noe som gjøres, fremfor noe man er. Kategoriene kan betraktes som verb, en vedvarende prosess og noe ikke-statisk (Ambjörnsson 2004, 13). Det å gjøre og utføre sin rolle gir en pekepinn til Goffman og ”performance” eller opptreden av en rolle eller posisjon. Kategoriene ansees som praksiser,

og noe som gjøres og gjennomføres på en mest mulig troverdig måte og samspiller med andres definisjon av situasjonen (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010, 25-26).

Vi deler gjerne opp verden i ulike regioner, f.eks. vestlig og ikke-vestlig, og oppfatter mennesker fra andre regioner enn oss selv som annerledes. Dette befester og opprettholder ulikhet og bestemmer hvilken posisjon og grad av innflytelse man har (de los Reyes og Mulinari 2005, 18). Det skapes motsatspar som isolerer og begrenser hva som er adekvat adferd. De los Reyes og Mulinari (2005, 25) mener at ”skapelsen av isolerende kategorier hører til det atomistiske verdensbildet som positivismen skolerer oss inn i”.

Ulikheter tas gjerne for gitt. Kvinner sammenlignes med menn, ikke-vestlig med vestlig, barn med voksne, homofile med heterofile o.s.v, hvor en av de er mer sann eller nøytral enn den andre (Ibid, 25). En av de sitter med en større grad av definisjonsmakt på hva som er det rette og den sanne virkeligheten, og slik fungerer disse kategoriserende motsatsparene ekskluderende og underordnende (Ibid, 34).

Biologisk kjønn og etnisitet er noe medfødt og i utgangspunktet uforanderlig. Vår alder er derimot i forandring. Gjennom livet forandrer vi kategori, fra barn til voksen til gammel, og vi inntar ulike posisjoner i aldersbaserte maktrelasjoner. Det finnes en rekke normer og forventninger på hva som er normalt og avvikende knyttet til alder og livsløp.

Alder kan sees på som biologisk, kronologisk, psykologisk, men er likefullt en sosial kategori. Krekula, Närvänen og Näsman (2005) mener betydningen av alder har vært oversett innenfor samfunnsforskning, også i interseksjonelle studier, da de ofte fokuserer på kjønn, etnisitet eller seksualitet. Alder som sosial kategori blir gjerne glemt. Voksne, i yrkesaktiv alder, er de som utgjør normen, og som både barn og eldre sammenlignes med. Alder er avgjørende for tildeling av forventninger, plikter og rettigheter, og det er de voksne i yrkesaktiv alder som definerer deres behov. Å være voksen assosieres med autonomi, rettigheter og ansvar, mens å bli eldre assosieres med å miste dette. Det vil derfor være en viktig oppgave innenfor eldreomsorgen å forsøke å bidra til den eldres mestringsfølelse.

2.2 Symbolsk interaksjonisme

Symbolsk interaksjonisme som perspektiv har blitt benyttet innenfor sosialgerontologien, i blant annet studier om hvordan den sosiale identiteten forvaltes under pensjonering, i et samfunn som arbeid som den sentrale verdien (Daatland og Solem 2000, 127). Symbolsk

interaksjonisme er et utgangspunkt for å forstå den sosiale virkeligheten, og handler om å se mennesket utifra dens unike kontekst. Det bygger på et nedenfra-og-opp-perspektiv (Levin og Trost 2005, 7). Som teoretisk perspektiv ble symbolsk interaksjonisme utviklet av George Herbert Mead (Hutchinson og Oltedal, 2003:65), mens selve begrepet ble første gang brukt i 1937 av Herbert Blumer i "Man and Society" (Levin og Trost 2005, 9).

En av hjørnesteinene i symbolsk interaksjonisme, er det såkalte Thomas-teoremet, som lyder "hvis mennesket definerer eller oppfatter situasjon som virkelig, er den også virkelig i sine konsekvenser" (Ibid, 11). Det vil si at all adferd har en naturlig forklaring, da den er et resultat av den virkeligheten individet opplever. For å kunne forstå et menneskes handlinger, må vi forstå hvordan han eller hun definerer og oppfatter situasjonen og dens elementer. Å forsøke å forstå en person, innebærer å prøve å sette seg inn i dens totale situasjon. Jane Addams, etablereren av Hull-House og en pioner innen sosialt arbeid som fagfelt, og Charles Horton Cooley innførte termen "sympatisk introspeksjon", som vil si å ta den andres ståsted (Ibid, 37). George Herbert Mead benyttet en tilsvarende term, "role-taking", som vil si at i kommunikasjon med andre mennesker forestiller vi oss den andres tanker, følelser og definisjon av situasjon (Ibid, 60).

En persons definisjon av en gitt situasjon er aldri konstant, men omdefineres hele tiden. Vår forestillingsverden forandres stadig, men prosessen kan gå langsomt. Den aktuelle forestillingsverden styrer også hva vi oppfatter, og hvordan vi bedømmer det vi ser. Dette kalles i psykologien "sektiv persepsjon" (Teigen 1997, 174). Symbolsk interaksjonisme fokuserer på vår adferd som sosiale vesener, i nået, fremfor innehavende egenskaper. Vi handler hele tiden, og er alltid i forandring og utvikling. Vi er således ikke utstyrt med et sett uforanderlige egenskaper eller personlighetssider. I symbolsk interaksjonistisk ånd kan man omforme substantivene til verb, slik at f.eks. å være dominant forstås som at en dominerer i denne spesifikke situasjonen. Mennesket *er* ikke, men det *gjør* (Levin og Trost, 2005:18).

Ifølge Charles Horton Cooley har det sosiale selvet tre komponenter: vi har en forestilling om hvordan vi ter oss for hverandre, en forestilling om den andres bedømming av oss, og ut av disse forestillingene kommer en selvfølelse, være seg positiv eller negativ. Cooley kaller dette for speilselvet eller "looking-glass self". Vi speiler eller reflekterer oss i andres reaksjon på vår adferd og væren, og på den måten får vi et bilde av hvem vi er (Ibid, 37).

George Herbert Mead mente at et menneske handler i forhold til seg selv og sine omgivelser, og tilpasser handlinger utifra det miljøet man inngår i. Handlingene starter som et stimuli,

uten et eksakt mål, men som må tilfredstilles tilpasset miljøet. Når to mennesker møtes og blir oppmerksomme på hverandre, blir de stimuli for hverandre i en prosess av interaksjon og kommunikasjon. Gester blir symboler, som blir et stimulus å handle etter. Symbolene gjør at vi til en viss grad kan forutsi adferden til hverandre (Ibid, 38). Mead utformet en modell for interaksjon mellom mennesker, den triadiske interaksjonsmodellen: A utfører en handling mot B, basert på As definisjon av situasjonen. A oppfatter Bs svar, og så tolker A det A oppfatter (Ibid, 103).

Symboler

Mennesker reagerer ikke på andres adferd, men ens subjektive tolkning av adferden. Denne interaksjonen skjer gjennom symboler. Ord er de mest åpenbare og vanligste symbolene vi forholder oss til, og de må ha mening for andre i våre nærmeste omgivelser. Først da er de symboler. Kroppsspråk, kroppsholdning, ansiktsuttrykk eller minespill kan også være meningsfulle for oss i ulike situasjoner, og er således symboler. Farger, lukter, smaker og berøringer kan også være symboler (Ibid, 17).

Et fenomen er først er symbol når det har en gitt betydning og en omtrentlig lik kollektiv mening (Ibid, 123). Med omtrentlig betyr at symbolet har et nogenlunde samme meningsinnhold for de sosiale omgivelsene, for uten en likarted forståelse av symbolene ville vi ikke kunne kommunisere med hverandre. Det eksakte meningsinnholdet i symbolene vil imidlertid aldri være helt likt. Ens forståelse av et symbol kan forandre seg over kort eller lengre tid. Alle vet f.eks. hva "familie" er, men hvem det enkelte menneske velger å inkludere i sin forståelse av hvem familien består av kan være forskjellig (Levin 1994, 156). Termer er de samme, men innholdet varierer i forhold til person, tid og sted.

Sosial interaksjon

Symbolisk interaksjonisme fokuserer på interaksjonen mellom individ og samfunn, og hvordan mennesket er meningssøkende og tolker meningen i handlingene (Hutchinson og Oltedal 2003, 71). Interaksjon skjer gjennom uttalt og uuttalt kommunikasjon. Enten om vi sier noe eller ikke sier noe i samvær med andre, interagerer vi. Taushet av ord er også en form for interaksjon. Vi interagerer også med oss selv, gjennom tenkning (Levin og Trost 2005, 16). Symboler tas inn i vår virkelighetsforståelse, gjennom lyder og ord, gjennom synet, eller

gjennom lukter og smaker. Disse gir en viss betydning for oss, som legger et grunnlag for videre interaksjon. Også utseende, gjennom f.eks. klær og utsmykning, er en del av den sosiale interaksjonen (Ibid, 94). Klær kan være et sterkt symbol, med et bredt meningsinnhold. Det viser blant annet debatten om hijab i politiet som foregikk våren 2009.

2.3 Erving Goffman, roller og posisjoner

Innenfor rolleteori er særlig fire termer av betydning – posisjon, forventninger, rolle og adferd (Ibid, 138). Til enhver posisjon er det en rekke forventninger, ofte fra ulike hold, i forhold til adferd, ideer, vurderinger og perspektiv (Ibid, 140). Som forelder er man seg bevisst på sin utførelse av mors- eller farsrollen, men også barnet, partner, foreldre, skolen, kolleger og media vil stille forventninger. Hver posisjon kan anees å ha flere delroller knyttet til seg. Rollen som er knyttet til posisjonen selv, kan anees som totalrolle. Vi har alltid flere enn én posisjon i en gitt sammenheng, og kan sies å alltid ha minst tre totalroller – om kjønnstilhørighet, alderstilhørighet og den situasjonsspesifikke totalrollen (ibid, 141).

Boken *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959) av Erving Goffman tar utgangspunkt i en sosiologisk synsvinkel man kan studere samfunnet under, gjennom å plassere menneskers adferd i en teatralisk ramme (Hutchinson og Oltedal 2003, 75). Perspektivet gir en forståelse av hvordan det sosiale livet i f.eks. familier, arbeidsplasser eller andre institusjoner går så tilsynelatende lett, og hvordan vi opprettholder denne balansen.

Scenen er metaforen for det sosiale livet, og mennesker spiller ut sin gitte rolle på denne scenen. Det sosiale livet foregår både ”frontstage” og ”backstage” (Goffman 1992). Ved frontstage har man et publikum, og vår opptreden er tilpasset situasjonen og hvordan man antar andre definerer den. Dette kan dreie seg om å spille i forhold til kjønn, klær, posisjon, talemåter og kroppsholdning. Goffman selv sier at vi har flere restriksjoner omkring kvinnens front enn mannens. Vi prøver å kontrollere den oppfatning andre har av oss, gjennom inntrykksmanipulering eller ”impression management” (Ibid, 24-69).

Goffman skiller mellom to typer kommunikasjon – det man gir og det man avgir. Dette vil si tilsiktet og utilsiktet opptreden. Dersom man avgir informasjon som er i uoverenskomst med ens foretrukke opptreden, kan det føre til et sammenbrudd i den ønskede definisjonen av situasjonen hos publikum (Ibid, 62).

Backstage er tilsynelatende der vi slapper mer av og øver oss opp til nye vaner, f.eks. i mer uformell samtale med et par kolleger etter et personalmøte på arbeidsplassen. Backstage er der vi planlegger, forbereder eller øver oss opp til en opptreden på frontstage (Hutchinson og Oltedal 2003, 75). Det som ble undertrykket i frontstage vil komme til uttrykk i backstage. Backstage er stedet hvor de opptredende faller ut av rollen, og holdes helt avspærret for publikum. De inntrykk man søker å gi på frontstage blir helt åpent motsagt, gjennom samtale og kroppsspråk, eller bytting av f.eks. klær eller forskjønnende elementer (Goffman 1992, 92-118).

For hver nye sosiale situasjon vi kommer i, har vi et nytt selv. Goffman mener vi alltid fremfører og spiller en rolle eller sosial posisjon som noe som vi forsøker å realisere. Vi kan ikke ta en rolle i besittelse og så vise den frem. Jean-Paul Sartre mener at vi leker med roller for å realisere dem (Ibid, 68). Med andre ord er vi aldri i en posisjon, men vi spiller at vi er det. Simon De Beauvoir mener man er en stedfortreder for noen som ikke er til stede – den rollen en fremfører, men ikke selv er (Beauvoir 1949).

Goffman har et fokus på "fasade". I vår opptreden benytter vi bevisst eller ubevisst uttrykksmidler, for å understreke vår spesifikke rolle. Dette kan være "kulisser", slik som møbler, utsmykning, innredning eller annet. "Personlig fasade" er ting vi tar med oss overalt, f.eks. distinksjon, kjønn, alder, utseende, høyde, dialekt, aksent, kroppsbevegelser o.l. (Goffman 1992, 29). En persons fasade kan deles opp i to deler – "ytre" eller "apparance", og "manerer" eller "manner". "Ytre" innebærer det som opplyser om aktørens sosiale status i opptrednen, mens "manerer" er det som gir oss en pekepinn av hvilken interaksjonsrolle aktøren tar sikte på å spille i den foreliggende situasjonen. Det forventes et samsvar mellom ytre og manerer, f.eks. at person med en lavere sosial posisjon i forhold til de andre opptredende ikke opptrer belærende eller dominerende (Ibid, 30).

Goffman har også et fokus på dramatisering, at øyeblikkelige avgjørelser og adferd gjør at personen virker sikker i sin sak og inntrykksmanipuleringen kan være mer effektiv. De mest synlige og ofte mekaniske opptredene virker viktigere enn de mer diffuse (Ibid, 34). Som eksempel er aktivitet eller arbeid med et konkret, materielt resultat enklere å verdsette og se nytteverdien av enn en aktivitet som gir et mer diffust resultat eller intet resultat i det hele tatt, men hvor prosessen i seg selv har bidratt til positiv utvikling eller kunnskap.

Goffmans rollespill-perspektiv på det sosiale livet vil jeg benytte i forståelsen av hvordan informantene samhandler og samspiller med sine omgivelser, både på seniorsenteret og samfunnet forøvrig.

2.4 Pierre Bourdieu

Bourdieus tenkning kom som et resultat av hvilken pris man betaler for sosial mobilitet. Ved å bytte sosialt miljø vender man sitt gamle miljø ryggen, samtidig som man alltid blir påminnet om sin annerledeshet i det nye miljøet (Wilken 2008, 13). Bourdieu så på seg selv som en ”outsider” i forhold til frankrikes intellektuelle elite, og det vises klare paralleller mellom hans egne erfaring og hans teoriutvikling (Ibid, 11).

Bourdieu ønsket å styre sosiologien, som han selv var en del av, ut av gamle spor og tradisjonelle motsetninger - som å skille mellom teori og metode, og struktur og aktør (Solli 1998, 235). Med sine begreper felt, kapital og habitus som innfallsvinkel for forståelse av det sosiale liv, har Bourdieu overskredet skillet mellom subjektivismen og objektivisme. Bourdieu mener mennesker alltid inngår i sosiale relasjoner og samfunn, at disse alltid er lagdelte og hierarkiske, og at det alltid skjer en reproduksjon av ulikhet i det sosiale rom (Wilken 2008, 9). Bourdieu ønsket å unngå at sosiologien og samfunnsvitenskapene fungerte som en reproduksjon av etablerte forestillinger og konstruksjoner, men heller at sosiologien skulle representere et brudd med disse (Solli 1998, 243).

Jeg vil nå redegjøre for hvordan jeg forstår og anvender Bourdieus begreper felt, kapital og habitus.

Felt

Felt kan beskrives som et nettverk av sosiale posisjoner, hvor definerte posisjoner legger føringer på de som innehar de ulike posisjonene, og som hva som mulig og umulig (Wacquant og Bourdieu 1993, 82). Felt blir videre beskrevet som et selvstendig sosialt mikrokosmos på innsiden av et sosialt kosmos, altså storsamfunnet (Jakobsen 2002, xiii, Wacquant og Bourdieu 1993, 82), og kan være f.eks. en bedrift, utdanningsinstitusjon eller en ideell organisasjon. Feltet har gjensidige definerte relasjoner, og et sett felles verdier som definerer feltet og gir mening til praksisene som foregår der (Jakobsen 2002, xiii).

I feltet foregår det sosiale kamper og ens sosiale posisjon avgjøres med utgangspunkt i hvilken mengde av "rett" kapital en har (Wilken 2008, 39). Det strides om symbolske eller materielle ressurser som er felles og viktig for menneskene som er en del av feltet. De ulike feltene retter seg mot ulike logikker, hvor ulike former for kapital verdsettes ulikt (Bourdieu og Wacquant 1993, 83).

Bourdieu omtalte de prosesser som foregikk i feltet for "spill" og menneskene for "sosiale agenter". Agentene er fanget av spillet, og anser det som naturgitt, men er i realiteten ikke gitt av naturen, men skapt av dominansforhold. Kortene som agentene har for hånden i spillet er kapital-typene, og de grunnleggende kapitaltypene som økonomisk, kulturell, sosial og symbolsk, kan være gyldige og virkningsfulle i ulike felt, men i ulik grad (Ibid, 83). Eksempler på felt kan være utdanningssystemet, staten, kirken, de politiske partiene eller fagforeninger. Kriteriet for å definere felt er at man kan påvise at det står noe på spill som agenter finner det verdt å kjempe for eller om (Ibid).

Bourdieu forklarer årsaken til at feltets liv oppfattes så naturlig med begrepet "doxa". Doxa er den viten som tas for gitt og ikke underlegges refleksjon og vurdering, og er feltets regler (Wilken 2008, 42). Alle felt vil ha utviklet sin egen doxa, noen grunnregler som alle agentene må akseptere, og er kun udiskutable innenfor feltet. Hvis man står utenfor kan man problematisere premissene i det spesifikke feltet (Ibid, 43).

Felt som begrep er relevant for min analyse i kraft av at studien tar for seg en avgrenset sosial arena, seniorsentrene. Perspektivet kan benyttes til å studere hvilke "kapitaler" som er verdsatt og ikke innenfor senterets rammer, og hvordan brukerne tar og får sine posisjoner utifra hvilke personlige eller materielle elementer de bringer med seg inn på arenaen.

Kapital

Kapitalen fremtrer i tre fundamentale former, som hver har sine underformer; den økonomiske kapitalen, den kulturelle kapitalen og den sosiale kapitalen. Den økonomiske kapitalen er materielle og økonomiske ressurser, den kulturelle er legitim kunnskap, utdanning og kompetanse, og den sosiale kapitalen er familierelasjoner, nettverk og forbindelser (Bourdieu 1983/86, 242 i Wilken 2008, 39). I tillegg finnes symbolsk kapital, f.eks. ved å dedikere tid eller penger til veldedighet. Da omgjøres en type kapital, den økonomiske, til moralsk eller symbolsk kapital (Wilken 2008, 39). En grunnleggende

forutsetning for kapital er at det finnes et felt, et spill, hvor kapital-kortet kan brukes. Kapitaler er både et våpen og en kampinnsats, og det tillater den som rår over kapitalen å utøve en makt og en påvirkning i feltet. Kapitaltypene kan konverteres til en annen type kapital (Bourdieu 1983/86, 241 i Wilken 2008,56). Kulturell kapital kan omsettes til økonomisk kapital, ved å f.eks. selge egenproduserte kunstverk, underholde med dans, sang eller foredrag innenfor et kunnskapsområdet. Agentene er imidlertid alltid bundet av sin habitus, som setter begrensninger for hvilke vekslingsmuligheter de ser (Ibid, 41).

Som person med innvandrerbakgrunn har man gjerne en flerkulturell og flerspråklig kunnskap som kan benyttes som ressurs på flere arenaer i samfunnet, gjennom gode mobiliseringskommunikasjonsmuligheter på tvers av etniske grupper. Denne type form for kulturell kapital vil imidlertid i varierende grad være verdsatt og et bidrag til innflytelse for personen som innehar kapitalen. I analysen vil jeg undersøke om hvorvidt flerkultur og flerspråklighet ansees for å være en ressurs eller ikke på seniorsenteret informantene er brukere av.

Habitus

Habitus er det som gjør spillet meningsfylt for den sosiale agenten. Habitus er en metafor for den ytre sosiale verdenen som er kroppsliggjort. Den består av et sett disposisjoner, eller handlingsmuligheter, skapt gjennom sosialisering. Disse disposisjonene er det som individene vil handle utifra. Individet har en umiddelbar forståelse og følelse av hva som er positiv og negativ adferd. Habitus bestemmer hvordan vi står, snakker og generelt ter oss, samt hva vi tenker, føler og assosierer til forskjellige fenomener. Disposisjonene er tilegnet, og ikke naturgitt, men tilegnelsesprosessen er glemt eller fortregnt. På denne måten er habitus en kroppstilstand og ikke en sinnstilstand (Bourdieu 1980/90 i Wilken 2008, 37).

Bourdieu skriver selv at habitus er en "transformerende maskin, som får oss til å "reprodusere" de sosiale forholdene vi selv har skapt" (Bourdieu 1993, 87 i Wilken 2008, 37). Habitus' to prosesser er å ta innover seg kunnskap om hva som er verdifullt i verden og å omsette kunnskapen til praktisk handling (Wilken 2008, 36).

Det vil hovedsakelig være et samsvar mellom de sosiale strukturene og habitus. Samsvaret gjør at vi føler oss hjemme og forstår den verden vi lever i. Siden habitus er det sosialt kroppsliggjorte, så er habitus alltid hjemme i det feltet som det bor og lever i - et felt som habitus oppfatter umiddelbart som noe som innehar mening (Bourdieu og Wacquant, 1993).

Men habitus trenger ikke være harmonisk eller sammenhengende. Fordi habitus er et produkt av individets sosiale historier, trenger de ikke nødvendigvis være uproblematisk. Ved markante brudd i opplevelsen, som ved innvandring til et annet land og kultur, slik som mine informanter har gjort, eller ved flukt fra et krigsherjet område, ved arbeidsløshet og alvorlige sykdom kan habitus være i utakt med den sosiale virkeligheten (Wilken 2008, 38).

Habitus er tregt, men foranderlig (Bourdieu og Waquant 1993, 133). Forandring kan skje ved forandring i agentens ytre omgivelser. Man kan få nye vaner, tilpasse seg andre sosiale omgivelser og lignende. Endringene i habitus skjer ikke automatisk, men krever at individet aksepterer det nye sosiale miljøet og at det sosiale miljø aksepterer en (Bourdieu 2000, 19 i Wilken 2008, 38).

Habitus lagrer disposisjoner som mennesket handler utifra, og som styrer preferanser (Wacquant og Bourdieu 1993, 117). Habitus som begrep er nyttig for min analyse i form av at det gir et forståelsesgrunnlag for hvorfor og hvordan informantene handler i forhold til seniorsenteret som felt og samfunnet forøvrig. Fordi habitus er en samling av disposisjoner dannet og korrigert i sosialiseringprosesser gjennom livet, vil synet på alderdommen, være et resultat av ens historie og grunnlaget for å se ulike muligheter.

3 Metode

3.1 Valg av metode

Formålet med oppgaven er å belyse hvilke tanker et utvalg innvandrerkvinner gjør seg vedrørende sin egen alderdom. Det faller seg derfor mest naturlig å benytte kvalitativ metode med intervju, da jeg ønsker å fordype meg i det spesielle fremfor det generelle, og forsøke å forstå informantens livsverden (Kvale 1997, 39). Jeg ønsker ikke å objektifisere gruppen gjennom statistikk som forteller lite om de ulike tanker kvinnene sitter inne med. Jeg ønsker å fange og formidle det spesielle og egenartede ved den enkeltes situasjon, og dette gjøres mest hensiktsmessig med kvalitative intervjuundersøkelser.

Kvalitativ metode kan være både utforskende og hypotesetestende (Ibid, 55). Selv om jeg satt med et knippe mulige hypoteser, har jeg forsøkt å være varsom med å bruke de både i

intervjuene og analyseringen av empirien. Jeg ønsket ikke et forskningsresultat som bare bekrefter mine tidligere antagelser, og reproducerer tidligere forskning, men som viser nye nyanser og sider ved feltet, og bidrar til ny kunnskap.

Jeg startet prosjektet med å innhente forkunnskap om emnet jeg ville undersøke, gjennom litteratur og forskningspublikasjoner rundt etniske minoriteter og alderdom. Jeg hadde også telefonsamtaler med seniorsenteret der jeg visste de arrangerte en egen gruppe for kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn. Med utgangspunkt i dette gikk jeg igang med planleggingen av hvordan jeg ville utføre prosjektet rent praktisk.

3.2 Utvalg og rekruttering av informantene

Mitt ønske var å finne kvinner i forskjellige livssituasjoner og gjerne i ulik alder, over 50 år. Jeg ønsket i forkant av denne prosessen å skrive om hvordan det er å være eldre i et annet land enn man er vokst opp i. Gjennom mailkorrespondanse og telefonsamtaler med daglig leder ved et seniorsenter, fikk jeg ordnet et møte med senteret og kvinnegruppen.

Jeg deltok på et av de faste møtene kvinnegruppen har, for å presentere meg selv og mitt prosjekt. Under møtet fikk jeg god respons fra deltakerne. Flere av informantene fortalte at de hadde deltatt på lignende intervjuer før, både med studenter og ulike yrkeutøvere, og hadde gode erfaringer med det. Jeg la ut en liste på bordet vi satt rundt, der de som ønsket å delta kunne skrive opp sitt navn og telefonnummer. Jeg fikk ni interessenter, og fikk gjennomført intervju med seks av dem.

Informantene er i alderen 44 til 58 år, er født i Pakistan og kom til Norge som voksne. Kvinnene er unge i forhold til gjennomsnittsalderen av brukerne ved dette seniorsenteret. En av kvinnene, 44-åring, var under seniorsenterets ”aldersgrense”, som var 50 år. At kvinnene hadde såpass lav alder kunne medført at de ikke hadde gjort seg noe klare tanker eller erfaringer tilknyttet alderdom. Flere av kvinnene var imidlertid permanent uføre, og anså seg selv som eldre enn hva jeg og mange andre ville karakterisert de som. De hadde noen av de samme problematikkene og bekymringer som mange eldre mennesker opplever. Således var ikke deres alder noe problem i forhold til temaet jeg ønsket å undersøke. Problemstillingen min ble imidlertid noe korrigert, fra å dreie seg om tanker rundt å *være* eldre i Norge, til å *bli* eldre i Norge.

Jeg vurderte at det kunne bidratt til ytterligere kunnskap i oppgaven dersom jeg også intervjuet to til tre ansatte ved samme seniorsenter, for å få noen perspektiver på hvordan de opplevde å jobbe med etniske minoriteter på et seniorsenter. Det var noe vanskelig å få disse informantene, da det var få ansatte ved senteret, det var sykdom og fravær, og generelt liten tid å sette av til å delta på intervju. Jeg fikk en informant som var ansatt ved senteret, og som tok seg god tid til å svare på mine spørsmål. Den ansatte er ca. 60 år, har jobbet i ulike deler av eldreomsorgen og har en etnisk norsk bakgrunn.

For å sikre anonymitet har jeg valgt å gi mine informanter et pseudonym. Ved sitering vil jeg benytte disse navnene. Jeg vil presentere den enkelte informanten nærmere underveis i oppgaven.

3.3 Enkeltintervju kontra gruppeintervju

Jeg vurderte i forkant av møtet med informantene om jeg skulle benytte gruppeintervju fremfor enkeltintervju, eller en kombinasjon av begge. Gruppeintervju omtales ofte som fokusgrupper, og blir mye brukt i markedsundersøkelser. Under gruppeintervjuet ville jeg ha foreslått et tema som gruppen kunne snakket fritt rundt. Denne type intervju kan være vanskelig å holde under kontroll, ved at uttalelsene blir mer spontane og interaksjonen uforutsigbar. Det kan dermed bli en noe kaotisk datainnsamling, da stemmene og holdningene til de enkelte overlapper hverandre (Kvale 1997, 58). På grunn av variasjonen i det språklige norsknivået hos informantene valgte jeg å gå bort fra denne formen, da det kunne resultere i fire sterke stemmer og tre tause. Mitt valg falt derfor på intervju med enkeltpersoner.

Under ett av intervjuene, med Fatima, var Adina og Kira også tilstede etter ønske fra Fatima. Fatima fortalte i forkant av intervjuet at hun var noe ukomfortabel med å snakke norsk, fordi hun følte seg ikke flink. Vi ordnet det slik at hun hadde noen av de andre kvinnene i gruppen ved sin side, og slik ble det enklere for henne. Stort sett snakket Fatima selv, og en gang i blant stilte hun spørsmål til Adina og Kira for å forsikre seg om at hun fant de rette ordene. Adina og Kira bidro også med sine tanker på synspunkter som Fatima hadde, og deres nærhet medførte dermed til at intervjusamtalen fikk et bredere innhold. Adina og Kira hadde selv vært gjennom intervjuet tidligere enn Fatima, slik at intervjusituasjonen med Fatima påvirket ikke deres egne svar.

3.4 Gjennomføring av intervju

Intervjuguide og samtykkeerklæring

I forkant av intervjuene utformet jeg en intervjuguide³, basert på problemstillingen. Intervjuguiden bestod av konkrete spørsmål, som ville hjelpe meg å holde tråden. En utfordring var å lage så åpne spørsmål som mulig, som er utforskende og ikke normative, og som ikke virker ledende (Kvale 1997, 97). Spørsmålene ble justert etter hvem jeg intervjuet og hennes situasjon. Det var også en viss forskjell i hvor godt norsk kvinnene kunne. Det medførte at jeg tilpasset spørsmålene, forenklet språket noe, slik at det ikke ble misforståelser. Jeg stilte også bekreftende spørsmål som ”mente du at...”, for å være sikker på at vi forstod hverandre.

For deltakerne ved kvinnegruppen dreide spørsmålene seg om bakgrunn, deltakelse på ulike arenaer og sosialt nettverk, aktiviteter og interesser, synet på og forholdet til hjelpeapparatet, og beskrivelse av hvordan alderdommen ville fortone seg. For den ansatte ved senteret dreide spørsmålene seg om seniorsenterets drift, erfaringer knyttet til arbeid med eldre med en annen etnisk bakgrunn enn norsk, samt hva seniorsenteret gjør eller kan gjøre for å rekruttere nye brukere med innvandrerbakgrunn.

Et informasjonsskriv med samtykkeerklæring⁴ ble gitt til informanten i forkant av intervjuet. Her redegjorde jeg for prosjektet mitt, formålet med det, hvilke temaer som kunne berøres, sikring av informantens konfidensialitet og anonymitet, samt mulighet for å trekke sitt bidrag til studien. Samtykkeerklæringen ble skrevet under før intervjuet startet, og informasjonsskrivet med kontaktinformasjon beholdt informanten selv.

Intervjuguiden og samtykkeerklæringen er godkjent av NSD⁵.

Tid og sted

I forkant av intervjuene snakket jeg med kvinnene på telefon, for å avtale hvor og når vi kunne møtes for å gjennomføre intervjuet. Noen måtte jeg snakke med flere ganger, for å

³ Se vedlegg nummer 2.

⁴ Se vedlegg nummer 1.

⁵ Se vedlegg nummer 3.

finne en tid som passet. I starten av intervjuet forsikret jeg om at deres anonymitet ville være sikret, og om muligheten for å trekke sitt bidrag i ettertid.

Selve intervjuene varte mellom en halv og en time. Jeg var bevisst på at en intervjusituasjon kan være en belastning for intervjupersonen, og at intervjuet ikke bør vare over lengre tid enn nødvendig. Jeg benyttet båndopptaker og gjorde korte notater underveis. Båndopptaker for å fange eksakte uttalelser, og notater for å legge til egne tanker og visuelle observasjoner. Ansiktsuttrykk og kroppsspråk er en stor del av kommunikasjonen, og dette kommer ikke fram på lydbåndet. For å fange et meningsinnhold må man derfor se både på verbal og ikke-verbal kommunikasjon, gjennom symboler.

To av intervjuene fant sted hjemme hos informanten selv, og de andre fant sted ved seniorsenteret. Stedet for intervju var etter eget ønske fra informanten. Mitt mål var å skape en behagelig og trygg setting, som bygget på informantens premisser, for å skape en samtale fremfor et ”strengt” intervju. En intervjusituasjon kan by på mange tanker, bekymringer og stressrelaterte følelser (Kvale 1997, 67). Derfor er det viktig å tilrettelegge intervjusituasjonen tilpasset den enkelte. Jeg var i intervjuperioden innom det respektive seniorsenteret flere ganger i uken, noe som medførte at jeg tilfeldigvis møtte flere av informantene i lokalene gjentatte ganger. Noen av kvinnene som hadde blitt intervjuet kom til meg og snakket mer om temaene vi hadde snakket om under intervjuet. Denne empirien har jeg tatt med meg i tolkningen av det samlede empirimaterialet fra intervjuene.

Som en avslutning på intervjuet takket jeg for at de ville være med, og minnet om deres anonymitet og muligheten for å trekke seg. Jeg åpnet også for at de uten problem kunne ta kontakt med meg dersom det var noe de lurte på, tenkte på eller ville tilføye i etterkant av intervjuet.

3.5 Fra lyd til analysemateriale

Ved transkriberingen benyttet jeg båndopptakene og mine notater til å skrive ned hele samtalen og dens forløp. Et problem med teksting av lyd er at det visuelle forsvinner, men også at ord og uttrykk kan bli utydelige eller uforståelige. Derfor er de visuelle observasjonen en like viktig del av kommunikasjonen. Jeg har i transkriberingen vært lojal mot både muntlig uttalelser og ikke-verbal kommunikasjon, og har fokusert både på hva som ordrett blir sagt og

på hvilken måte det blir sagt, gjennom tonefall, tenkepauser, ansiktsuttrykk, kroppsspråk og gester.

Ved analysering av empirien har jeg benyttet meningstolkning, gjennom å se på meningsinnholdet bak det direkte uttalte (Kvale 1997, 133), og meningskategorisering, gjennom å registrere forekomsten av et fenomen i det informantene sier (Ibid, 125), f.eks. om hvorvidt de ønsker eller ikke ønsker å benytte seg av seniorsenterets tjenester som eldre.

3.6 Etiske refleksjoner

Hva gjelder forskningsetiske spørsmål, er det særlig tre områder som har vært betydelig i studien. Det ene er hvordan ivareta informantens konfidensialitet, den andre er hvordan min rolle som forsker kan påvirke studien og det tredje er hvilke konsekvenser studien kan ha for informantene og de involverte. Som forsker er det særdeles viktig å vise aktsomhet og være seg bevisst disse aspektene under hele prosjektet.

Som menneske sitter jeg med noen forventninger og forforståelser av temaet jeg vil undersøke. Da jeg faktisk velger å skrive om dette temaet fremfor et annet, kan det være fordi jeg anser det for å være et mulig ”problemorientert” fenomen i fremtiden. Jeg har vært påpasselig med at ikke dette legger for klare føringer for resultatet og at det ikke farger min oppgave for mye, både hva gjelder tematisering, datainnsamling og rapportering. Da min problemstilling er formulert slik den er, at det er kvinnenens egne tanker jeg søker, må jeg også være åpen for alle typer opplevelser, og være bevisst på at deres fortalte opplevelser og min umiddelbare oppfatning av dette ikke trenger å være forenlige. Det vil derfor være viktig å kontinuerlig holde fokuset under intervjuet, ved å stille spørsmål og gjenta det som blir fortalt for å sikre at jeg forstår rett.

Videre er det viktig å sikre og ivareta intervjupersonens konfidensialitet (Ibid, 68). Jeg må forsikre informanten om at identiteten og hva hun forteller meg ikke kan linkes til hverandre, slik at ikke dette legger en demper på hva som kommer til overflaten i intervjuet. Jeg vil opplyse om min taushetsplikt. Det skal imidlertid ikke få informanten til å føle seg tvunget til å fortelle ting hun ikke ønsker. Innenfor moralsk forskningsadferd inngår det å ikke få intervjupersonene til å utlevere seg og få de til å fortelle ting de angres på senere. Dette kan da føre til at de velger å trekke seg, og få informasjonen i intervjuet sitt slettet fra studien.

Min rolle vil påvirke studien, både passivt og aktivt. Aktivt, gjennom at det er jeg som spør spørsmål og unnlater å stille andre, og det er jeg som registrerer og tolker meningen bak det som blir sagt (Ibid, 21). Intervjuet kan ikke avdekke en livsverden, men undersøkes dens meningsproduksjon (Järvinen og Mik-Meyer 2005, 16). Intervjusituasjonen er en interaksjon mellom meg som forsker og kvinnen som informant. Selv om det er informanten som skal bidra med informasjon, er jeg som intervjuer medprodusent av viten. Samtalen og fortellingene som blir fortalt er formet av meg og informanten i fellesskap og preges av interaksjonen i selve intervjusituasjonen. Hver enkelt forsker og informant stiller sitt unike sett av forutsetninger, holdninger og interesser (Ibid, 29). Historiene som blir fortalt ville derfor aldri blitt identistiske med historier som kunne blitt fortalt til en annen forsker. Jeg må derfor være bevisst på at det som blir fortalt under intervjuet, er fortalt av nettopp disse kvinnene i nettopp denne spesifikke konteksten, til meg som samtalepartner og intervjuer. Situasjonen er på denne måten helt unik.

Sett utifra Goffmans teori om roller, at sosial adferd er med hensikt å overbevise andre om hvem vi er (Levin og Trost 2005, 234), vil også mine informanter spille en rolle og jeg det samme. Vi er begge bevisste, eller ubevisste, våre roller, og vil ha noen forventninger knyttet til hverandre. Kontekstuel sett er vi informant, og forsker og student. Men vi har også forskjellig alder og etnisk bakgrunn. Dette kan skape forventninger til meg og min adferd, som vil forme den jeg intervjuer sin adferd. Vi posisjonerer oss selv og andre, som tilhører av spesifikke sosiale kategorier.

Jeg må være bevisst på min egen posisjon under hele prosessen, og særlig under analysering. Det ligger føringer, gitte sannheter og normer i samfunnet, som også er integrert i meg og jeg står ikke utenfor disse definisjons- og kontrollprosessene. Utfordringer ligger i det å være tilstrekkelig upartisk. Bourdieu mente vi ikke kunne nærme oss et empirisk felt uten å ha det kan kaller for "konstruksjonsinstrumenter"; en teoretisk forforståelse og bestemte antagelser og forventninger til feltet man studerer (Järvinen og Mik-Meyer 2005, 13). Jeg vil med andre ord ikke klare å distansere meg helt fra eventuelle antagelser jeg sitter med, men ved å være de bevisst kan jeg forsøke å justere de etterhvert som nye funn eller fenomener dukker opp.

Sett i lys av interseksjonalitetsteorier, vil det alltid eksistere et asymmetrisk maktforhold mellom ulike sosiale kategorier. Maktaspektet vil være tilstede, uavhengig av min subjektive bevissthet eller vilje. Gjennom at det er jeg som skal gjengi og tolke informantenes utsagn, og publisere resultatene, tar jeg en viss makt i mine hender. Bruk av makt reiser en rekke etiske

spørsmål og dilemmaer. Makt er imidlertid i seg selv verken etisk eller uetisk, men kan utøves på en etisk forsvarlig eller uforsvarlig måte. Det kan brukes for å skade, og for å hjelpe (Skau 1992). Jeg sitter med et stort ansvar ved at det er jeg som skal analysere informantenes utsagn, og har det endelige ordet. Det vil være en forskningsetisk plikt å være tro mot utsagnene og unngå å sette informantene i en dårlige lys, hverken som enkeltpersoner eller gruppe.

Jeg ønsker å sitte igjen med et ferdig resultat som kan presenteres både for sosialarbeidere og de jeg har intervjuet. Informantenes bidrag har vært særdeles viktig for min studie, og det må vises at dette verdsettes, uten at det går utover hvordan empirien blir analysert.

4 Analyse og drøfting av funn

Jeg vil dele analysen opp i to hoveddeler, basert på problemstillingen. Den ene delen vil ta for seg kvinnenenes syn på hva alderdom innebærer, gode og dårlige sider, hva de håper på og hva de frykter ved den, hva som kan by på utfordringer og problemer, og hva som gir glede og mening. Den vil også ta for seg kvinnenenes erfaringer som vil være relevante for hvordan de skisserer alderdommen. Del en deles opp i underkapitlene *alderdommen, den meningsfylte hverdagen, kvinnegruppen, norsk som normativt sentrum og en sosial kategori under konstruksjon*. Del to vil ta for seg en mulig skissering av seniorsenteret i fremtiden, med utgangspunkt i dagens struktur, og består av kapitlene *en yngre generasjon med andre holdninger, behovet for en rådgivningstjeneste og seniorsenter, flerkulturelt senter eller pakistansk senter*.

4.1 Alderdommen

For å undersøke hva informantene tenker angående alderdommen, er det viktig å redegjøre for hva alderdom faktisk kan innebære. I dette kapitlet som omhandler alderdommen, vil jeg se etter hva kvinnene definerer som eldre, begrepsinnholdet i alderdommen, hvordan alderdomsnivået endrer form over tid, og innebærer tap av roller og tildeling av nye.

4.1.1 Hva er alderdom?

Å bli eldre eller ”gammel” innebærer en rekke endringer. Den biologiske aldringen innebærer endring i evnen til overlevelse, gjennom en svakere kropp. Det psykologiske aldringen innebærer endring i evne til tilpasning og mestring. Og den sosiale aldringen innebærer endring i sosiale roller og forventninger som følger med alderen (Daatland og Solhem 2000, 18). Hvordan disse endringene møtes, oppleves og mestres avhenger av det livet vi har levd og tiden lever det i (Thorsen 1999).

Det ligger en rekke holdninger forankret i samfunnet knyttet til alderdom. Ofte dreier det seg om hvordan man kan unngå de naturlige aspektene ved det å eldes. Daglig blir man minnet om trening, kosthold og aktiviteter med det formål at man skal holde seg ung, så lenge som mulig, og kosmetikkindustrien tjener milliarder på antagelsen om at ungdommelig skjønnhet er den eneste formen for skjønnhet. Vi benytter gjerne ung og gammel-dikotomien som metaforer i dagligtalen, som peker til biologiske prinsipper – at alle organismer har en begynnelse og en slutt – en tilmålt tid. Det er heller ikke uvanlig å benytte årstidsmetaforen, hvor alderdommen er vinteren i livet, eller bakketoppsmetaforen, hvor ting går opp og så nedover (Daatland og Solem 2000, 14).

Årsaken til dette synet på alderdommen kan være frykten for døden, men også et uttrykk for at det er viktig å være ny og se framover (Ibid, 11). Flere eldrecentre i Oslo har de siste årene forandret sitt navn til ”Seniorsenter”, ofte med begrunnelsen at man vil appellere til flere potensielle brukere. Seniorbegrepet er mer nøytralt, og kan gi assosiasjoner til kunnskap, makt, autonomi, lang fartstid eller ansiennitet. I arbeidslivet er gjerne senior-tittelen en tittel med pretisje. ”Senior” gir en smak av aktivitet og friskhet, mens ”eldre” gir assosiasjoner til noe som er utgått på dato, sykt, svakt eller skjørt.

Gjennomsnittlig levealder blir høyere for hvert generasjonsledd. Fra nypensjoniststadiet, ofte ved alder 67 år, til man trenger pleie og bistand til dagligdagse gjøremål, rommer i dag som oftest mange år. Antall levde år forteller lite om hvilke ferdigheter, egenskaper og muligheter til mestring man har. Likevel opplever mange arbeidstakere at deres kompetanse ikke er like mye verdt når de begynner å nærme seg pensjonsalder, og de bli motvillig utstøtet (Solem, 2001). Peter F. Hjort, lege og professor i indremedisin, mener den eldres rolle og posisjon har utviklet seg drastisk de siste 50 årene. På 1950-tallet var en eldre person ansett som en som var klok og erfaren, som bar på verdifulle erfaringer og ressurser. På 2000-tallet har den eldre blitt den rotete og glemske, med verdiløse erfaringer som ikke er relevante i tiden, og som er

til bry og til overs (Hjort, 2010:61). Å bli definert som eldre er som å gå fra det store friske fellesskapet, til det lille ensomme utenforskapet (Ibid, 65)

Informantene fra kvinnegruppen har alle en pakistansk bakgrunn. Neste kapittel vil ta for seg hva kvinnene definerer som gammel. I Pakistan er gjennomsnittlig levealder 62 år for begge kjønn⁶. I Norge er gjennomsnittsalderen 77,5 år for menn og 82,33 år for kvinner per 2004⁷. Det er med andre ord betydelige forskjeller i antatt levealder i de to nasjonene, som naturlig nok kan resultere i at etnisk bakgrunn legger grunn for definisjon av når man er gammel. Man kan statistisk sett si at en 67-åring i Norge ville vært helt i begynnelsen av sin alderdom, mens en 67-åring i Pakistan ville vært nærmere slutten av livet.

4.1.2 Når er man gammel?

Asbjørn Fossen har i boken *Eldres liv på godt og vondt* (2008) intervjuet 40 pensjonister på Romerike om det å være eldre. Det viste seg at det var stor variasjon i når personene anså seg selv som gamle, noen allerede i 50-årene, mens andre enda ikke følte seg gamle da de var i 80-årene (Fossen 2008, 14). Fellesnevneren for de som følte seg gamle tidlig var at de gjerne hadde fysiske lidelser, som f.eks. astma eller kols, som satt en hindring på livsutfoldelsen. Jeg ville aldri karakterisert mine informanter som eldre, da de alle er under 60 år, men heller i midtlivet. De fleste av kvinnene har imidlertid mistet sine egne foreldre, og er derfor blant de eldste i sin familie. Bjørg Moens rapport *Når hjemme er et annet sted* (2002) viser at rollen som eldre pakistanere er svært nært knyttet til det å bli besteforelder, mens hos nordmenn er rollen mer individualistisk (Moen 2002b, 48). De fleste av mine informanter har voksne barn, men har imidlertid ikke barnebarn enda.

Adina er 57 år, og har to voksne barn. Hun kom til Norge på slutten av 1970-tallet for å bo sammen med sin mann. Hennes mann flyttet imidlertid tilbake til Pakistan etter en tid. Adina valgte å bli fordi hun opplevde at hennes barn hadde sitt hjem i Norge. Hun har tidligere jobbet i mange år i Norge, men er i dag under yrkesrettet attføring på grunn av sykdom. Hun forteller:

Jeg tenker at hvis jeg blir gammel, 70 eller 70 pluss... da ønsker jeg ikke å bo her. Fordi her er mennesker bare alene hjemme. Og hvis de får hjelp er det veldig dyrt. Jeg

⁶ <http://www.snl.no/Pakistan/befolkning>, lastet ned 21.09.10.

⁷ <http://www.snl.no/Norge/befolkning>, lastet ned 21.09.10.

ønsker, når jeg får pensjon, å flytte tilbake. Fordi der får man hjelp veldig billig. F.eks. kan en kvinne komme hjem til meg og hjelpe. Et gammelt menneske trenger hjelp hele tiden. Og her er det veldig dyrt. Så hvis jeg får pensjon vil jeg flytte tilbake. Kamilla: Så du har bestemt deg for det? Adina: Ja, hvis jeg lever.

Adina anser 70 år som å være eldre, eller gammel som hun sier, og at dersom hun når den alderen vil hun trenge daglig hjelp. Som 70-åring vil man etter ”norsk” standard være en relativt ung pensjonist. Adina føler mye uvisshet om fremtiden, og hun tar ikke det hun anser som alderdommen for gitt. Men hun ønsker å flytte til Pakistan dersom hun blir gammel. Det er ikke uvanlig at mange med en førstegenerasjons innvandrerbakgrunn drømmer om å flytte til hjemlandet på sine eldre dager (Moen 2002b, 10). Adina opplever at i Norge er eldre mennesker mye alene, og dersom de mottar hjelp er den veldig dyr. Det er med andre ord både en betalt praktisk bistand, men også i form av menneskelig kontakt.

Temaet for intervjuene var delvis framtidsrettet, som innebar at kvinnene skulle se for seg hvordan livet kunne se ut noen år frem i tid. Hvor mange år fram i tid det er, var opp til den enkelte å definere. Aisha er en 55 år gammel kvinne, som er uførepensjonist. Hun syntes det var svært vanskelig å si noe om hvordan alderdommen ville eller kunne bli, for hun visste ikke hvor lenge hun kom til å leve. Hun anså seg som eldre i dag, og ville ikke gjette på morgendagen.

Salma er 50 år, gift, har fem barn og er hjemmeværende. Salma forteller hvordan hun tenker eldre mennesker har det i Norge:

Gamle folk har det veldig vanskelig. De er alene, mens alle andre jobber. Som gammel, er man sliten.

Jeg spør Salma om hvordan hun tenker at en god alderdommen kunne sett ut. Hun tar seg en lang pause, mens hun tenker. Hun sier at det er veldig vanskelig å svare på. Salma sier at når man er gammel er man sliten. Definisjonen av når man er gammel kan med andre ord også henge sammen med helsetilstanden, og ikke bare alderen. Salma forteller videre:

Når jeg først kom hit til Norge kunne jeg ikke snakke norsk. Når jeg kom hadde jeg så mye å gjøre. Jeg passet på barna, kastet bort tid. Det var ikke bra. Kvinner fra Pakistan sier at ”man må gå på skole”. Jeg gikk på norskkurs. Men jeg var her i Norge noen år, og så noen år i Pakistan. Nå vil jeg gjøre mer, men jeg er gammel.

Salma er den eneste av kvinnene som i ord omtaler seg selv som gammel. Hun uttrykker et ønske om å lære seg mer nå som hennes barn er voksne og selvstendige, og hun står mer fri i forhold til det. Men hun føler at det at hun nå er blitt gammel hindrer henne og at flere tog allerede har gått. Vi lever på mange måter i et tidsorganisert samfunn, der tid og alder er blitt en viktig markør for tildeling av krav, goder og sosiale roller (Daatland og Solhem 2000, 17). Man mister enkelte goder og roller, og går inn i andre. Salma har viljen til å gjøre mer nå som hun har muligheten, men det at hun er ”gammel” legger en demper på det.

Kari, som er ansatt ved seniorsenteret der kvinnene deltar på samtalegruppe, forteller at gjennomsnittsalderen på de etnisk norske brukerne av senteret er rundt 80 år, mens deltakerne i kvinnegruppen er i 50 årene. Kvinnenes kulturelle bakgrunn er en del av grunnlaget for hva de definerer og anser som alderdom. Flere anser seg ikke som gamle med begrunnelse i kronologiske alder, men utifra at deres barn er voksne, at de har sykdommer og plager som hindrer dem i livsutfoldelse. Kira forteller at eldre mennesker i Pakistan møter en større grad av respekt, mens i Norge har de lav eller ingen respekt. Det å omtale seg om gammel trenger dermed ikke oppleves som noe negativt eller skjemmende, da aldersbegrepet også har et mer positivt meningsinnhold.

4.1.3 Øke eller senke aldersgrensen på alderdommen

Gammel, eldre eller senior er subjektive begreper, og som vil ha forskjellig innhold utifra historisk og kulturell kontekst. Det er variasjoner i hvor seniorsentrene setter sin nedre aldersgrense, og spennvidden er fra 50 til 67 år. Kari forteller om alderen på brukerne av seniorsenteret:

Størsteparten (av brukerne) er vel kvinner (...) Og du kan si det at spennvidden går over to generasjoner, fra de som er i slutten av 50 årene og de som er en 95-96 år. Men jeg tror at hovedtyngden er fra 70 år og oppover. Jeg kaller det en fritidsklubb for godt voksne folk, istedet for seniorsenter. Vi er da rettet mot de som er 50 år og oppover. De som er trygdede, de som er førtidspensjonister fra 62 år og de som er alderspensjonister fra 67 år. Så det er den gruppen vi skal rette vårt tilbud mot.

Kari definerer brukerne fortrinnsvis for godt voksne, fremfor seniorer eller eldre. Det at hun selv er 60 år, kan virke inn på hvordan hun omtaler brukerne, og at hun anser de som voksne fremfor eldre. Seniorsenteret skal rette sitt tilbud mot gruppen i samfunnet som er utenfor

eller over "arbeidsdyktig tilstand", f.o.m. 50 årene. Evne eller mangel, antatt eller reell, på evne til arbeid kan være en markør for alderdommen. Det har vært oppe til diskusjon om å øke pensjonsalder til 70-75 år, fordi hvert generasjonsledd lever lengre og er friskere⁸. En undersøkelse om aldring og arbeid viser at det eksisterer en betydelig motstand mot en øvre aldersgrense for yrkesaktive (Solem og Mykletun 2009). Dette kan henge sammen med at vist arbeidsevne på sett og vis skjuler alderdom, og ved å arbeide utsetter man det å bli eldre, i det minste som sosial rolle.

Dersom pensjonsalderen økes, vil det i teorien være naturlig å heve aldersgrensen på seniorsentrene også. Deltakerne i kvinnegruppen er unge brukere av senteret relativt sett, men finner det likevel meningsfylt og gleder seg til den faste dagen i uka de møtes. Ingen av kvinnene nevner aldersforskjellen mellom seg selv og den jevne bruker av senteret.

Det vil være enkelte grupperinger som vil kunne ha behov for og glede av seniorsentrene ved et tidligere tidspunkt enn andre, da den "opplevde" alderdommen er så variert. Selv om gjennomsnittlig levealderen øker, vil det likevel eksistere forskjeller i når man anser seg selv som gammel, og får andre behov enn man hadde som voksen. Dette vil være en del av mangfoldet som neste eldregenerasjon vil romme.

4.1.4 Tapsopplevelser og endringer i livssituasjonen

Å bli gammel kan innebære en rekke tap og endringer i omgivelsene. Man kan oppleve at ektefelle, venner og bekjente blir syke eller går bort, noe som kan føre til stort savn og ensomhet. Man kan oppleve tap av god helse og mobilitet, som i verste fall kan føre til sosial isolasjon. Man opplever også tap av ulike roller, f.eks. yrkesrollen gjennom pensjonering, ektefellerollen gjennom at ektefellen blir syk eller går bort, foreldrerollen gjennom at barna er selvstendige og har egne liv som ikke involverer foreldrene i stor grad, og voksenrollen som medfører en stemping fra omgivelsene som retter seg mot avtakende autonomi og kompetanse.

Mennesket skaper og skapes av samfunnet, og vi er koblet til samfunnet gjennom hvilke sosiale roller vi innehar. I rollen ligger hvilke forventninger og oppgaver som er knyttet til en bestemt posisjon i den sosiale strukturen. Innenfor sosialgerontologien, som er læren om alderdommen og aldringsprosessene, har interessen særlig vært knyttet til det å forlate roller.

⁸ <http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article143180.ece>, lastet ned 24.10.10.

Man kan miste sin rolle som yrkesutøver, som ektefelle og samboer, eller miste sin autonomi ved skrøpelighet, og bli pasient eller klient (Daatland og Solhem 2000, 98). Den moderne eldrerollen er en vag rolle, og kan være uttrykk for at eldre mennesker har en lite sentral posisjon i det moderne samfunnet (Ibid, 101).

Å bli gammel omhandler blant annet å skifte sosial rolle og posisjon. Alderen er et tall, men å være "gammel" er en sosial kategori som det ligger et sett muligheter og begrensninger til i det sosiale rommet. Det er ofte stereotypiske oppfatninger av eldre mennesker i samfunnet – enten som den sure grinebiteren eller den blide besteforelderen. Men ingen er bare eldre – de er også mann eller kvinne, noe som også kan spille inn på hvordan man går inn i den sosiale rollen som eldre. Når det gjelder å ha en innvandrerbakgrunn i kombinasjon med å være eldre, er en lite utbredt fenomen i Norge pr i dag, og det er noe som omtales lite. Det å være eldre i Norge, og ha en innvandrerbakgrunn og/eller en annen hudfarge, kan dermed bli en meget diffus, uklar og tvetydig rolle fordi det ligger ikke tydelige, etablerte føringer for den sosiale rollen.

Alderdom og migrasjon har til felles at man konfronteres med nye omgivelser og nye roller. Rollen som møtte de i Norge var konerollen, og etterhvert morsrollen. Inngangen til nye roller og omgivelser involverer også ulike tap. Flere av kvinnene flyttet fra sine foreldre og venner i Pakistan, og mistet således den mer eller mindre daglige omgang med de. Flere av kvinnene forteller at den første tiden deres i Norge var vanskelig. De kjente ingen mennesker, bortsett fra ektemannen sin som var mye utenfor hjemmet. De kjente ikke kulturen, maten, luktene, språket, omgivelsene eller rutineene.

Jeg kom hit da jeg var 25 år. Da hadde jeg flere venninner i Pakistan. Og første året bare gråt og gråt jeg, og savnet venninnene mine. Men etter at jeg fikk mitt første barn, glemte jeg venninnene litt.

Adina forteller om det sterke savnet etter venninnene hennes da hun først kom til Norge, og hvordan hun sørget over å ha mistet muligheten til å være sammen med dem. Så fikk hun barn. Hun forlot rollen som venninne på det tidligere bostedet, men gikk inn i rollen som mor på det nye. Det gjorde at savnet ikke var like stort, fordi hun fant mening i en annen rolle. Også Salma opplevde et sterkt savn den første tiden i Norge:

Når jeg kom til Norge var det vanskelig. Da jeg kom i 1981 var det bare noen få pakistanere her. Mannen min var på jobb. Og jeg var alene hjemme. Det var veldig vanskelig.

Ensomt. Pappaen min bodde i Kristiansand. Jeg ringte til han, og gråt: "pappa, jeg vil ikke være her". Han spurte meg hvorfor. "Jeg vil ikke være her. Jeg flytter til Pakistan". Det var veldig vanskelig å være her alene. Mannen min hadde lørdager og søndager fri. Vi var ute litt i byen og sånn. Men 5 dager i uka alene... det var vanskelig. Etter at jeg ble gravid og fikk barn, ble jeg opptatt. Da ble det bra. I dag er det veldig bra.

Slik som Adina, hadde også Salma en vanskelig tid i starten når hun kom til Norge. Ensomheten var sterk fordi hun tilbragte dagene hjemme alene, mens mannen var på jobb. Når Salma fikk barn endret situasjonen seg, fordi hun fikk en ny oppgave og rolle. Det å få barn, bli mor, i den nye omgivelsen ble en døråpner for å være en del av det nye miljøet eller samfunnet – hun var nå blitt en mor, i Norge.

Adina forteller at hun opplever vintrene i Norge som tøffe både på kroppen og den psykiske helsen. På vinteren savner hun Pakistan. Adina er den eneste aleneboende av informantene, etter at hennes mann for mange år siden valgte å flytte til Pakistan, nettopp på grunn av vintrene i Norge. Adina forteller at hun trives bra i det norske samfunnet, er opptatt av både norsk og pakistansk politikk, og har fra dag én vært opptatt av å integreres. Men på grunn av kulden og snøen, og at hun frykter opplevelsen av det vil bli verre desto eldre hun blir, vurderer hun å flytte sammen med ektemannen i Pakistan om noen år. Men akkurat nå har han ingenting å tilby henne, verken av bosted eller penger, og derfor vil hun vente.

Kira syntes enkelte ting i livet ble lettere når hun kom til Norge, trivielle ting som å betale regninger eller å finne fram i trafikken, men også at hun som ung kvinne kunne gå ut alene og føle seg trygg:

Her er det trygt, her er det fredelig. I forhold til Pakistan. Men her er det liksom veldig mye ensomhet. Vi innvandrere, ihvertfall damer, eller eldre generasjoner, vi sitter hjemme veldig mye. Vi er vant til å ha folk rundt oss, vi har slike familieforhold at vi skal være samlet hele familien. Og ungene våre er litt mer norske, de har ikke tid. Ja, de er liksom, de er på skole og de jobber. Og etterpå skal de på trening, eller de skal møte venner og venninner. Jeg skulle ønske det var mer samlet familie. Fordi vi er vant til det.

Kira sier hun savner en sterkere familietilhørighet og at hele familien er samlet oftere. Hennes barn er norske i den forstand at de er opptatt med skole, jobb, venner og fritidsaktiviteter. Barna hennes er voksne, og er nå opptatt med sine egne liv og involverer seg ikke så mye i familien som Kira kanskje skulle håpet på. Dette blir et tap av morsrollen og at hjemmet er

”basen” - at barna trenger henne og barndomshjemmet. Det blir også et tap av en ønsket tradisjon og det å være behøvd som sosialt samvær. Deres barn har sitt sosiale liv på utsiden av familien, mens Kira i utgangspunktet har hatt store deler av det sosiale livet knyttet til nærmeste familie og hadde ønsket dette gikk i arv. Som hun selv sier, ”fordi vi er vant til det”, fordi det er normen og utgangspunktet. Kira er samtidig inneforstått med at de lever et annet liv og at det er det naturlige for dem, og at de derfor ønsker seg andre ting enn sine foreldre. Slik som hun selv gjorde da hun flyttet til Norge da hun var ung voksen.

Dette kapitlet er ment delvis for å presentere noen av historiene til informantene, for å lære de og deres historie bedre å kjenne, men også for å vise sammenhengen og likhetstrekkene med inngang og utgang av roller tilknyttet forskjellige endring i et menneskes livssituasjon. Kvinnenes liv har innebært en rekke rolleutskiftninger og forandringer. Livet generelt inneholder en rekke faser, og nødvendighet av tilpasning og bytting av roller. Man går fra barn til ungdom til voksen til gammel. Å immigrere har medføre opplevelser av tap og savn. Men savnet blir bearbeidet gjennom å innta nye, meningsfylte roller. Enten det er i form av å bli mor eller å lære seg et språk. Alderdommen kan og bør også handle om mer enn bare tap av kanskje kjære roller, men også overgangen til andre, meningsfylte roller.

4.2 Den meningsfylte hverdagen

Sosialt arbeid handler om å jobbe utifra personens egen unike kontekst (Levin 2004, 70). Hva som føles meningsfylt er opp til det enkelte mennesket å definere. Eldreomsorg skal og bør handle om mer enn å bare dekke de fysiske behovene, men og å la menneskene få bruke sine evner, drive med aktiviteter som man synes er interessant og stimulerende. Å ha innhold og føle mening i livet er viktig for mestringsevnen. Jeg var interessert i å vite hva informantene opplevde som meningsfylt pr. i dag og fremover, og hva som er viktig for å best sikre en meningsfylt hverdag som en eldre person. Jeg ønsket å undersøke hva kvinnene ønsket å fylle dagene sine med når de blir eldre.

4.2.1 *Bevarelse av det kjente og kjære*

Hva som er et godt liv og en god alderdom er relativt, men kan sies å dreie seg om ”en tilværelse der de vesentlige behovene er tilfredsstilt” (Daatland og Solhem 2000, 238). Hva som er vesentlige behov er kontekstuellet betinget, og vil være subjektivt. Det som i dag ansees

for å være modell for den gode alderdommen, kan ikke automatisk overføres til å gjelde kommende generasjoner med eldre (Hagestad 1995 i Ibid).

I samtale med informantene oppdaget jeg noen elementer som var gjentakende, når de snakket om hva som er viktig for en god alderdom. Det var generelle ønsker om trygghet, stabilitet i bosituasjon og menneskelige relasjoner, og at det blir tilrettelagt for at man får drive med det man har syntes har vært gledesbetont tidligere. Mer konkret ble det nevnt god helse, et trygt og stabilt bosted, og en involvert familie.

Bolig

Kira er 57 år, gift, har tre voksne barn og har jobbet som lærer både i Pakistan og i Norge. I dag er hun uføretrygdet. Kira forteller om hva som er viktig for henne når hun blir eldre:

Man må ha et bra sted å bo for å ha et godt liv som eldre. Og ha et sosialt liv. Ensomme mennesker kan ikke være glade. Kamilla: Hva tenker du med sosialt liv? Kira: Familie og venner. Også litt helse og. Hvis man har dårlig helse kan man ikke ha godt liv. Jeg har et ønske om å bo hjemme. Økonomi, bosted, sosialt liv og helse er det viktigste for et godt liv. Kamilla: Hvordan ser du for deg at et sykehjem eller aldershjem er? Kira: Jeg ser jo at de får mat og et sosialt liv, men det er liksom innen en ramme. Det skal gjøres på en spesiell måte til et spesielt tidspunkt. Så jeg synes ikke det er samme følelse som når man bor hjemme og på aldershjem.

Kira snakker om en institusjonspreget hverdag ved aldershjemmene, hvor primærbehovene dekkes, men innenfor en ramme som ikke er naturlig, selvbestemt eller preget av omsorg. Kira snakker her om en tilsynelatende utbredt holdning blant mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn. Aftenposten publiserte en artikkel den 7. oktober 2010 om hvordan eldre med minoritetsbakgrunn ikke vil bo på syke- eller aldershjem, og at barna deres føler seg forpliktet til å ta vare på dem. Jeg har selv erfart gjennom samtaler med mange hjemmeboende, eldre mennesker, uavhengig av etnisk bakgrunn, at frykten for aldershjem er stor. Aldershjemmet ansees for å være sterilt og upersonlig, hvor fokuset er kun på å overleve – ikke leve. En av årsakene kan være de skrekkehistoriene man hører om i media, hvor pasienter blir forsømt. Det kan også dreie seg om frykten for å miste sine vaner, rutiner og personlige elementer, ting som man knytter til sin identitet. Danielsen, Moen og Helset (2004) beskriver hjemmet som flertydig og abstrakt, men at det innebærer tilhørighet, utførelse av

sosiale forpliktelser på mer eller mindre rutiniserte måter (Danielsen, Moen og Helset 2004, 34). Ens bolig blir et symbol på det trygge og stabile, selvstendighet, frihet og autonomi.

Desto eldre vi blir, desto mer tid tilbringer vi gjerne i vår bolig og dens umiddelbare nærmiljø (Daatland og Solhem 2000, 225). Delvis fordi mobiliteten kan være svekket, men også fordi man har mye glede knyttet til hjemmet. Man har også ofte mange gode og viktige opplevelser og minner knyttet til ens hjem. Hjemmet blir rammen for minner, livshistorien og en sosial identitet (Ibid, 226).

Kira forteller videre om hva hun ønsker av alderdommen:

Den perfekte alderdommen er at mine barn er gift og at de lever lykkelige liv. Og at jeg er blant dem, at jeg har kontakt med dem. Når jeg trenger hjelp, så hjelper de meg. Og når de trenger hjelp, hjelper jeg dem. Jeg ønsker ikke bo på gamlehjem, norsk gamlehjem. Det vil jeg ikke. Kamilla: Hvorfor ikke? Kira: Kanskje fordi vi er ikke vant til det. Egentlig tenker jeg at hvis jeg blir såpass gammel at barna mine ikke kunne passe meg, så vil jeg flytte til Pakistan. Det er lettere for meg... der er det lettere, du kan ha tjenere, de kan hjelpe deg. Men jeg kan si det sånn at jeg tenker at jeg ikke skal havne på et norsk gamlehjem. Man vet ikke, men det er ikke mitt ønske. Jeg vet ikke om jeg blir senil og ikke klarer noe, kanskje barna mine setter meg på gamlehjemmet. Ingen vet hva som kommer til å skje. Jeg har ikke snakket med de om det... jeg har ikke kommet så langt.

Fatima er 55 år, gift og har to voksne hjemmeboende sønner. Hun kom til Norge på slutten av 1970-tallet sammen med sin ektemann. Hun har tidligere hatt ulike jobber i Norge, og er i dag hjemmeværende. Fatima var den eneste av kvinnene som sa at hun kunne bodd på aldershjem:

Jeg tenker positivt om alderdommen. Hvis jeg må, så kan jeg bo på gamlehjem. Jeg håper familien besøker meg da, og passer på meg. At de er involverte.

Fatima ser ingen problem med å bo på et syke- eller aldershjem, så lenge familien hennes tar del i livet hennes der. For henne er altså ikke selve den fysiske boligen med dens materielle innhold det viktigste, men det at hun har sine nærmeste rundt seg.

Mange av kvinnene anser hjemmet som en viktig del av en god alderdom. Hjemmet og boligen inneholder mange kjære minner, og er en naturlig møteplass på tvers av generasjonene. Det finnes i dag mange tiltak som kan iverksettes for å tilrettelegge for at den

eldre kan bo i egen bolig, både i form av ulike praktiske hjelpemidler, hjemmetjeneste og hjemmesykepleie.

Familie og barn

Å ha et godt forhold til sin familie og særlig egne barn nevnes også som noe av det viktigste for en god alderdom. Andre studier om pakistanske eldre viser at familien er det viktigste for dem, og at for å ha et godt liv ikke kan leves uten familien (Moen 2002 i Danielsen m.fl. 2004, 46). Familien og barna sikrer kontakt, sosial omgang og støtte, og fordi det har et praktisk formål. De fleste kvinnene omtaler sine barn som norske. Kira sier hennes tre barn er norske fordi de er født her. Også Aisha ser på sine barn som norske fordi de er født her, og fordi de bare har vært i Pakistan én gang, mens Aisha selv pleier å reise til Pakistan hver vår. Også Fatima sier hennes barn er norske, fordi de ikke kjenner Pakistan så godt. At barna er norske omtales som noe positivt i form av at de kjenner samfunnet, kulturen, normer og regler, og at dette er til hjelp for foreldrene. Men det kan også være problematisk. Kira forteller:

Våre barna er blitt veldig påvirket av det norske samfunnet. De skal bestemme helt selv om deres liv. Og jeg vi er ikke vant til det. Og vet du hva, våre barn.. når det gjelder dem, så de er norske, og når de skal få noe fra oss, så er de pakistanske. Vi er liksom ikke vant til alt dette, vi går ikke ut og spiser veldig mye, og vi fester ikke (...) Det burde vært annerledes her i Norge. De burde tenke på familieliv og den eldre generasjon, og at man er sammen. Eldre burde hatt den respekt de skulle ha i samfunnet. Da ville det blitt bedre.

Kira peker her på hvordan barna ikke bruker nok tid på sine foreldre og de eldre, hvordan de ikke lytter til råd, men "vil bestemme selv", og hvordan foreldrene da mister sin autoritet og respekt. Kira peker på hvordan den norske kulturen fokuserer på individet, fremfor gruppen. Anne Prieur (2003) beskriver i "Balansekunstner" hvordan unge med innvandrerbakgrunn opplever å falle mellom to stoler - foreldrenes tradisjoner og samfunnets forventninger. De ansees ikke som pakistanske av foreldrene på grunn av deres levesett, og ikke helt norske av samfunnet på grunn av etnisk bakgrunn. Det er et gjentakende fenomen som går igjen i det kvinnene forteller at de opplever sine barn for opptatt med sitt eget liv og setter av for lite tid sammen med sine foreldre. Det er uklart hva som er for lite, tilstrekkelig eller mye tid å tilbringe sammen med sine foreldre, men alle har kontakt med sine barn og de bor innenfor Oslo, de fleste innenfor samme bydel. Alle har barn, og alle barna er voksne, bortsett fra

Deenas barn. Flere av de har tidskrevende forpliktelser gjennom studier og/eller jobb. Adina forteller at hun får hjelp av sønnen til å handle mat når han har tid. Hun har lyst til å lære seg å bruke PC, som hun har stående hjemme, men forteller at ingen av barna hennes har tid til å lære henne PC. Adina er også engasjert i samfunn og politikk, og skriver ofte leserinnlegg etter å ha sett et program på TVen eller lest om en debatt, men hun klarer ikke skrive det på norsk. Hun spør barna sine om de ikke kan oversette, og det har de ofte ikke tid til.

Jeg spurte Fatima om hva hun mener er viktig for en god alderdom:

At noen passer på meg og gir meg omsorg. Barna skal nok ikke passe på meg, fordi de er norske. Ja, men jeg håper litt da.. Det blir litt vanskelig hvis kona eller barna ikke liker meg, så kastes jeg ut.

Fatima nevner barna sine og en eventuell omsorgssituasjon, og at det finnes et håp i henne om at barna skal ta vare på henne når hun blir eldre. Familien er en naturlig arena å spørre om hjelp og tjenester til. Samtidig er følelsen til stede at de er en byrde for sine barn, som er så opptatt med sitt. Det å være redd for å være en byrde er nokså normalt hos eldre, slik at mange ber unødig om hjelp (Daatland og Solhem 2000, 228). Det blir også en bitter følelse ved at de er i mindre grad behøvd enn tidligere, og at barna ikke kommer til sine foreldre for råd.

4.2.2 Et ønske om aktivitet og deltakelse

Deena er 44 år, gift og har to sønner. Hun kom til Norge på begynnelsen av 90-tallet. Hun har hatt ulike jobber i Norge, og er i dag under yrkesrettet atferdsterapi. Hun forteller hvordan hun ser for seg sin alderdom:

Nå har jeg små barn, så jeg vet ikke hvordan det blir når de blir voksne. Kanskje jeg kjeder meg, eller ikke klarer å jobbe. Jeg vet ikke helt enda. Jeg tror det kan bli kjedelig. Jeg ønsker å bruke seniorsenteret, ikke bare sitte hjemme og se på tv. Jeg vil nok bruke senteret, ja. Tilbudet som de har. Eller jobbe som frivillig. Jeg ønsker å være aktiv hvis det er mulig. Hvis jeg klarer. Jeg har problemer med ryggen, kronisk.

Deena ønsker å gjøre noe mer enn å sitte inne og se på tv, men være ute og aktiv, såfremt hun klarer det med tanke på ryggen. Jeg spør hvilke aktiviteter Deena tenker på:

Jeg liker å hjelpe kvinner. Gamle kvinner. Gamle mennesker. F.eks. hvis det er noen som bor her i området, som er gamle, så kan jeg hjelpe de med å handle og sånt.

Deena nevner her en virksomhet de fleste seniorsentre utfører, nemlig følgetjeneste – være med andre eldre på dagligvarehandel, lege, tannlege o.l., for å bidra med støtte og selskap. Flere av kvinnene forteller at de liker å sy klær og strikke, at de gjør dette både på seniorsenteret og hjemme, og at de ønsker å fortsette med dette også i fremtiden. Adina forteller at hun ønsker å lære seg å bruke PC, og savner et datakurs på senteret. Hun har også et annet ønske:

Jeg kan lage bra mat, jeg kunne vært i kjøkkenavdelingen her. Matsjef eller noe sånt Ellers hadde jeg hatt lyst til å sy klær. Jeg har veldig lyst til å sy kjoler og sånn, men nå er det vanskelig. Jeg kan ikke sy.

Aisha er 55 år, gift og har fire voksne barn. Hun kom til Norge på midten av 1970-tallet. Hun har jobbet mange år i barnehage, innenfor kafeteriadrift og renhold. Hun er i dag uførepensjonist. Aisha deltar på en gå-gruppe en gang i uken, som er et tilbud åpent for alle aldersgrupper i nærmiljøet, men det er flest 60+-åringer som deltar. En rapport fra Norsk institutt for naturforskning, om innvandrerkvinner i Groruddalen og deres forhold til friluftsliv, viser at turgåing var en av de viktigste elementene i deres hverdag, og at det ble benyttet gjerne for å treffe andre og være sosial, og et ønske om mosjon, god helse og frisk luft. Men det viktigste var å komme seg ut, og komme seg vekk fra en stillesittende, ensom tilværelse (Figari, Haaland og Krange 2009, 3). Gå-gruppen er et tilbud Aisha forteller at hun ønsker å fortsette med fremover, også når hun blir eldre. Hun forteller at hun trives godt der, og liker å ha det som et holdepunkt i uka og føler også god samvittighet etterpå. Den gode samvittigheten kan bygge både på den positive helsegevinsten, men også at denne gruppen er det eneste stedet Aisha har en naturlig omgang med ”de norske”, som hun sier. Gjennom observasjoner i kvinnegruppen ser jeg at det å kunne snakke godt norsk, og å snakke med etnisk norske, er en form for prestasjon. Dersom noen av kvinnenenes som ansees for å ikke være veldig stødige i norsk går og snakker med noen av de etnisk norske på seniorsenteret, får de en klapp på skulderen av de kvinnene som prater godt norsk. At Aisha deltar på gå-gruppen sammen med andre norske, og den gode samvittigheten hun føler etterpå, kan dreie seg om at hun opplever det som en utfordring – som hun mestrer. På samme måte som å presse seg litt hardt fysisk ved trening.

Kvinnene har ønsker og preferanser på hva de konkret ønsker å fylle noe av hverdagen med som eldre. Deena finner glede i å hjelpe andre eldre og ønsker å delta på seniorsenteret fremfor å sitte hjemme. Adina ønsker å lage mat, og muligens jobbe i kjøkkenavdelingen på seniorsenteret. Ellers vil hun lære seg å sy klær. Aisha ønsker å være i fysisk aktivitet og i sosialt samvær med andre gjennom gå-gruppen. Fellesnevneren er at alle ønsker å være aktive, enten med sosiale aktiviteter som å holde andre eldre med selskap, eller praktisk arbeid som håndarbeid eller matlaging.

4.2.3 Språkbarrieren – språk som betingelse for deltakelse

Språket synes å være en vesentlig faktor for hvor aktiv og deltakende man kan være på sine eldre dager. Jeg spurte Fatima om hun deltok på noen aktiviteter utenom kvinnegruppen:

Jeg bruker ingen tilbud, fordi jeg ikke kan forstå. Derfor bruker jeg ikke noen tilbud. Så hvis det er noen som kan snakke på mitt eget språk, da kan jeg prøve. Jeg har lyst. Jeg trives bra med andre folk. Jeg prøver, men jeg kan ikke snakke helt norsk. Men jeg prøver. Jeg har ikke så mye kontakt med andre personer. Men jeg kan ikke snakke norsk, så på grunn av det... Jeg forstår hva du sier, men det er vanskelig å svare tilbake. Mine barn kjefter på meg når jeg ikke kan snakke.

Fatima forteller dette i en humoristisk tone, men det ligger et alvor bak. Hun føler seg lett dum og inkompetent når hun snakker norsk, derfor liker hun det ikke, og prøver å unngå det dersom det er mulig. Hun opplever det spesielt pinlig ovenfor andre med pakistansk bakgrunn som hun anser prater bedre norsk enn hun selv.

Dersom man ikke kan snakke eller forstå et språk tilknyttet det landet man bor, kan det by på ulike utfordringer som Fatima viser. Hun ønsker å være sammen med andre mennesker, men språket blir en hindring. Det er ikke alle informantene som har jobbet i Norge, og det er også disse som synes det kan være vanskelig og litt flaut å snakke norsk. Språk, eller mangel på sådan, kan bli en årsak til passivitet. Mangel på språkkunnskap kan også føre til at man ikke får tilstrekkelig med informasjon, eller at man ikke får den hjelpen man trenger og har krav på. Kira forteller:

Jo, man må lære norsk. Man må kjenne til norsk kultur, og man skal vite hvordan man skal fungere i norsk samfunn og norsk kultur. Kamilla: Hvordan tenker du at livskvaliteten blir hvis man ikke kjenner til språket eller kulturen? Kira: Nei, da blir det ikke veldig bra.

Uten språk kan man ikke fungere i et samfunn. Da kan ikke livet bli bedre. De kan ikke språket, og de vil gå til de som kan samme språk og be om hjelp. Og kanskje de ikke er i stand til å hjelpe dem. Man blir sittende inne. Man blir avhengig av andre personer.

Kira peker her på det problematiske knyttet til det som Fatima ytret et ønske om, nemlig det å forholde seg kun til de som snakker samme morsmål som en selv. Ved ikke å kunne majoritetsspråket mister man mye av sin autonomi og handlingsmuligheter, gjennom at man er avhengig av andre, og man innskrenker også sitt sosiale miljø til bare å gjelde de som prater morsmålet. Ens omgangskrets blir dermed ikke nødvendigvis et bevisst valg, men eneste alternativ. Språk og kulturkjennskap åpner for valgfrihet.

Deena forteller også om problemer knyttet til at mange med innvandrerbakgrunn ikke kan språket, og slik heller ikke regler, plikter og rettigheter, og at dette bare blir vanskeligere når man blir eldre. Det kan resultere i at mange ikke får den hjelpen de trenger og har krav på, og ikke får deltatt aktiv på ulike arenaer. De får ingen forankring i samfunnet, og setter sin lit til familie og venner. Dette er en av kjerneoppgavene til seniorsentrene – å sikre at eldre får en samfunnsforankring og at de har en arena som tilhører dem, hvor man kan søke praktisk hjelp utover hva seniorsenteret tilbyr. Seniorsentrenes ansatte har normalt sett god kjennskap til andre relevante instanser i kommunen.

Fatima tror manglende norsk kunne bydd på problemer for henne på sykehjem og aldershjem. Hun forteller at hun ser for seg livet som pasient blir veldig ensomt hvis man ikke får hatt samtaler med de andre pasientene. Hun antar at samtlige pasienter på aldershjem er etnisk norske. Pr. i dag er det en stor overvekt av etnisk norske, men ettersom årene går vil også andre etnisiteter bli en synlig gruppe på aldershjemmene, og antagelsen blant flere av informantene til at sykehjem og aldershjemmene er noe helnorsk og dermed kun for etnisk norske, kan synke.

Hvordan kan man løse utfordringene knyttet til manglende norsk språkkunnskap? Deena mener tolk er den beste løsningen, for å få den hjelpen man trenger:

Mange vet ikke hvordan man bruker forskjellige tjenester, og hvordan man søker og får dem. Det er mange personer. Kamilla: Hvordan tenker du at det skulle blitt gjort annerledes? Deena: En oversetter, en tolk. Det er eneste mulighet. En annen dame mente man skal få en regelbok på sitt morsmål. Jeg synes en tolk er den beste. Så det ikke blir noen misforståelser, og man kan spørre underveis.

Etter forvaltningsloven skal alle personer få tilstrekkelig med veiledning og informasjon i kontakt med det offentlige. Dersom språket blir en hindring må det benyttes tolk. Mye tyder imidlertid på at det eksisterer et underforbruk av tolk i forhold til behov (St. mld. nr 49 (03-04), 113).

Alle kvinnene synes å mene at man trenger å kunne norsk for å fungere godt uansett alder, og tilpasse seg den norske kulturen slik de ser den. Enkelte av kvinnene synes å skamme seg noe over manglende norskkunnskap eller språk. Selv om de i mine og andres øyne snakker godt forståelig norsk, og har ingen problemer med å gjøre seg forstått kan det hindre dem i å ta kontakt med andre norske. På denne måten kan de ende opp med å bare holde seg til nærmeste omgangskrets som snakker samme morsmål, og ikke vedlikeholde den norske språkkunnskapen de har. Dette gjør at de ikke får deltatt på nyttige tilbud, tjenester og aktiviteter, som de kunne hatt glede av.

Flerspråklighet er en ressurs. Men at man kan kommunisere på et felles språk er essensielt for følelsen av samhørighet (Ibid, 112). Språk synes å være måleinstrumentet for hvor mye man kan delta i samfunnet og hvor aktiv man er, i følge noen av informantene. Derfor er manglende norsk språkkunnskap en av de største utfordringene eldreomsorgen vil kunne møte, da man kan havne i en marginalisert posisjon. Fokuset bør ikke være på å lære seg norsk som eldre, men å vedlikeholde den eventuelle språkkunnskapen man allerede har, gjennom å legge forholdene til rette for samtale og kontakt med andre. Dersom norskkunnskapen er helt fraværende, kan avhengigheten til familie og venner bli stor, og ved tap av f.eks. ektefelle og venner kan man etterhvert sitte alene på bar bakke. Da kan det som en av kvinnene sier, være nødvendig med god oppfølging av tolk og rådgiver.

4.3 Kvinnegruppen ved seniorsenteret

Informantene møtes i kvinnegruppen en gang per uke til fast tid. Her snakker de sammen om ting som opptar dem i hverdagen, både gleder og problemer. De driver med håndarbeid, drikker kaffe, og spiser og deler på medbrakt mat. Gruppen var først tiltenkt å være en internasjonal kvinnegruppe, men alle deltakerne i dag har en pakistansk bakgrunn. Dette kapitlet vil ta for seg gruppens funksjon som en sosial møtearena for kvinnene, men også som en utfordring for seniorsenteret.

4.3.1 Kvinnegruppen som primærgruppe

For noen av kvinnene er gruppen den eneste sosiale omgangskretsen de har, utenom ektemann og barn. Et sosialt nettverk er svært viktig kanskje særlig når man blir eldre (Hjort 2010, 24) En av kvinnene forteller at hadde det ikke vært for gruppen, ville hun bare sittet inne og sett på TV hver dag. Hennes barn er opptatt med skole og jobb, og hun har ingen annen familie eller venner i nærheten. Møtet med de andre kvinnene er en svært viktig del av uken.

Vet du hva, pakistanske damer har ikke så veldig mange steder å gå ut, og møter ikke hverandre. Så deltakerne trives med at vi er her, og vi prater med hverandre om livene våre eller problemene. Og vi snakker helt fritt. Vi lager ting også. Noen kommer med strikking, og vi har også symaskin her. Både samtale og aktiviteter. - Kira

Cooley omtaler primærgrupper som grupper der det er en ansikt-til-ansikt-kontakt, og at deltakerne har en følelsesmessig binding og et fellesskap seg i mellom (Levin og Trost 2005, 76). Ofte innebærer dette nærmeste familie, eller de man bor under samme tak med, men det kan også være andre typer grupperinger som er bygd opp av venner, bekjente eller andre betydningsfulle personer uten familietilknytning. For noen av kvinnene kan kvinnegruppen sies å være primærgruppen – den er essensiell for trivselen i hverdagen, bidrar til glede og dekker et sosialt behov, som det er mulig de ikke ville fått på annet vis. En spesifikk gruppe kan være primærgruppen til en person, men noe annet enn primærgruppe for en annen person (Ibid).

På seniorsenteret der kvinnegruppen holder til, er det svært få med en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Det er ingen med pakistansk bakgrunn bortsett deltakerne i kvinnegruppen. Kvinnene er synlig yngre enn flertallet av brukerne ved senteret. Utad kan gruppens funksjoner være noe diffuse og uspesifiserte. Men gruppen tjener flere av kvinnenes behov for å møte andre likesinnede. De samtaler om barna sine, om familien sin, om Pakistan, om ting de har lest i avisen eller sett på TV.

En primærgruppe som term blir ofte brukt om familie. Familie er et flertydig og subjektivt begrep, og kan bygge både på biologiske, legale eller følelsesmessige bånd (Levin 1994, 88). Kvinnene er mer enn deltakerne i en samtalegruppe, de er venninner og støttepersoner for hverandre. Flere av kvinnene har lite familie i Norge. Noen reiser til Pakistan hvert år, andre sjeldnere. Adina forteller at hun til tider opplever å være ensom og deprimert, særlig om vinteren på grunn av kulden og snøen, men også fordi hun blir hindret i å bevege seg ute like

mye som i sommerhalvåret. Hvis hun ikke får ordnet skyss får hun ikke alltid deltatt på kvinnegruppen. Hennes barn bor i egne leiligheter i Oslo, og hennes mann og resterende familie i Pakistan. For henne fungerer kvinnegruppen som et familiesubstitutt, hvis man definerer familie som "en viktig kilde til emosjonell trygghet, sosial støtte og praktisk hjelp" (Daatland og Solem 2000, 164).

4.3.2 En møtearena mellom kvinnene og ulike hjelpetjenester

Gruppen fungerer som en sosiale møtearena for først og fremst kvinnene som deltar, men også som en møteplass og forum for ulike hjelpeinstanser. Kira forteller:

Siden vi begynte på seniorsenteret, så har vi kommet i kontakt med mange. De kontakter ofte oss. Det har vært Vern for Eldre, en sosiolog og mange sosionomer. De kommer og gir hjelp. Leger også. Det er mange som kommer for å holde foredrag. Jeg synes gruppen er en døråpner.

Kvinnegruppen har bidratt til å mobilisere og samle et utvalg kvinner med pakistansk bakgrunn, bosatt i bydelen som seniorsenteret ligger. Gruppen står oppført i seniorsenterets offisielle informasjonshefte, og omtales som en gruppe som rommer kvinner med ulike nasjonaliteter. Gruppen er slik lett tilgjengelig for ulike hjelpeinstanser som ønsker å distribuere aktuell informasjon. Det meste av informasjonen har blitt gitt gjennom personlige møter, fremfor brev og informasjonsfoldere. Disse møtene har gjort det mulig for kvinnene å stille spørsmål til ulike hjelpeorganer. Møtene har imidlertid foregått på norsk, og har medført at enkelte av kvinnene ikke har oppfattet alt som har blitt snakket om. Kvinnene snakker imidlertid om møtene i etterkant, på morsmålet, og slik kan de eventuelt rette opp i misforståelser.

Fordelen med slike møter, som bygger på dialog fremfor monolog, gjør at ulike hjelpeinstanser får et innblikk i hvilke ønsker og behov kvinnene har. På denne måten får de nyttig kunnskap som kan brukes i yrkesutøvelsen eller utviklingen av ulike tiltak. Ulempen er at offisielt sett beskrives kvinnegruppen som en gruppe med deltakende kvinner fra ulike etniske minoritetsgrupper. Slike møter kan gi hjelpeinstansene en falsk trygghet rundt at man har gitt tilstrekkelig informasjon til den tiltenkte målgruppen, når gruppen viser seg å være mer likartet enn først antatt.

4.3.3 Brobyggeren

Kira kom i kontakt med seniorsenteret gjennom et sykurs som ble arrangert i bydelen. Hun ble fortalt at hun var en dyktige syerske, hadde gode lederegenskaper og snakket godt norsk. De foreslo at hun burde starte et sykurs for kvinner med innvandrerbakgrunn på seniorsenteret. Kira startet et sykurs på seniorsenteret, men det ble etter en stund avsluttet. Kvinnene som deltok på sykurset gikk over til å bare møtes for diskusjon og samtale, og medbrakt håndarbeid, en fast dag i uken. Kira var den opprinnelig gruppelederen for kvinnegruppen, og inviterte og samlet kvinner hun kjente, og gjorde gruppen kjent for pakistanske kvinner i området. Jeg ble oppmerksom på hvor høyt verdsatt innsatsen til Kira var. Gruppen har i dag ingen offisiell gruppeleder. Fatima forteller:

Jeg kom i kontakt med senteret gjennom Kira, for et eller to år siden. Kira er limet som holder gruppa sammen, og hun kjenner andre damer som vi også nå kjenner.

Kira har bidratt til å skape et bredere sosialt nettverk for flere av kvinnene gjennom gruppen og dens ukentlige møter. Mange av kvinnene kjente ikke hverandre fra før, men er nå gode venner. Adina beskriver sitt sosiale nettverk:

Jeg har ikke noen "lekekamerater" eller andre venninner her. Jeg er bare hjemme, ellers har jeg kontakt med denne gruppa. Det er de vennene og kameratene jeg har i Norge. Jeg har også kontakt med barna mine og de som er i Pakistan.

Kiras innsats har hatt betydning for kvinnenens hverdag, gjennom å samle kvinner med en likarted bakgrunn og forebygget en delvis isolert situasjon. Kira hjelper også med praktiske spørsmål:

Jeg likte å være lærer. Der følte jeg at jeg fikk brukt evnene mine. Jeg synes jeg bruker de i dag også, og gjør nytte for meg. Det er rett og slett mange damer som ringer meg for å få informasjon om mange ting. Og mannen min liker det ikke. Jeg vil ikke si det selv, men damene synes jeg har veldig mye informasjon om mange ting i samfunnet. De ringer meg f.eks. for å få telefonnummeret til noen. Ellers forteller jeg de hvor de skal gå for å få den og den type hjelp. Slike ting. Kamilla: Hvis det ikke hadde vært for deg, hvor tror du de hadde ringt da? Kira: Nei, det vet jeg ikke. De vet nok ikke hvor de skal ringe da. Og det er mange pakistanske damer som ikke klarer å lese tekster. De kan ikke lese tekst-tv. En venninne av meg ringte meg og spurte "kan du lese og fortelle når fly til Pakistan skal gå?"

Flere av kvinnene forteller at de ikke kjenner til noen andre tjenester i nærområdet, når jeg spør. Flere nevner Kira som svært betryggende å ha, hvis man har spørsmål om ulike ting, og at det er lettere å gå til Kira enn å ringe eller oppsøke et offentlig kontor. Det er mulig at flere av dem ikke ville visst om seniorsenteret dersom Kira ikke hadde tatt kontakt med dem.

4.3.4 Den homogene gruppen?

Som det fremgår, er Kiras innsats for å etablere kvinnegruppen verdsatt av informantene. I samtale med kvinnene var det utelukkende positive kommentarer om kvinnegruppen. Kari, den ansatte ved seniorsenteret, forteller om kvinnegruppen:

Det var tiltenkt å være en internasjonal kvinnegruppe fra begynnelsen av, at det var flere forskjellige minoriteter inne. Men av en eller annen grunn så ble det valgt en gruppeleder som hadde tilhørighet til en bestemt etnisitet, og jeg har vel hørt at det var noe uenighet om vedkommende var rette person til å lede den gruppa. Fordi at de var redd for at den gruppa skulle bli veldig sterk. Hvis det var en kanskje.. en norsk gruppeleder som kunne i større grad ivareta alle grupperingene. Det som i allefall vi har sett, eller det som jeg har sett, etter at jeg kom inn, er at dette har ikke fungert. Det har blitt en pakistansk venninneklubb som møtes. Det er vanskelig for andre å komme inn på den gruppen, nettopp p.g.a. at det er en, som jeg ser det fra utsiden, at det er blitt en veldig homogen, pakistansk kvinnegruppe som møtes. Og som har et behov for en sosial arena å møtes utenfor hjemmet, på nøytral grunn. Men de er ikke inkluderende i forhold til andre. Til andre etnisiteter.

Kari påpeker hvordan kvinnen med pakistansk opprinnelse hadde en tilhørighet til "egen" etnisk gruppe, og at en etnisk norsk gruppeleder ville være mer nøytral og inkluderende for ulike etnisiteter. Opprinnelig formål med gruppen var at kvinner med andre etnisiteter enn norsk skulle møtes og snakke sammen på norsk. Den ansatte forteller videre at de har prøvd å få med en kvinne med indisk bakgrunn, men som bare deltok en gang:

Jeg har forsøkt, det kom en indisk kvinne her etter jul, som har jobbet i Norge i nærmere 30 år, og har blitt presentert inn i gruppa. Og hun synes det hørtes så veldig spennende ut, og gruppa tok veldig hyggelig imot henne, for de er veldig hyggelige. Men så er det sånn at de skal sitte ute i kafeterian, men da må de snakke norsk. Og helst fordele seg litt, sånn at det ikke blir en sånn stor oppsamling. For de vil ikke snakke norsk. De gjør ikke det. De prater pakistansk. Og da blir det litt sånn skuling på hverandre hos de norske eldre og

denne gruppa når den er ute. Det tror jeg man bare må si. For de er jo flinke til å gi av seg selv, vi har jo prøvd å skulle få de integrert, men jeg synes det har vært vanskelig. Veldig vanskelig. Og denne indiske dama som skulle inn, hun var en veldig våken og kvikk flott dame, som kommer fra en annen kommune, hvor de på seniorsenteret ikke fikk... de skulle sitte sammen med andre norske.

Kari forteller at hun opplever at de ikke har lykket med denne gruppa, fordi det bare er pakistanske kvinner som er deltakere, og fordi de ikke snakker med de andre etnisk norske brukerne. Det er et paradoks at gruppen omtales som en internasjonal kvinnegruppe, samtidig som det er ønskelig at de skal splittes opp og snakke med andre som ikke er deltakere i gruppen. Retningslinjene og formålet med gruppen har vært vage. Kari beskriver seniorsenteret som et sted der brukerne skal føle seg sett, inkludert og akseptert, og som skal forsøke å dekke ulike behov som de eldre i bydelen har. I bydelen bor det en stor andel flerkulturelle mennesker, men dette merkes ikke på brukermassen ved seniorsenteret enda. Kari forteller at kvinnegruppen består av kvinner som har et behov for en nøytral møtearena utenfor hjemmet. Dersom dette er et reelt behov, og kvinnene er innenfor aldersrammen på 50+ år, er dette også et behov som seniorsenteret skal forsøke å imøtekomme. Og dette gjøres tildels i dag, men med noe ambivalens.

Kvinnene begynte å møte i gruppen for å komme i kontakt med og snakke med andre kvinner om dagligdagse ting som opptok dem. At det var andre pakistanske kvinner gjorde at de opplevde en tilhørighet, gjennom samme bakgrunn. Gruppen beskrives av Kari som homogen. Mine observasjoner av kvinnegruppen er at deltakerne starter møtene sine med å treffes ved et bord i kantina på senteret, for så å trekke inn på et eget rom. Jeg observerte i gruppemøtet at innad i gruppen eksistererte det også mindre grupperinger – kvinner fra storbyer snakket mest med andre kvinner fra storbyer, og kvinner fra småbyer snakket med andre kvinner fra småbyer. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i kapittel 4.4.4.

Seniorsenteret kan sies å være i et veiskille. Senteret huser fremdeles noen av de aller eldste etniske norske pensjonistene, som har vokst opp i en annen historisk og kulturell kontekst enn de yngste brukerne. Kari forteller at det er svært få med annen etnisk bakgrunn enn norsk som er brukere. Derfor blir de pakistanske kvinnene en veldig liten, men også en synlig gruppe, fordi de annerledes enn flertallet i sitt morsmål og aksent, noen i gruppa går i tradisjonelle pakistanske klær, og de er betraktelig yngre enn gjennomsnittet. Tilbudet i dag gjenspeiler hovedsakelig de eldste, etnisk norskes behov, fordi det er den desidert største brukergruppen,

og de har vært brukere i lang tid. En opplevelse fra kvinnenens side er at de befinner seg på et norsk seniorsenter, og de definerer ikke seg selv som 100% norske. De er dermed ”på besøk”. Veggene i kantina og korridorene er pyntet med vevde bilder laget av brukerne de siste årene, som speiler majoritetsbrukerne ved senteret. Rommet kvinnene trekker seg tilbake på er et mer nøytralt hobby- og syrom. En av dagene jeg skulle møte en av kvinnene for intervju ble det solgt klær i lokalene, tradisjonelle norske dameklær, som bluser og ankellange skjørt.

Kari opplever kvinnegruppen som lite inkluderende. Men man må også bli inkludert for å inkludere. Kvinnene er bevisste sin annerledeshet, og omtaler seg selv med ord som ”innvandrere”, ”pakistansk” eller ”norsk-pakistansk”.

Det kan være utfordrende å integrere nye brukere til en arena som har lange tradisjoner. Men det trenger ikke være problematisk. Kvinnen med indisk bakgrunn som omtales som kvikk og flott, og har jobbet i Norge i 30 år, trenger ikke automatisk å være med i et ”integreringstiltak” for å bli en etterhvert naturlig del av seniorsenteret. Det er ikke uvanlig at seniorsentrene etablerer samtalegrupper spesielt for f.eks. menn, for nypensjonister, for enker/enkemenn og lignende – mennesker som har noe til felles og som binder dem sammen, uten at dette nødvendigvis oppleves som et problem for de andre brukerne.

Selv om gruppen ikke har fungert som det den opprinnelig var tiltenkt å gjøre, så fyller den likevel et viktig, og et ellers udekket, behov for kvinnene som deltar. Kvinnene opplever et felleskap og tilhørighet, og de får et fast holdepunkt i uka som de ser fram til. Sosial isolasjon og ensomhet kan påvirke menneskers helsesituasjon (Moen 2009a, 12), og seniorsentrene er ment for å være forebyggende også for helsen. Kari forteller om et tiltak for å integrere gruppen bedre:

De har jo vært veldig flinke. I hele fjor høst så hadde vi laget et sånt program hvor de laget en del mat, og hvor jeg ville at de skulle fortelle litt om Eid-festen, fortelle litt om bakgrunnen sin, dele litt av maten, jeg ba dem skrive oppskrifter på det, for det er jo nydelig mat. Også tok jeg og renskrev det på maskin og fikk lagt det ut på nett. Og det er dem veldig flink til, at de skal dele av seg. Men tilbakemelding fra de eldre ute er at når de prøver å skal inkludere dem, hilse, ja de hilser tilbake, de gjør det.. men om dem går bort og prater med dem, så svarer dem på spørsmålene, men du får ikke til en kommunikasjon, de stiller ikke spørsmål tilbake, ”sett deg ned” eller de inviterer dem ikke inn til seg. Så da føler de seg litt dum, så står dem bare der. Også går dem tilbake igjen. Så der har vi en jobb å gjøre egentlig. Men jeg har tenkt med meg selv at den har blitt så konform den gruppa, så jeg må se det litt

an, for det er bare jeg som er her. Og det er.. jeg vil bruke litt tid på å tenke på hvordan jeg skal få det til å bli en naturlig prosess at de i større grad.. jeg må ha mulighet til å følge litt med på om de fortsatt sitter og prater pakistansk fortsatt inne, på tross av at jeg har tatt det opp. Prøvd å få de til å forstå at det er ingen vanlig kafe, som vi går ute på kjøpesenteret eller på andre plasser.

Kvinnegruppen bidrar på den ene siden til nye opplevelser, smaker og tradisjoner. På den andre siden viser den en klar splittelse og polarisering blant brukerne. Den oppleves som et godt tilbud for de som deltar, og en utfordring for senterets ansatte. Den ansatte fokuserer på språket som den største hindringen. Kvinnene foretrekker å snakke pakistansk. Studien til Bjørg Moen ved et flerkulturelt seniorsenter viser at det for mange med en annen etnisk bakgrunn kan føles viktig å kunne snakke om oppvekst og livet på sitt morsmål (Moen 2009a, 7). Hvis språket, eller mangel på sådanne, er et problem, kan det være gunstigere å legge vekt på å samhandle fremfor samtale (Moen 2002a, 56). Symbolsk interaksjonistisk perspektiv tar utgangspunkt i at vi kommuniserer og interagerer gjennom symboler, og de mest vanlig symbolene er ord (Levin og Trost 2005, 123). Men dersom det er mangel på felles symbolord, kan man også interagerer på annet vis, gjennom å finne felles mening i aktiviteter. Man kan finne symboler i f.eks. god mat, i dufter eller musikk, og at dette gir en følelse av felles hygge. Å gjøre noe sammen kan være et godt utgangspunkt for å etablere et fellesskap, der begge gruppers interesser og nytte blir lagt til grunn for skape motivasjon for deltakelse (Moen 2009a, 52). Slik kan man skape samhold i felleshetene istedet for forskjellene.

Det er problematisk å anta at når kvinnene skal dele av seg selv, at de da kun skal dele av det tradisjonelt pakistanske, når de har bodd i Norge i flere tiår. Adina forteller f.eks. at hun gjerne kan spise norsk mat, men bare ikke svin. Det er vanskelig å få til integrering og samhold dersom man kontinuerlig skal gjøres bevisst på sin annerledeshet, selv om intensjonen er god. Fokuset må bli på at man først og fremst er et menneske, og ikke føle seg pålagt å *være* sin etnisitet. Det svært mange med innvandrerbakgrunn som opplever seg selv som delvis norske, og da å bli ansett som bare pakistaner, som snakker norsk, blir ikke i tråd med ens identitet. Fokuset kan heller ikke være at kvinnene skal tilpasse seg senterets tradisjonelle rammer, da senteret skal representere hele brukergruppen, og kvinnene er en del av brukerne. Derimot kan en "pakistansk aften" være et fint tiltak for å tiltrekke seg nye brukere. Klikker og gruppedannelser er et kjent fenomen på seniorsentre (Pettersen og Laake 2000 i Moen 2002a, 23), gjennom at mennesker med en lik bakgrunn i fellesskap skuer tilbake på gamle, gode minner og tradisjoner fremfor å søke etter noe nytt og ukjent. Egne

arrangerte samtalegrupper som er ment å rette seg mot spesielt en gruppe mennesker, som ellers ikke eller sjeldent besøker seniorsenteret, kan fungere som en effektiv inngangsport til senteret. At vennskap oppstår trenger ikke være problematisk. Men for at en slik gruppe skal fungere som i utgangspunktet ønsket, må både formål og retningslinjene på forhånd være klargjorte.

Dersom en større andel eldre med en annen etnisk bakgrunn en norsk benytter seg av seniorsentrene og blir en naturlig del av sentrene, vil behovet og formålet med slike samtalegrupper fordelt på etnisk bakgrunn forsvinne. Kvinnegruppens formål var å nå ut til eldre innvandrerkvinner i bydelen, fordi det store flertallet av eksisterende brukere var etnisk norske. Og senteret har lyktes med å få en gruppe kvinner inn på senteret. Spørsmålet er hvordan man mest hensiktsmessig bør gå videre.

4.3.4 Kvinnegruppen som backstage

Kvinnene pleier å møtes i kantina, før de går inn på et avlukket rom. Det har vært ytret et ønske fra de ansatte ved senteret at de møtes i kantina, både for at de andre brukerne skal gjøres oppmerksomme på og se at senteret har en slik type kvinnegruppe, og at kvinnene skal gis mulighet til å omgås og kommunisere med de andre, fortrinnsvis norske, brukerne.

De ansatte oppfordrer kvinnene til å snakke norsk når de er i kantina. Mine observasjoner er at kvinnene snakker generelt mindre, både med hverandre i gruppa og de andre brukerne, når de er i kantineområdet. De har også en annerledes kroppsholdning når de er i kantina, enn på syrommet. I kantinen sitter de rolig og fattet med hendene foldet enten i fanget eller på bordet, og har en noe likarted adferd. Når de er på syrommet har de en lystigere tone seg i mellom, de snakker høyere, og noen snakker mer enn andre. Kroppsholdningene vitner om en mer uformell og hverdagslig stemning.

Seniorsenteret har, som samfunnet forøvrig, sosiale regler som innebærer at medlemmene har en lignende forestilling om hva som er rett oppførsel, og som gjør at man kan være sammen (Levin og Trost 2005, 56). Dette kan sammenlignes med hvordan Erving Goffman forklarte den sosiale orden med trafikkregler – hvis vi ikke følger dem, medfører det en uønsket uorden. Reglene for det sosiale livet kan være av ulike slag. De kan gjelde for samtlige eller bare for et utvalg mennesker. Det kan også være regler som gir forventninger om en viss type adferd, eller regler som krever en viss type adferd (Ibid, 57).

I dette kapitlet vil jeg reflektere rundt kvinnegruppen i lys av Goffmans rollespill-begreper. Goffman benytter som tidligere nevnt en dramaturgisk tilnærming til det sosiale livet, med teatertermer som metaforer for sosiale fenomener (Ibid, 234).

”Frontstage” er stedet der det utføres opptredner og rutiner som fungerer som inntryksmanipulering. Opptredenen skal sikre at publikummet eller tilskuere får en gitt definisjon av situasjonen. En opptreden handler om hvordan man fremstiller seg selv og sin aktivitet (Goffman 1992, 9). Dette innebærer å styre og kontrollere inntrykkene tilskuere danner seg (Ibid). Kantineområdet kan sees på som ”frontstage”. I kantina utføres det bevisst eller ubevisst en rekke rutiner fra brukerne. Brukerne hilser hverandre på med et smil, et håndtrykk og en klapp på skulderen. Flere står i kø for å kjøpe seg kaffe, et rundstykke eller en vaffel. Det er vanlig å komme med en kort og munter kommentar til kvinnen som står bak kassen. Adferden uttrykker at man er kvikk og frisk. Brukerne sitter ofte ved sine faste plasser, sammen med sine bekjente.

Kantineområdets rutiner kan være vanskelig for flere av kvinnene i gruppen å gli ubemerket inn i. Noen av dem kjenner ikke kvinnen bak kassa så godt, noen pleier ikke spise den type mat de selger, som er vafler, brødsiver eller smørbrød med forskjellige typer pålegg. Det forventes heller ikke. ”Tradisjonell norskhet” er det utbredte, hvis man skal ta matutvalget og dekorering i lokalet i betraktning. Dersom alle kvinnene begynte å kjøpe mat i kantinen og forsøkte å veksle noen ord med brukere de ikke kjente fra før, ville det blitt et brudd i de etablerte rutinene og den kollektive definisjonen av situasjonen av hva det vil innebære å være deltaker i kvinnegruppen og være etnisk norsk bruker.

”Backstage” som området bak scenen der de opptredne kan trekke seg tilbake. De går ut av rollen de hadde på scenen, og kan diskutere hendelser som foregikk der. Her kan de ha en uformell tone, gjemme unna ulike uttrykksmidler som understreker ens rolle og øve på fremtidige opptredner. På backstage er det ingen tilskuere (Levin og Trost 2005, 234). Syrommet, der kvinnene bare er sammen med de andre på kvinnegruppen, kan sees på som ”backstage” i forhold til resten av seniorsenteret. Her snakker kvinnene fritt, slik de betegner det selv. De ansatte ved senteret ønsker også her at kvinnene skal snakke norsk, som en trening – eller i Goffmans ånd: trene på fremtidige opptredner i kantina. Noen av kvinnene har også med seg egen mat som de har laget hjemme. Dette spiser de kun her, og ikke i kantina. Flere av kvinnene sitter med ytterjakken på i kantinen. Jakken skjuler tradisjonelle pakistanske klær som noen av kvinnene går med, men også vestlige kvinneklær. Ingen av

kvinnene pleier å sitte med ytterjakke inne på syrommet. Årsaken til at noen av kvinne bevisst eller ubevisst velger å beholde ytterjakken på i kantinaområdet, kan være fordi de ”er i farta”, og vet at de skal gå videre til syrommet når alle deltakerne har kommet. Det kan også være et uttrykk for å dempe eller skjule sin annerledeshet i form av klær som uttrykksmiddel.

Denne annerledesheten ble ved en anledning forsøkt understreket heller enn dempet, da kvinnene i forbindelse med Eid-festen ble spurt om å lage tradisjonell pakistansk mat, lage oppskrift, fortelle om Eid og om bakgrunnen sin. Dette ble karaktisert som et vellykket arrangement av den ansatte jeg intervjuet, og kvinnene ”var flinke til å dele av seg selv”. Arrangementet fant sted i kantinen, hvor kvinnen skulle tilberede, stille ut og selge maten til de andre brukerne. Maten ble et symbol, en fasade og et uttrykksmiddel som understreker rollen som de pakistanske kvinnene. Andre symboler og uttrykksmidler kan også være møbler, utsmykning, innredning og redskaper (Goffman 1992, 27). Opptredenen ble en lagopptreden, hvor de skulle fremføre sin ”pakistanske side”, eller ”seg selv”. Den ansatte betegner arrangementet som vellykket, som i at det var en autentisk pakistansk dag. Opptrednen stod til forventningene og publikum ble tilfredsstilt gjennom å få sine forventninger oppfylt (Levin og Trost 2005, 235).

Majoriteten på senteret er norske, og norskhet er utgangspunktet. Graden av norskhet gir utslag i ens sosiale posisjon, og hvordan man tillater seg å være på fellesområdene. Ingen av informantene er etnisk norske, og kommer aldri til å bli det. Men de har ulikt utgangspunkt for å spille ut en eventuell norsk rolle, gjennom at de er noe forskjellige hva gjelder personlig fasade, f.eks. klær og stil, eller norsk språk. Flere av informantene, som Kira eller Deena, kan i utgangspunktet enkelt spille en ”norsk” rolle i kantina, både gjennom klær, hårfrisyre og språk, men de gjør det i liten grad. Rolleopptredener, og den sosiale orden, handler også om å holde tilbake (Levin og Trost 2005, 57). Hvorfor går ikke noen av kvinnen ut av gruppen i kantina og snakker med de andre? Goffmans teori tar også for seg opptredner som lag, eller performance teams, som fremstiller virkeligheten på en viss måte (Ibid, 237). Lagopptrednen før gruppemøtene og under Eid-arrangementet, sikrer et ensidig og helhetlig bilde av gruppen. Når medlemmer av et lag må samarbeide for å opprettholde en gitt definisjon av situasjonen overfor publikum, vil de neppe være i stand til å fastholde dette inntrykket overfor hverandre (Goffman 1992, 74). Gruppen oppleves betraktelig mer mangfoldig på syrommet enn i kantina. Ved lagopptredner blir kvinnene likere hverandre. Kvinnene lever i ulike grader tradisjonelle pakistanske liv hjemme, men under arrangementet utførte de en ren pakistansk kvinne-rolle, og deres antatte annerledeshet ble bekreftet overfor de andre brukerne.

Avsluttende kommentarer:

Dette kapitlet er relevant ved av at det forteller noe om hvordan brukerne posisjonerer og posisjoneres utifra det om de har norsk eller pakistansk bakgrunn – det norske som det generelle og det pakistanske som det spesielle. Dette vil det være viktig å være oppmerksom på for seniorsentrene både i nåtiden og i fremtiden. Kvinnenes adferd kan være et resultat av at de ikke blir eller føler seg behandlet som individet, men som en gruppe. Slik blir det kun lagopptredner og ikke enkeltopptredner. Kvinnegruppen ansees for å være homogen. Men er den homogen eller gjøres den homogen? Blir kvinnene tvunget til å spille som et lag, fordi de blir ikke tilskrevet noen enkelrolle eller solorolle i seniorsenterets manus? Det må være viktig for fremtiden, at sentrene ser etniske grupper først og fremst som enkeltindivider, og ikke grupper.

Jeg kan ikke undervurdere at de observasjonene jeg har av kvinnene på syrommet vil være farget av det faktum at jeg, som ikke er en naturlig del av gruppen, var tilstede og var tildels tilskuer. Backstage i ordet rette forstand innebærer ikke et publikum. Men mine observasjoner viser likevel konturene av en klar ulik adferd i syrommet og kantinen. Dette vekket min nysgjerrighet på hvorfor dette gjøres, hvordan det skapes og hvordan det opprettholdes. Kanskje forskjellene er enda tydeligere når jeg ikke er tilstede.

4.4 Norsk som normativt sentrum

Aftenposten.no publiserte 16.09.09 en artikkel om hvordan arbeidsinnvandrere som kom til Norge på 70-tallet hadde planlagt å flytte tilbake til hjemlandet, men etter mange år i Norge opplevde seg for norske til å flytte⁹. Min studie tar for seg hvilke tanker kvinnene har vedrørende hva som er viktig for, og som kan bidra til, en god alderdom i Norge. Flere av informantene nevner det å tilpasse seg det norske samfunnet er essensielt for en god alderdom. De betegner seg selv i mer eller mindre grad som integrerte, men har ulike kriterier for hva det vil si å være integrert. Ingen av kvinnene nevner at det kreves en etnisk norsk bakgrunn for å ha en god alderdom i Norge, men at man må være en del av samfunnet gjennom å kunne kommunisere på norsk gjennom språk og symbolske handlinger, og at dette krever både språk- og kulturkunnskap. Dette kapitlet vil med utgangspunkt i min empiri ta for seg i hvilken grad norskhet kan spille inn på livskvaliteten som eldre, og hva det innebærer å

⁹ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3118921.ece>, lastet ned 17.10.10.

”være norsk”. Jeg vil berøre temaer som norsk som verbalt kommunikasjonsmiddel, norsk som fasade, integrasjon og hvordan bakgrunn fra ulike steder i Pakistan kan påvirke den eldre livsutfoldelse. Kapitlet er relevant for problemstillingen i den grad av at det legger et grunnlag for hvordan kvinnene posisjonerer seg selv i forhold til majoritetssamfunnet utifra hvorvidt de anser seg selv som norske eller integrerte, og dette vil kunne forme hvilke handlingsmuligheter de anser å ha og vil påvirke hverdagen som eldre.

4.4.1 God nok i norsk?

Andenæs (2010) mener å kunne snakke norsk er en forutsetning for integrering, likestilling og medborgerskap i Norge, og at graden av norsk setter en grensemarkør for f.eks. akseptable og uakseptable jobbsøkere, kolleger og ansatte, og hindrer karrieremuligheter. Fordi vi lever i et demokratisk samfunn, vil det å forstå majoritetsspråket og kunne ytre seg og bli forstått er en demokratisk rettighet (Andenæs 2010, 195). De siste tiårene har velferdstjenestene fått et mye større fokus på brukermedvirkning og selvbestemmelsesrett, og det vil derfor være viktig å ha mulighet til å sette seg inn i alternativene og ytre sitt ønske vedrørende f.eks. et pleie- og omsorgstilbud.

Å kunne et språk handler om tre ting: lingvistisk, kommunikativ og sosiokulturell kompetanse (Riley 2007 i Andenæs 2010:196). Lingvistisk kompetanse handler om å kunne språket som kode, da språket er satt sammen av tegn og kombinasjonsregler – ord, grammatikk og uttale. Å ha lingvistisk kompetanse vil si at man kan produsere og gjenkjenne korrektheten i et språk. Kommunikativ kompetanse er å tilpasse ytringer til situasjoner, og handler både om tale og taushet. Gjennom å ha kommunikativ kompetanse kan man bruke språket til å samhandle med, samt tolke andres ytringer, gjenkjenne ironi osv. Det handler om interaksjon og ha forholde seg kontinuerlig til dens andres bidrag. Sosiokulturell kompetanse handler om kombinasjonen av språk og viten om våre sosiale, samfunnsmessige og kulturelle omgivelser, og gjør det mulig å være en del av et fellesskap. Ved å ha sosiokulturell kompetanse opptrer man som et kompetent medlem av kulturen, og den binder mennesker sammen med andre (Ibid, 197).

Fatima snakker med en tydelig aksent. Hun fortalte at barna hennes og andre med pakistansk bakgrunn har kjeftet på henne når hun ikke har snakket ”godt nok” norsk. IMDi-rapport 9-2008 viser at ofte godt integrerte innvandrere i Norge opplever å ha et behov for bedre norskkunnskaper, for å fungere optimalt i f.eks. jobbsammenheng. Flere enn hver fjerde

innvandrere i arbeid, både menn og kvinner, med en botid på mer enn 20 år, opplever et slikt behov (IMDi 2008:46). At Fatima får kritikk av andre med pakistansk bakgrunn kan tyde på at mange med en innvandrerbakgrunn stiller svært høye krav til sin språklige kompetanse.

Å snakke norsk med aksent i Norge handler om å ha en annenspråklig nyanse i sin uttale, og ansees for å være noe ikke-norsk. På den andre siden er en dialekt eller sosiolekt noe norsk (Andenæs 2010, 212). En velbevart dialekt fra distrikt-Norge ansees gjerne som noe urørt og urnorsk, og mennesker som har det prøver ofte å bevare dialekten også dersom de flytter til en annen kant av landet. Dialekten blir en del av selvfølelsen og identiteten. En fremmedspråklig aksent er noe unorsk, og aksenten skal forsøkes å minimeres eller dekket over så langt det er mulig for at personen skal stille med et nøytralt grunnlag.

Språk er en ressurs i identitetsforvaltningen, for å vise hvem og hvordan man er, og til å hevde seg, forklare standpunkter, til å forsvare seg og opponere. En annenspråkspreget overflate kan tolkes som inkompetanse, som en indikasjon på at noe er feil eller mangler på innsiden (Ibid, 209). Det er uakseptabelt å henvise til hudfarge, religion eller etnisitet som årsak til at noen ikke passer inn, men språk er en legitim grunn for at noen ikke passer inn (Ibid, 219). Språk kan dermed fungere som en ekskluderingsmekanisme.

Majorisering og minorisering handler om hvor det normative sentrum ligger, som avgjør hvem som er "den andre", og ikke om antallet i hver kategori (Brah 2003 i Andenæs 2010, 210). Dette sentrumet, det norske, er også det sentrum informantene sammenligner seg selv utifra, i kraft av at de er bosatt i Norge og det er de norske prinsipper som gjelder. Ingen av informantene omtaler seg selv som norske, selv om de har bodd i Norge nesten hele sitt voksne liv, og de fleste tar sikte på å bli gamle her. Kira, Deena og Adina omtaler seg selv som norsk-pakistanere, mens Aisha og Salma var mer varsomme med å bruke ordet norsk i beskrivelsen av seg selv – de var først og fremst pakistanske. Fatima var den av kvinnene som var mest ukomfortabel med å snakke norsk, samtidig omtalte hun seg ved en anledning som halvt norsk. De har tilegnet ulike nivåer av "norskhet" i sin selvforståelse. Men de betrakter likevel seg selv som noe annerledes fra majoriteten, og graden av annerledesheten måles delvis utifra hvor gode de anser seg selv for å være til å snakke norsk. Kira, Adina og Deena utmerker seg ved å ha god uttale og stort ordforråd, og snakker det jeg vil betegne som "godt norsk". De snakker mer enn de andre informantene både under intervjuet med meg og med hverandre i kvinnegruppen, både på norsk og morsmålet, mens jeg var til stede. De får slik også mer erfaring og trening i språk og uttale gjennom ulike sosiale situasjoner. Fatima

forteller at hun unngår enkelte sosiale situasjoner der det er fare for at hun vil føle seg tvunget til å snakke norsk. Graden av norsk som språkkunnskap bestemmer delvis nærheten, eller opplevd nærhet, til majoriteten. Og nærheten til majoriteten og dens språklige prinsipper synes å være avgjørende for hvordan kvinnene betrakter muligheten til å ytre seg og bli hørt.

4.4.2 Integrering som mål eller prosess

For at mennesker med en innvandrerbakgrunn skal kunne leve et mest mulig meningsfullt liv i Norge, er det en allmenn antagelse at man må være integrert. Stortingsmelding 49 (03-04) beskriver integrering både som mål og som prosess. Målet beskrives som like muligheter til hevdelse f.eks. på arbeidsmarkedet, boligmarkedet og ved utdanningsinstitusjoner (2003-2004, 28), mens integrering som prosess defineres som innlemmelse i samfunnsfellesskapet, gjennom tilpasning og gjensidig tilpasning fra majoriteten. Stortingsmeldingen beskriver at det vi i dag betegner som norsk, er et resultat av tidligere innvandring (Ibid, 29). Med utgangspunkt i myndighetens forståelse av integrering som prosess er dette noe som må finne sted under arbeidsdyktig alder og før man blir eldre.

IMDi-rapport 4-2010, om holdninger til innvandrere og innvandring, viser at gode norskkunnskaper og arbeid ansees for de viktigste elementene for god integrering, mens felles verdsettelse og likhet til majoritetsbefolkningen er mindre viktig. Det er altså ikke nødvendig med assimilering, hvor kun majoritets regler og ideer skal være allmenngjeldende (Thorbjørnsrud 2001, 237). Alexa Døving (2009) peker på hvordan vold og kriminalitet utført av mennesker med en innvandrerbakgrunn omtales som mislykket integrering, mens f.eks. unge, flerkulturelle mennesker som tar høyere utdanning ansees for å være vellykket integrasjon (Døving 2009, 7). Døving forklarer integrering som ”betegnelsen på en sosial prosess som, på et eller annet nivå, føyer sammen ulike minoriteter og majoriteter til *det norske samfunnet*” (Ibid, 9). Integrasjon kan altså handle om å finne en felles sosial plattform for minoriteter og majoriteter, og at minoritetene skal få beholde sine skikker så lenge de ikke strider med lovverket (Thorbjørnsrud 2001, 238). Men akkurat hvordan denne plattformen skal se ut vil være et definisjonsspørsmål, som må forhandles fram. Jeg spurte informantene hva de la i ordet integrert, og om de selv følte seg integrert. Kira forteller:

Ja, jeg er integrert. Jeg synes det å være integrert er å ta aktiv del i samfunnet, og gjøre de viktige oppgavene man har å gjøre, f.eks jobbe. Også ta aktiv del i politikk, hvis man kan. Eller høre på politiske programmer, og norske programmer. Og hjelpe andre hvis de

trenger. Man skal være loyelig, man skal passe på lover og regler. Så å være integrert er å gjøre seg kjent med regler og følge de.

Kira nevner arbeid, holde seg oppdatert på politiske debatter og kjenne til og følge norske lover og regler. Kira nevner også at man skal hjelpe andre. Integrasjon for Kira handler om deltakelse, kunnskap, loyelighet og moral. På en side stiller Kira høye krav til hva det vil si å være integrert, i forhold til hva majoritetsbefolkningen stiller som kriterium (jfr. IMDi-rapport 4-2010). På den andre siden kan veien til å bli en del av samfunnet føles lang i kraft av å ha en innvandrerbakgrunn, med en aksent og hudfarge ulik majoritetsbefolkningen, og at dette på et vis må kompenseres for.

Deena forteller hva hun anser som integrering:

Det er veldig viktig hvis man bor i et land, at man må akseptere det. Det er viktig å integreres. Man kan velge selv hvor man bor. Hvis man har valgt å bo her, da må man prøve å bli integrert, og respektere samfunnet. Kamilla: Men hva er å være integrert? Deena: f.eks. hvordan man bor, hvordan man oppdrar barna, hvordan man kler seg... man bør følge klesnormen. At man bytter på litt hva slags mat man spiser. Man bør spise litt norsk mat.

Mens Kira omtaler integrasjon som at individet tar del i og tilpasser seg de deler av samfunnet som er viktig for å være en del av det, snakker Deena også om å integrere "det norske" i hjemmiljøet, i tilknytning til barneoppdragelse, klær og mat. Deena omtaler ikke integrering som den felles plattformen mellom minoriteter og majoriteter, men som å forsøke å "fornorske" seg. Det norske blir en slags mal og en standard, som kvinnene sammenligner seg med og forsøker å nærme seg. Gjennom å være integrert er man i tilstrekkelig grad i nærheten av det normative sentrum. Hva som er tilstrekkelig vil være subjektivt.

Deena forteller videre:

Man må akseptere kulturen og samfunnet, da går det bra som eldre. Man kan ikke fjerne noe i seg eller prøve å gjøre seg helt annerledes... men man må tilpasse seg. Men det kan være vanskelig. Det er noen som gjør det, men det er vanskelig. Det er fordi det ikke er lett å glemme barndommen sin. Men hvis man tenker på det, så er det bra alt man faktisk kan gjøre med livet sitt og det trenger ikke gjøres til noe problem.

Deena mener at det er viktig å tilpasse seg og akseptere kulturen og samfunnet for å ha et godt liv som eldre, og at noen får dette til, men det kan være vanskelig på grunn av bakgrunnen og minnet om barndom og oppvekst. Bourdieu benytter begrepet habitus til å forklare den dynamiske relasjonen mellom individ og det sosiale livet. Habitus internaliserer det ytre, sosiale livet i kroppen til individet og fører til at det blir reproduisert. Menneskets opplevelser og erfaringer tilegnes som kunnskap i habitus, for å handle meningsfylt i verden (Wilken 2008, 36). Denne kunnskapen fungerer som disposisjoner og forforståelser for andre situasjoner (Bourdieu 1990, 94 i Wilken 2008, 37), og blir således den optikken vi ser verden gjennom. Habitus og dens disposisjoner er et produkt av sosialisering, og særlig den tidlige sosialiseringen i ung alder hvor man internaliserer hva som er rett og galt, positivt og negativt (Bourdieu 1979/84, 475 i Wilken 2008, 37). Bourdieu mener habitus ikke trenger å være harmonisk eller sammenhengende, der hvor individets sosiale historie ikke er velordnet, og de objektive strukturene som opprinnelig formet habitus ikke stemmer med de någjeldende strukturene. Habitus sies å være i utakt dersom mennesket opplever markante brudd i primære og sekundære erfaringer (Wilken 2008, 38).

Norskhet må således gradvis bli en internalisert disposisjon, for at mennesket skal føle seg hjemme i de nye omgivelsene. Deena peker på at aksept og tilpasning er viktig, ikke bare kunnskap eller lærdom om norsk og Norge. Men å tilpasse seg et nytt sosialt miljø eller et nytt samfunn krever at habitus endrer seg, og dette kan gå langsomt (Bourdieu og Wacquant 1992, 133). Det vil kunne ta tid å tilpasse seg et nytt miljø og føle seg som hjemme, og det krever at man får en forankring og aksepterer det nye miljøet. Den sosiale forankringen krever på sett og vis at man kan språket, da språket er hovedkriteriet for deltakelse i majoritetssamfunnet. Deena peker på at man også må akseptere kulturen og samfunnet, og forsøke å innrette seg etter det, for å få en god alderdom. Men tilpasningsprosessen krever også en gjensidig aksept fra det nye miljøet (Wilken 2008, 38), og deltakelse og inkludering er avhengig av inkluderende og aksepterende holdning fra omgivelsene.

Det vil ikke være mulig å glemme sin historie, og det trenger heller ikke være nødvendig for livskvaliteten, handlingsmuligheter og tilpasningsevnen. For eldreomsorgen vil det være viktig kunnskap å ha, at majoritetens aksept er helt essensielt for tilpasningsevnen i et nytt sosialt miljø hos den eldre innvandrede.

4.4.3 En norsk fasade

Assimilering kan beskrives som at en minoritetsgruppe gir opp sitt særpreg for å bli mest mulig lik majoriteten, og beskrives i noen sammenhenger som motsatsen til integrering (St. mld. nr. 49 (03-04), 29). Integrering innebærer at majoritetsbefolkningen aksepterer og inkluderer minoritetsgrupper på ulike arenaer i samfunnet (Moen 2002a, 10). Noen av informantene synes å følge det første alternativet, gjennom å bli en del av samfunnet gjennom å gjøre seg mer lik majoriteten heller enn å søke aksept. Dersom norsk er normen man måles og måler seg selv mot, og man ikke opplever å bli ansett som fullstendig norsk, hvordan kan man da forsøke å gjøre seg mest mulig lik det norske? Jeg vil i dette kapitlet ta utgangspunkt i Adina og hva hun forteller om å tilpasse seg majoritetssamfunnet.

Ja, jeg har prøvd å bli integrert. Og prøver hver dag. Fordi jeg har lyst til å integreres, fordi jeg har kommet hit. Ingen har sendt en invitasjon til meg, at "du kan komme hit". Nei, jeg kom fordi mannen min var her, og vi trengte penger. Så jeg synes at det er først og fremst min plikt å integreres, og så at andre aksepterer meg. Jeg prøver hele tiden. Jeg bruker norske klær og norsk style, kan du si. Jeg klipper ofte håret, det er jeg også vant med fra mitt land. Men noen kvinner vil ikke klippe håret. Jeg har blitt kritisert av andre, om hvorfor jeg bruker norske klær... jeg sa det er ikke farlig, fordi her er det vinter, og jeg kan ikke bruke samme klær hele året. Til sommeren skal jeg bruke sånne klær. Men jeg prøvde å integreres fra første dag jeg kom til Norge. Også har jeg fremdeles lyst til å integreres.

Adina benytter hår, klær og stil som et uttrykk for norskhet og å være integrert. Hun sier ikke at hun bare bruker "klær", men "norske klær og norsk style". Adina bruker symboler gjennom fasaden bevisst i den hensikt å vise at hun er integrert. Dette medfører at hun får kommentarer fra andre pakistanere vedrørende hvorfor hun kler seg som hun gjør, hvor hun forklarer det med de skiftende årstidene. For Adina blir det symbolske meningsinnholdet i klær et bidrag til inkludering og en ekskludering - hun kan enten velge å gå med tradisjonelle pakistanske klær, og slik symbolisere at hun er en pakistansk kvinne, eller norske klær, for å symbolisere at hun er en tilnærmet norsk kvinne. For Adina blir det å integreres et daglig gjøremål. Et samfunn skaper og skapes av menneskene i det, og vil aldri være statisk. Det vi kjenner som norsk i dag er et resultat av innvandring og utvandring (St. mld. nr. 49 (03-04), 29), og en sammensmelting av ulike kulturer. Adina sier hun forsøker å integreres kontinuerlig, og blir slik en vedvarende prosess fremfor et mål. Dette kan bygge både på opplevelse av at "det norske samfunnet" forandres hyppig, og at hun prøver å holde seg oppdatert. Det kan også

være fordi Adina trekkes i flere retninger – hun ønsker å være norsk, men samtidig pakistansk, og balansegangen er utfordrende. Hun registrerer hva som er typisk norsk, og forsøker å følge det så langt det er mulig. Hun er aktiv i reproduseringen av det norske, men er seg ikke bevisst i skapelsen eller utviklingen av det, og søker først og fremst aksept og innpass, ikke innflytelse.

Goffman mener at utilsiktede handlinger sår tvil om ens egen opptreden (Goffman 1992, 173). Adinas uttrykk gjennom fasaden for å være integrert er på ingen måte utilsiktet eller tilfeldig – den er bevisst og planlagt, gjennom at hun holder seg oppdatert på hvordan voksne kvinner i Norge kler og styler seg, og etterligner dette. Det er en form for tilsiktet inntrykksmanipulering, og den har et mål; å vise at hun er integrert, for så å kunne bli akseptert. Adina forteller at hun ønsker å være integrert og at hun prøver hver dag. Goffman mener at vi alltid fremfører og spiller en rolle eller sosial posisjon som noe som vi forsøker å realisere (Ibid, 68). Slik er vi aldri i besittelse av en rolle eller posisjon, men vi spiller og handler som om vi skulle vært det. Rollen som integrert er mangfoldig og kontekstuel betinget, og det vil være vanskelig å gi en definisjon på hva det innebærer å være integrert. Integrering kan slik beskrives som ”snarere en vei å gå enn et tydelig mål ” (Døving 2009, 11).

Alle land har forskjellige mennesker og forskjellig kultur. Og forskjellig religion også. Men jeg har ikke noe problem med ulike religioner, jeg kan leve med ulike mennesker. Hvis noen f.eks. spiser en annen type mat, så kan jeg sitte sammen med dem. Det er ikke sikkert jeg kan spise akkurat samme type mat, men jeg kan spise brødkive med brunost eller hvitost. Jeg har ikke noe problem med det. Men noen damer fra mitt land, f.eks. de fra landsbygda, de ville aldri ha spist brunost eller brødkiver. De må bruke sin egen mat. Noen liker f.eks. kryddermat. Og det lukter sterkt og sånn... hvis noen norske sitter sammen med disse damene, så sier de kanskje at det lukter mye. Så det kan kanskje bli et problem.

Adina forteller at hun kan omgås andre mennesker som er ulik henne selv, og som spiser en annen mat enn hun i utgangspunktet pleier å spise. Hun sier hun ikke alltid kan spise akkurat samme type mat, men hun kan spise brødkiver med brunost eller hvitost. Hun sier tidligere at det er hennes plikt å integreres, ikke andres å integrere henne. Brunosten kan fungere som et symbol på norskhet og veien til innpass og integrasjon. Brunosten er noe erketypisk norsk, som ikke er uvanlig å gi som en uformell og lett humoristisk gave til venner og bekjente i utlandet, på grunn av dens særegne smak. Adina sier ikke om at hun spiser brunost fordi hun

synes det smaker godt. Men brunosten, eller den norske maten forøvrig, blir et viktig bidrag u sosialiseringen med de etnisk norske. Brunosten blir et symbol på at Adina er tilnærmet norsk. Adina ønsker å kunne omgås ulike mennesker, og brunosten legger forholdene bedre til rette for sosial omgang med etnisk norske enn hva den pakistanske kryddermaten gjør. Kvinner hun kjenner som spiser kryddermat i nærvær med andre norske kvinner, kan få høre at det lukter sterkt. Brunosten blir et felles symbol som bidrar til en følelse av tradisjon, likhet og samhold, mens kryddermatens symbolske meningsinnhold kan bidra til følelsen av annerledeshet og polarisering.

Mat kan fungere som samlende for familier, venner og bekjente, og for brukere av seniorsentrene. ”Å møtes over en matbit” gir en følelse av hygge og fellesskap. Mat kan være et sterkt symbol, og med et ulikt meningsinnhold for mennesker med ulik kulturell bakgrunn. En type mat kan symbolisere kjære tradisjoner, fest og hygge for noen, mens for andre kan det være et symbol på annerledeshet. Seniorsentrene har et fokus på forebyggende helsearbeid, og kosthold er en viktig del av dette. Maten som selges i kantinen på seniorsenteret der informantene er brukere er tradisjonelt sett norsk, og kanskje bevisst sett fra ledelsens side da det symboliserer noe kjent og trygt for majoriteten av brukerne. Seniorsentrene vil i fremtiden kunne få brukere med andre preferanser hva gjelder mat enn i dag, og for at ikke inkluderingen av eldre med innvandrerbakgrunn i seniorsenteret skal bli til en assimilering bør sentrenes matutvalg gjenspeile brukernes ønsker.

4.4.4 Fra by eller bygd i pakistan

Kvinnene i kvinnegruppen har til felles at de er fra Pakistan. Dette har også medført at gruppen blir ansett som homogen (jfr. kapittel 4.3.4). Alle informantene har vært enstemmige om at man som innvandrere bør forsøke å tilpasse seg majoritetssamfunnet, men som Deena har beskrevet kan dette vanskelig på grunn av ens bakgrunn. Hvilke faktorer kan spille inn i denne tilpasningsprosessen, og hvordan kan dette påvirke hverdagen som eldre i Norge? Jeg vil se etter hvordan ulike bakgrunner i Pakistan kan påvirke hverdagslivet og samhandlingen mellom pakistanere i Norge, og mellom mennesker med pakistansk bakgrunn og etniske norske. Flere av kvinnene peker på at det eksisterer store forskjeller mellom by og bygd i Pakistan. Deena forteller:

Man må jobbe hvis man bor her i Norge, det må man i Pakistan også. Kvinner jobber også. Nå er det ikke noe forskjell. I gamledager var det det, men ikke nå. Det er bare media

som fokuserer litt feil. Men det er forskjell på byen og landsbygda. I byen er det ikke noe problem, på landsbygda er det litt annerledes. Sånn er det vel her i Norge også?

Aisha forteller:

Jeg har ikke veldig mye skole, bare litt. Bare grunnskole. Bare 5 klasser, ikke noe mer. Vi kommer fra landsbyen, der har vi ikke skole. Det er mye forskjell mellom jenter og gutter. Det er et problem. Bare gutter får gå på skole, og jenter ikke. De får gå bare littegran, ellers må de sitte hjemme og lese. Så jeg har vært lite på skolen og mye hjemme. Jeg gikk aldri i byen f.eks, var bare hjemme i landsbyen. Jeg har bare jobbet sammen med mormor og moren min. Og hele familien bodde sammen på ett sted, tanter og onkler og alle.

Adina forteller:

Kira ringte meg for å fortelle om kvinnegruppa, og sa at "her vil du trives bra, fordi det er flere kvinner som kommer fra byen din. Det er to kvinner fra Lahore". Jeg er fra Lahore. Kanskje du har hørt om den? I Pakistan er det lang avstand mellom byer og landsbygda. Menneskene er forskjellige. Hvis en kvinne fra byen og en kvinne fra landsbygda møtes, så kan de ikke prate om så mye. Fordi hun har andre tanker. Så vi er veldig forskjellige. Jeg synes ikke det er sånn i Norge. Min datter har en venninne som er fra nordnorge, som ofte har kommet og spist middag med oss. Hun er veldig hyggelig. (...) I Pakistan får ikke landsbygdafolk jobb, fordi de har ikke utdanning. Men byfolk får jobb. Det er et veldig dårlig system. Så vi ender opp med de som er veldig rike og veldig fattige. De fra landsbygda som kommer hit (til Norge), de er helt uten utdanning, de kan ikke skrive eller lese. Også kommer de hit? Da blir det vanskelig å lære. Det er vanskelig for meg også. Fordi jeg kommer fra Pakistan, og hun også kommer fra Pakistan.

På grunn av variende grad av tilgang på skolegang mellom by og bygd i Pakistan, har kvinnene forskjellige utgangspunkt hva gjelder utdanning, og lese- og skrivekunnskaper. De som kommer fra storbyen har jobbet mange år i Norge, mens de som kommer fra landsbygda har jobbet lite eller ingenting. Adina påpeker at det er vanskelig å lære seg et nytt språk dersom man ikke kan skrive eller lese. Dette tyder på at det vil være vanskeligere å få en forankring gjennom deltakelse i arbeid i Norge, dersom man kommer fra landsbygda enn hvis man kommer fra byen. Gjennom å ha bodd flere år i Norge kan disse forskjellene bli enda mer markante. Eldre med en innvandrerbakgrunn som gruppe kan dermed være enda mer mangfoldig når de møter alderdommen enn når de var nyinnvandret til Norge.

Adina forteller at kvinner fra landsbygda har andre tanker enn henne som selv er fra storbyen. Hennes motivasjon for å delta i gruppen var i utgangspunktet på grunn av de to andre kvinnene som også er fra Lahore. Kvinnegruppen på seniorsenteret har blitt omtalt som en ”pakistansk venninneklubb”, men hva kvinnene selv forteller setter flere nyanser på denne betegnelsen.

Det er lett å se på en annerledes gruppe som likartet, uten å se variasjonen innad i gruppen. På samme måte som en med høy utdanning kan se ned på en med lav utdanning i Norge, kan dette forholdet bli enda sterkere mellom mennesker med pakistansk bakgrunn, fordi forskjellene kan være mer markante, da enkelte kvinner fra Pakistan aldri har gått på skole (Moen 2002b, 24). Det kan oppstå en gruppering, og en over- og underordning, basert på hjemsted i Pakistan. Dette vil være en viktig oppgave for seniorsentrene å være oppmerksomme på, og ikke ta det for gitt at så lenge mennesker kommer fra samme land deler de samme erfaringsgrunnlag. Å være innvandrere innebærer å være noe annerledes enn den etniske majoriteten. Interseksjonalitetsperspektivet handler om hvordan sammenvevde forskjellsdimensjoner virker sammen, og hvordan sosiale hierarkier skapes (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010, 20). Det er viktig å belyse den sosiale kategorien innvandrere, og hvilket meningsinnhold som tilligger den sett i norsk kontekst. Ved å anta en likhet innad i gruppen ”innvandrere”, basert på etnisk bakgrunn, glemmer man å se på de sosiale hierarkiene som kan bygges opp innad i en etnisk gruppering, basert på bakgrunn fra by eller bygd og de ulike sosiale forholdene i Pakistan.

Avsluttende kommentarer:

Norskhet og integrering er flertydige begrep, og det vil stilles ulike krav fra ulike hold til hva som er tilstrekkelig integrering. Det som gjerne nevnes som viktigste når man snakker om hvordan innvandrede mennesker skal bli en del av samfunnet, nevnes ofte språk, arbeid og deltakelse på ulike sosiale arenaer. Å bli eldre handler om å gå ut av den samfunns- og politisk definerte arbeidsdyktige alderen. En belysning av hva som legges i ordet integrert er viktig i den grad at det synes å være en måleenhet for hvilken plass man har og tar i samfunnet. Som eldre kan man komme i situasjoner hvor man er avhengig av andres hjelp. Det er derfor viktig å se på ikke bare hvordan majoriteten definerer integrering, men også hva minoriteten legger i ordet, da dette vil kunne påvirke følelsen av inkludering og evnen til mestring.

4.5 En sosial kategori under konstruksjon

Vi speiler oss i andres bedømming av oss, og bygger vår selvfølelse utifra disse bedømmingene (Levin og Trost 2005, 79). Stempling fra omgivelsene kan derfor bli et selvoppfyllende profeti. Ved å trå inn i en ny rolle som en eldre person, kan man være sårbar for negative forventninger, og oppleve en sosial stemping som inkompetent. Denne stemplingen blir internalisert i selvforståelsen, som fører til avhengighet og svekket selvtillit, og slik identifiserer man seg som inkompetent. Dette kalles ”det sosiale sammenbruddssyndromet”, og modellen har blant annet blitt brukt for å forklare utviklingen av aldersdemens. Demensen i seg selv bidrar til kompetansenivået, men inkompetent-følelsen er en sterkere kraft til adferd (Daatland og Solhem 2000, 109).

Informantenes opplevde rolle og posisjon på seniorsenteret i dag vil påvirke opplevelsen av hvem de er og hvilke handlingsmuligheter de har i dag og senere i livet, sett med utgangspunkt i og delvis i motsetning til de andre brukerne som er etnisk norske, og hvordan de andre brukerne forholder seg til dem. Dette vil påvirke i hvilken grad de vil benytte seg av seniorsenteret når de blir eldre, og senteret vil også påvirkes av i hvilken grad kvinnene benytter seg av det.

Kira forteller om hvordan hun opplever å bli møtt:

Det er veldig mange hyggelige personer, men du får negative reaksjoner også. Mange eldre, norske damer liker ikke innvandrere. De liker oss ikke... jeg vet ikke hvorfor, kanskje det er det at de forstår ikke oss. Jeg har hørt selv, de sier ”hvorfor har de så fine biler, hvorfor handler de så mye, hvor kommer pengene fra?” Jeg har hørt det med egne ører, som at vi har lurt det til oss.

Det synes å eksistere en bekymring vedrørende innvandring og innvandrere, særlig de muslimske, blant flere av dagens etnisk norske eldre (Fossen 2008, 98). Dette bildet kan skapes, opprettholde og forsterkes gjennom det lyset media ofte setter ikke-vestlige innvandre og den muslimske verden i. Ved å hovedsakelig høre om de problematiske sidene, blir det etterhvert en beskrivelse for gruppen og samtlige som faller innunder den. Holdninger til en gruppe mennesker, basert på f.eks. alder, kjønn, etnisitet, seksualitet, religion eller lignende, fungerer som ”filtre som får oss til personer og hendelser i tråd med holdningene” (Daatland og Solem 2000, 108). FAFO-rapport 2007:05, om velstand og marginalisering i Oslo, viser at flertallet av Oslo-befolkningen har jevnlig kontakt med folk fra andre verdensdeler, at særlig

arbeidsplassen er en viktig arena for kontakten, og at de med minst kontakt også var de mest negative til innvandring. Det er også mer vanlig blant de yngre enn de eldre å ha kontakt med andre på tvers av opprinnelsesregion (Bråthen m. fl. 2007, 136-137). Flere av mine informanter opplevde at mange norske eldre opptrådte på en skeptisk måte til dem. Dagens eldre har heller ikke fått samme "kjennskap" til innvandrere gjennom f.eks. arbeid som de yngre har. En undring over hvem de er blir til negative holdninger, gjennom TV og media (Moen 2002a, 50), da saker i media knyttet til innvandrere og innvandring ofte er svært problemfokuserende (IMDi-rapport 1 2010).

Objektifisering av personer med en innvanderbakgrunn skjer i en kjønnset integrasjonsdiskursen. Menn med innvanderbakgrunn blir bærere av negative maskuline egenskaper som aggressiv seksualitet og vold, mens kvinner med innvanderbakgrunn blir bærere av negativ kvinnelighet som passivitet og underdanighet (Farstad 2004, 297), og blir presentert som "en person uten handlingsmuligheter, uten selvbestemmelse, et passivt offer som kan tolkes og defineres av andre" (Mirza 1997, 6 i Farstad 2004, 297). Kvinnen med innvanderbakgrunn blir objektifisert og passivisert. På samme måte blir en eldre person gjerne stemplet som svaklig, skjør og med avtakende kompetanse, og som stillesittende og passiv fremfor aktiv. Sandra Torres (2008) mener vi vet for lite om eldre med innvanderbakgrunn, men at de konstrueres sosialt som marginaliserte, sosialt isolerte, tradisjonelle og umoderne (Torres 2008: 406). Den sosiale kategorien "eldre innvandrere" er en kategori under konstruksjon (Ibid, 393). Det å være gammel er underordnet det å være voksen, samt det å være kvinne er underordnet det å være mann. En kombinasjon av å være blant en etnisk minoritetsgruppe, eldre og kvinne blir en form for "trippel underordning" i det sosiale storsamfunn-hierarkiet.

Rollen som den eldre, minoritetsetniske kvinnen er en relativt ny sosial kategori-sammensetning sett i norsk kontekst, og dens meningsinnhold er under konstruksjon og forhandling. En sosial rolle gis og tas, og hvilken rolle informantene gis av dagens eldste og blant deres jevnaldrene synes å være svært forskjellig. Det sosiale kategorisammensetningen og dens posisjon og innehavende muligheter og begrensninger er derfor under utvikling og i endring utifra hvilken sosial arena og kontekst kvinnene befinner seg i. Dette fører meg over til neste og siste kapittel, om hvordan seniorsenteret bør og vil se ut frem i tid når en ny generasjon med eldre blir målgruppen.

4.6 Seniorsenteret fremover – nye brukere, nye tilbud?

Jeg tror at behovet vil være det samme. Jeg tror ikke at vi endrer oss så voldsomt mye. Det kan godt være at vi har enda mer fokus på helse, at vi er enda friskere håpentligvis, hvis ikke vi alle sammen har fått alzheimers da.. det kan man jo lure på. Så tror jeg jo fortsatt at behovet for aktiviteter, riktig kosthold, dette med mentale aktiviter av ulike ting, og også fysisk aktivitet. Alt dette, det er sånne basisbehov som jeg tror at også fremtidens eldre også måtte ha, uavhengig av etnisitet eller hvor man stammer fra. Så jeg tror at dette vil fortsatt måtte bestå. Men det er klart at tilbudet vil nok gjenspeile interesser, moter og alt mulig. Et Eldresenter om 20 år vil nok gjenspeile den generelle samfunnsutviklingen som er ute for øvrig. Og at det er liksom en del av utfordringer, det er å være våken for det som skjer av ulike ting, og prøve å tilrettelegge tiltakene i tråd med det. - Kari

Kvinnene i kvinnegruppen er middelaldrende kvinner og en del av morgendagens eldre, og hittil i oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i først og fremst kvinnenenes tanker og erfaringer, relatert til alderdommen. Jeg vil i lys av dette drøfte og redegjøre for hvordan seniorsentrenes funksjon og praksiser vil eller bør se ut i fremtiden.

Hege Bøen og Odd Steffen Dalgard (2010) påpeker i en artikkel publisert på Aftenposten.no 4. november 2010, hvordan fremtidens seniorsentre bør forsøke å dekke behovet blant den kommende "eldrebølgen", gjennom å se på egen funksjon med friske øyne, og forsøke å imøtekomme behovene til nye grupper eldre¹⁰.

Seniorsentrenes tilbud skal gjenspeile de eldre, og deres ønsker og behov. Forutsetningen er at de kommer til senteret og føler seg akseptert (Moen 2002a, 10). I dag er det få steder hvor norske eldre og eldre med minoritetsbakgrunn møtes (Ibid, 9), men i tiden fremover vil seniorsentrene oppleve et gradvis generasjonsskifte som byr på nye utfordringer og muligheter. Det er derfor vesentlig å være oppmerksomme på utvikling, trender og behov hos både nåværende og kommende eldre.

Det er ingen selvfølge eller nødvendighet at sentrenes funksjon og tilbud trenger å endres drastisk for fylle sin tiltenkte funksjon. Dagens seniorsentre er en arena for sosial sammenkomst, støtte og veiledning, med et mer eller mindre variert aktivitetstilbud myntet på dagens eldre. Alle informantene nevner at de liker å strikke, sy klær og lignende, og at dette er aktiviteter de driver med på senteret også i dag. Noen nevner i tillegg matlaging, og å stelle og

¹⁰ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3889423.ece>, lastet ned 04.11.10.

pynte i hjemmet. På de fleste seniorsentrene i dag er det i stor eller mindre grad lagt opp for denne type aktivitet, da dette appellerer til mange av dagens brukere. En av kvinnene etterlyser datakurs, blant annet for å bestille time til legen sin. På relativt kort tid har mye av samfunnsdeltakelsen blitt digitalisert, og grunnleggende datakunnskap kan synes å være påkrevd. Flere seniorsentre har i dag datakurs for sine brukere, men ofte med fulle deltakerlister og lange ventelister. Seniorsentrene skal tilby forebyggende hjelp, og dersom det er nødvendig å ha datakunnskap for å nå f.eks. helsetjenester, vil datakurstilbud være et viktig tiltak. Foruten de praktiske sidene ved datakunnskap gjennom kontakt med helsetjenester og offentlige organer, åpner datakunnskap også for muligheten til å holde kontakt med familie og venner.

Seniorsentrene trenger med andre ord ikke forkaste alt av dagens tilbud, for å kunne tilby lystbetonte aktiviteter til noen av de kommende eldre, men vedlikeholde, utbedre og utvikle allerede eksisterende tjenester, samt være åpen og observant på nye behov og ønsker hos eldre.

4.6.1 En yngre generasjon med andre holdninger?

Neste generasjon med eldre vil være en særdeles mangfoldig gruppe. En studie av Slagsvold og Solem (2005) om holdninger blant morgendagens eldre, viser at neste generasjon eldre vil stille større krav, bestemme mer selv og ha mer individualistiske verdier gjennom blant annet personlige prestasjoner, nytelse og opplevelser (Slagsvold og Solem 2005, 8). Det vil eksistere store variasjoner i hvordan de, og særlig kvinnene har levd sine voksne liv, blant annet fra en tradisjonell husmorsrolle til en karrierекvinne. Kvinne som sosial kategori og rolle har endret seg de siste tiårene, og dagens middelaldrende kvinner har hatt sin oppvekst i en etterkrigstid og en kontekst preget av forandring og utvikling i samfunnet, i forhold til velferd, teknologi, likestilling mellom kjønnene, samfunnsnormer og familie. Kvinnekampen som fant sted på 70-tallet, i forhold til blant annet ekteskap, samboerskap, barn, abort, utdanning og arbeid, har medført at kvinnene fikk formelt sett flere muligheter, rettigheter og et generelt større spillerom. I samme tidsrom begynte også arbeidsinnvandrere å komme til Norge.

Morgendagens eldre har vært en del av den enorme samfunnsutviklingen, mens dagens eldste på sett og vis har vært observatører. Dette gjelder både i forhold til utviklingen og endringer i samfunnsnormer, velferdstjenester og teknologi, men også i forhold til fremveksten av et mer

flerkulturelt Norge. Mye tyder på at dagens eldste har en sterkere fremmedfrykt enn de yngre (Moen 2002a, 23). Flere av informantene forteller at de har opplevd å ha blitt møtt med en skeptisk og negativ holdning av mange eldre, og som de ikke opplever blant de yngre. Dette kan henge sammen med at dagens middelaldrende og de yngre har fått en større kjennskap til innvandrere gjennom arbeid, utdanning og fritidsaktiviteter (Bråthen m.fl. 2007, 136-137), som ikke de eldre har hatt samme mulighet til, og at deres kjennskap bygger på delvis negativ vinkling i media (Moen 2002a, 50, IMDi-rapport 1 2010). Kari forteller:

De eldre her har ikke den naturlige omgangskretsen med innvandrere som kanskje de yngre har. De yngre har ofte jobbet sammen med noen. Etterhvert vil vi få et større fellesskap med de med etnisk bakgrunn, mens disse eldre på seniorsenteret, de har ikke hatt noen arbeidsrelasjon til andre etniske, så de har med seg sine fordommer inn (på senteret). Så derfor blir det i tillegg enda viktigere at de med innvandrerbakgrunn i allefall prater norsk her inne.

”Inntakskravet” norsk er viktig først og fremst for de etniske norske brukerne. Kari forteller om eldre som har brukere av senteret i mange år, og som besøker senteret hver dag fra kl 9 til kl 14. De betrakter seniorsenteret som sitt andre hjem, og det blir dermed knyttet tradisjoner, følelser og identitetsskapelse til senterets rammer. Disse brukernes behov for senteret kan anees for å være mer signifikant enn for kvinnegruppens medlemmer som bare kommer til senteret en gang i uken. De som bruker senteret mest, og har tilsynelatende størst behov for det, får også mest innflytelse.

Gjennom møtene med både Kari og brukerne av kvinnegruppen registrerte jeg at norskhet var en høyt verdsatt ”egenskap” på seniorsenteret. Graden av norskhet, gjennom språk og generell adferd, regulerte hvilken innflytelse og rolle kvinnene hadde ved senteret. Pierre Bourdieus felt-begrep innebærer et nettverk av relasjoner som retter seg mot ulike logikker og sannheter (Bourdieu og Wacquant 1992, 83). I dagens seniorsentre sett i lys av felt-begrepet, kan tilhørighet og kunnskapen om det tradisjonsrike norske sies å være en sterk kapitalform, og som angir hvilke plassering i senterets hierarki brukeren får (Ibid). I fremtidens seniorsenter kan det komme andre former for hva som kan bidra til innflytelse, f.eks. kan flerkultur og flerspråklighet regnes for en ressurs, hvor kjennskap til og kunnskap om flere kulturer og språk kan benyttes til påvirkning og utvikling av tjenester og aktiviteter. Kiras egeninnsats for å samle kvinner med pakistansk bakgrunn til kvinnegruppen, var en oppgave som var mulig nettopp i kraft av Kiras tilknytning både til det pakistanske miljøet i nrområdet og det

norske miljøet på senteret, og var således en ressurs i informeringen om senteret og rekruttering av nye brukere.

4.6.2 Behovet for en rådgivningstjeneste

Det kan være vanskelig å sikre informasjon om sentrenes tjenester og eksistens til alle i målgruppen. Kari forteller at senteret blant annet informerer og benytter legekontorer, helsetjenesten og bibliotekene som mellomledd, da dette er arenaer som blant andre mange middelaldrende og eldre benytter seg av. De legger også ut programmet på internett. En prosjektleder på Grünerløkka seniorsenter forteller at bruk av personlig nettverk har vært det mest effektive middelet for å nå ut til eldre med innvandrerbakgrunn og rekruttere nye brukere til senteret (Moen 2002a, 18). Den eneste formen for aktiv rekruttering av kvinner med en etnisk minoritetsbakgrunn til senteret, ble gjort gjennom at Kira benyttet sitt nettverket til mobilisering av andre kvinner med pakistansk bakgrunn som hun kjente.

Seniorveiledere i oppsøkende virksomhet skal gi hjemmeboende eldre informasjon, råd og eventuelt henvisninger til andre aktuelle instanser. Kari peker på oppsøkende virksomhet som et viktig grep for å sikre eldres livskvalitet:

Jeg mener at det er et viktig grep å ha en seniorveileder som kan drive oppsøkende virksomhet ut i forhold til hjemmeboende eldre. Og jeg skulle gjerne ønske at vi hadde en hel stilling, slik at målgruppen ikke bare var 80 år uten vedtak, men også yngre, ja folk fra 70 år, 75... det skulle jeg gjerne ha sett. For oppsøkende virksomhet tror jeg er veldig, veldig viktig både for å gjøre seniorsenteret kjent, for de som trenger hjelp til å komme ut av en isolert situasjon eller hva det nå enn måtte være. Få dem aktivisert. Hjelp dem til å få litt mer innhold i hverdagen sin. Det tror jeg er veien å gå.

Den økonomiske knappheten begrenser hvem som tilbys besøk i hjemmet, og ved dette senteret er det de over 80 år. Det vil være svært ulikt når mennesker karakteriserer seg selv som eldre, og noen av mine informanter synes å anse seg selv for eldre i dag. På mange måter er samtaler, informasjon og støtte i forkant av en seniortilværelse vel så viktig som under den, gjennom forebygging av ulike aldersrelaterte utfordringer og problemer. Som sosialarbeider på et seniorsenter og i oppsøkende virksomhet har man flere arbeidsoppgaver som tilligger ens ansvarsområde (Moen 2002a, 24). Man skal gi informasjon, støtte og bistad til å finne riktige tilbud og tjenester i kommunen og bydelen, tilrettelegge for at den eldre skal kunne bo

hjemme så lenge han eller hun ønsker det, man skal informere om seniorsenteret og tilrettelegge for eventuell deltakelse her, samtidig skal man forsøke å se etter behov hos de hjemmeboende og forme senterets tilbud deretter.

Hjemmebesøkene er et frivillig tiltak, og eventuelle kommunikasjonsproblemer på bakgrunn av ulikt språk ble ikke tatt høyde for ved senteret. Det er ikke uvanlig at dagens seniorsentre ikke har mulighet til å gjennomføre oppsøkende virksomhet hos eldre med innvandrerbakgrunn på grunn av mangel på tolker (Moen 2002a, 24). Kira har fortalt at mennesker med det hun anså som lav norskkunnskap ofte går til mennesker som snakker samme morsmål når de trenger hjelp. Det kan føre til at eldre som snakker lite norsk avviser tilbud eller ikke blir tilbudt hjemmebesøk av en seniorveileder, og kun benytter seg av råd fra familie, venner eller bekjente med samme morsmål. Dette kan medføre at de får feilaktiv eller utilstrekkelig med informasjon. De kan også havne i en isolert situasjon dersom den eller de personen som utgjør det sosiale nettverket selv er eldre og blir syke eller går bort. Adina ønsker en rådgivningstjeneste på ulike språk:

Jeg synes at hjelpeapparatet er bra, men det er personer som ikke kan snakke norsk eller har kontakt med noen andre, og disse er i en veldig dårlig situasjon. Så jeg har lyst til at alle kommuner har en ansatt i alle språk. Hvis det finnes noen kvinner som er i samme situasjon som jeg var, så kan hun gå til en person som snakker språk som henne og hjelpe henne, si at "du skal ikke gjøre sånn..."

Adina sikter til da hun havnet i en vanskelig situasjon for noen år tilbake, da hun sa opp jobben sin ved en feiltakelse da hun ble syk, fremfor å be om sykemelding. Ved flere offentlige instanser skal det i dag tilrettelegges for bruk av tolk, men dette er ikke blitt et tema ved seniorsentrene enda, selv om flere med innvandrerbakgrunn er i eller nær pensjonsalder. Ved aldring kan man oppleve mange endringer i livssituasjonen, både fysisk, mentalt, i forhold til familie, bolig og lignende, som kan utgjøre et behov for støtte og rådgivning, både for å finne fram i noe som kan oppleves som et uoversiktlig tjenestetilbud, og for å dele sorger og vanskelige opplevelser med et annet menneske. Mangelfull norskkunnskap kan i dag synes å frata eldres mulighet til å få informasjon og støtte. En rådgivningstjeneste ved seniorsentrene tilrettelagt for eldre med minoritetsetnisk bakgrunn, med flerspråklige ansatte eller tilstrekkelig tilgang på tolker, vil kunne bidra til å sikre informasjon og hjelp ved ulike livssituasjoner. Fordi endringer i livssituasjonen kan skje plutselig, er det viktig at tjenesten er lett tilgjengelig og på en nøytral arena som seniorsentrene er. Informasjon om en slik type

tjeneste må også nåes ut til de som kan ha behov for det, og muligens i tillegg er mest utfordrende å nå ut til. Seniorveilederen i oppsøkende virksomhet bør derfor ha en god tilgang på tolketjeneste for bedre tilrettelegging for besøk hos fremmedspråklige.

4.6.3 Seniorsenter, flerkulturelt senter eller pakistansk senter?

Björg Moens studie av prosjektet på Grunerløkka seniorsenter viser at det hjelper på hyppigheten av besøkene når brukerne opplever at stedet også tilhører dem, og at de ikke må bli spesielt invitert til å komme (Moen 2002a, 20), f.eks. ved spesielle kulturelle arrangementer. Samme studie viser paradoksalt nok at segregrering også kan være et middel for integrering, gjennom å skape og arrangere et tilbud utelukkende for personer med innvandrerbakgrunn for at de først skal begynne å bruke senteret, og forhåpentligvis oppleve dette også som "sitt" sted og bli faste brukere. Selv om de møtes på senteret, og blir en del av brukermassen, viser studien at det som var ment for integrering, har blitt nærmest motsatt – det har utviklet seg med tiden grupper på bakgrunn av etnisitet (Moen 2002a, 10).

Flere av informantene foreslår egne seniorsentre for de med en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Senterets aktivitetstilbudet synes å være godt nok for kvinnene, men at samholdet på tvers av etnisiteter i dag ikke er tilstede. Björg Moen spør om det er mulig og ønskelig "å integrere eldre med ulik språklig og etnokulturell bakgrunn under samme tak, eller er det behov for separate tilbud" (Ibid, 9). Adina mener at man må snakke samme språk for å være på samme senter:

Hvis mennesker, kvinner, med utenlandsk bakgrunn blir gamle her i Norge... Noen kvinner jeg kjenner sier: "når jeg blir gammel kan jeg ikke være på seniorsenteret, fordi vi kan ikke ha kontakt med norske damer, fordi vi kan ikke snakke norsk". Så for å snakke med noen der, må man lære seg norsk først, og det er vanskelig når man er gammel. Skal personer sitte sammen uten å kunne snakke med hverandre? Hvordan kan de trives? Jeg mener at hvis man skal gå på samme seniorsenter, må man ha samme språk.

Deena foreslår egne seniorsentre basert på samme kulturell bakgrunn:

Det er eldre som trenger litt mer eller annerledes hjelp. I Pakistan er det muslimer. Det hadde vært fint med et eget eldresenter her for de. Eldre som går dit nå, de er så norske. Jeg hører det er problemer med mat, kultur og språk. Hvordan kommer man overens? Derfor ønsker vi et stort eldresenter her, for pakistanere eller muslimer. Det er forskjell på norske og

utenlandske eldre vedrørende kultur, religion og samfunnssyn... mange innvandrere er analfabet. Det er et problem, for de får ikke nok informasjon.

Forskjellig språk synes å være primærårsaken til problemene, og kulturrelaterte variasjoner som sekundærårsak. Problemer oppstår når forskjellene medfører hierarkidannelser, og bidrar til å skape en kløft. At Adina og Deena ønsker egne sentre for mennesker fra Pakistan eller muslimer, kan bygge på at de opplever senteret de bruker i dag som helnorsk - som Deena sier; dagens brukere "er så norske". Det eneste som er "deres" på senteret er kvinnegruppen, og det vil være et behov for et bredere alternativ til dette i fremtiden når en større andel av den eldre generasjonen har en innvandrerbakgrunn. Kari har også tanker om dette:

Jeg er jo absolutt ikke for at det skal være en særomsorg for etniske minoriteter. Det ser jeg ikke for meg. Jeg ser mer for at jeg skal prøve å få de til å omgås med de andre. Og at vi skal vise hverandre respekt i forhold til våre forskjellige kulturer. Men vi må kunne prate norsk sammen. Også synes jeg også at de må, så vel som vi, respektere høytider og sånt. De må også respektere og være deltakende når vi har noe kulturell aktivitet her. Men om man klarer å få det til, det vet jeg ikke. Da tror jeg man må ha flere folk som kan følge de regelmessig opp.

Den klare majoriteten på senteret i dag er etnisk norske, og dette legges til grunn for valgene som tas, selv om det er en bydel med en høy prosentandel flerspråklige. Dersom man ikke godtar annet enn norsk språk på senteret i fremtiden, vil man utestenge den gruppen eldre som ikke snakker norsk. Et uttalt ønske om at norsk er det eneste godtatte språket ved senteret, setter et press på de som forstår og kan gjøre seg forstått på norsk, men som ikke føler seg trygge og komfortable med å snakke norsk. Evnen til å snakke norsk åpner eller lukker for retten til å ytre seg og bli hørt. Seniorsenterets formål er å rette seg mot samtlige eldre, men ved å indirekte ekskludere en gruppe eldre på bakgrunn av manglende språk, vil opprettelse av separate seniorsentre basert på morsmål være eneste løsning for å sikre alle kommende eldre en møteplass.

Respekten for og deltakning i ulike kulturelle arrangementer og høytider settes også som et mål for Kari. Deltakerne i kvinnegruppen har stått for et Eid-arrangement, men det bidro ikke i stor grad til at kvinnene opplevde senteret som deres. En av grunnene kan være fordi senterets intensjon om å inkludere kvinnene i senterets rammer, resulterte i en understrekelse av kvinnenens antatte annerledeshet.

Seniorsentre fordelt på etnisk eller kulturell bakgrunn vil ikke automatisk løse fenomener som det splittede miljøet mellom kvinnegruppen og de etnisk norske som har oppstått på seniorsenteret. Av egen erfaring vet jeg at brukere ved seniorsentre ofte trekker sammen med andre brukere de deler likartede erfaringer med, og det vil eksistere store forskjeller i hvilke erfaringer og opplevelser mennesker med en innvandrerbakgrunn har hatt både i sitt liv i Norge og i opprinnelseslandet. Adina sier hun opplever at de som kommer fra en landsby i Pakistan tenker annerledes enn henne som er fra en storby, og det er ingen automatikk i at mennesker med felles etnisitet opplever et umiddelbart fellesskap. Ved å åpne for og etablere seniorsentre basert på kulturell og etnisk opprinnelse, vil man i prinsippet hindre eldre mennesker med ulik bakgrunn å omgås hverandre. Etter å ha f.eks. vært aktiv i arbeidslivet i mange år, og omgått mennesker med andre kulturelle bakgrunner enn en selv vil dette kunne oppleves mer unaturlig enn naturlig.

Talat Butt i Den pakistanske venneforeningen, omtalte i Aftenposten 12. mars 2008¹¹ at et fokus på flerkulturelle eldresentre er positivt, men at behovet vil først og fremst være gjeldende for de førstkomende eldre innvandrere, da neste generasjon i større grad har tilpasset seg hverandre på tvers av etnisk opphav.

Seniorsentrene står ovenfor en utfordring hva gjelder å få de første eldre menneskene med en innvandrerbakgrunn til å bli oppmerksomme på, benytte seg av og føle seg inkludert og hjemme på sentrene. Fokuset må ligge på at alle skal være velkomne, akseptert og ivaretatt, og at ens etnisitet kun forteller noe om en liten del av hvilken bakgrunn man har hatt, og ikke hvordan ens fremtid som eldre i Norge skal og vil være. Seniorsentrene viktigste oppgave i fremtiden for å sikre et relevant tilbud til kommende eldre vil være å se hvordan man kan tilpasse og integrere sentrene til de eldres liv, fremfor å integrere de eldre inn i senterets rammer.

¹¹ <http://www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article570918.ece>, lastet ned 25.10.10

5 Oppsummering og konklusjon

Problemstillingen for denne oppgaven er: *Hvilke tanker, ønsker og forhåpninger har et utvalg innvandrede kvinner, som er brukere av et seniorsenter, til alderdommen i Norge? Hvordan kan denne kunnskapen benyttes til å vurdere om det er et behov for utvikling endring av seniorsentrenes praksiser?*

Jeg har i oppgaven vist hvordan informantene tror fremtiden som eldre i Norge kan bli, gjennom å belyse deres tanker om alderdommen, hverdagen som eldre og om seniorsenteret. Refleksjonene har blitt benyttet til å vurdere hvilken retning seniorsentrene bør gå i fremtiden når en ny og mer mangfoldig eldre generasjon vil bli målgruppen.

Kvinnene legger særlig vekt på kontakt med barna, muligheten til å bo hjemme og å være deltakende og aktive i ulike aktiviteter som viktig for den gode alderdommen. Seniorsenterets oppfordring om at de må snakke norsk når de er på senteret, setter imidlertid begrensninger for mulighet til deltakelse på denne arenaen, da kvinnene opplever å ha ulike grader av norsk språkkompetanse og mestringsfølelse knyttet til ulike sosiale situasjoner med de etnisk norske brukerne. Kvinnene problematiserer hvordan flere eldre kvinner med innvandrerbakgrunn ikke kan norsk, og ender opp med et svært lite sosialt nettverk. Det er en fare for at eldre mennesker med lite norsk språkkunnskap kan oppleve å bli ekskludert på de få arenaene som er tiltenkt deres aldersgruppe. På grunn av den økende andel etniske minoriteter som kommer i pensjonsalder, vil språk kunne bli en årsak til sosiale problemer. Det kan derfor være viktig å tilrettelegge for flerspråklige tjenester på seniorsentrene som et forebyggende tiltak.

Seniorsenteret som kvinnene er brukere av er svært preget av majoriteten av brukerne; de etniske norske, som er betrakelig eldre enn kvinnene. Årsakene til at eldre besøker senteret kan være varierte, men de mest etablerte brukerne anser senteret på sett og vis som sitt andre hjem, og senteret imøtekommer dette gjennom å ha et tradisjonelt og stabilt tilbud for dem. Dette setter også et grunnlag for gitte sannheter rundt hva som er det *generelle*, gjennom tradisjonell norsk mat og norsk språk, og hva som er det *spesielle*, gjennom ”internasjonal kvinnegruppe” og ”pakistansk aften”. Dette kan bygge på hvem senteret definerer som de mest verdige brukerne – de med det antatt største behovet for senterets tilbud. Kvinnene er brukere av senteret, men besøker senteret som regel bare en gang i uken, i motsetning til noen av de andre brukere som kommer hver dag. Kvinnegruppens funksjon dekker likevel et viktig

sosialt behov for flere av kvinnene som har et lite sosialt nettverk utenfor hjemmet, og dette synes å undergraves. Det å bli eldre kan by på mange endringer i livssituasjonen, og særlig i forhold til ulike former for tap. En samtalegruppe med fast møtetidspunkt på utsiden av hjemmet kan bidra til en følelse av stabilitet og trygghet, og kan være en viktig støtte under vanskelige perioder. Utfordringene sett fra senterets side knyttet til kvinnegruppen er at den ikke oppleves som en godt nok integrert del av miljøet på senteret. Årsaken kan ligge i ulike holdninger og forventninger til hverandre. Kvinnene er svært forskjellige hva gjelder f.eks. hvor de kommer fra i Pakistan og hvilke liv de har hatt der, hvilke erfaringer de har gjort seg i Norge og hvilke forhold til og preferanser de har vedrørende f.eks. klær og mat. Kvinnene tilskrives likevel en likarted gruppeidentitet, bygget på kulturell og etnisk bakgrunn, som de ikke nødvendigvis opplever å høre hjemme i.

Med utgangspunkt i kvinnenes erfaringer fra seniorsenteret i dag, ønsker de å være brukere av et seniorsenter også når de blir eldre, men de ytrer et ønske om å ha et eget seniorsenter for mennesker med innvandrerbakgrunn. Dette tyder på at det er ikke aktivitetstilbudet som utgjør motivasjonen deres til å besøke senteret, men å møte bekjente og ha følelsen av å høre hjemme og få innpass. Følelsen av å være en naturlig og generell del av senteret synes å være en forutsetning for trivselen, mens påminning og måling opp mot sin etniske og kulturelle bakgrunn bidrar til bevisste tilpasningsmekanismer, gjennom å forsøke å tidsvis være lik enten majoritetsbrukerne eller ”egen etnisitet”.

Hvilke behov vil morgendagens eldre ha, som seniorsentrene kan bidra med å dekke? Etersom ”eldre” som sosial kategori forbindes med avtakende kompetanse på flere områder, vil det være viktig at seniorsentrene som møteplass bidrar til en følelse av autonomi, mestring og tilhørighet. Utifra de empiriske funnene mener jeg hovedfokuset ved sentrene bør være på holdninger, åpenhet og toleranse, med både individet og gruppen i sentrum, og at planleggingen av det konkrete tjenestetilbudet bør komme i andre rekke, da dette ikke synes å være det mest essensielle for senterets meningsskapende funksjon.

I problemstillingen ligger ordet ”forhåpninger”, dette fordi kvinnene synes å ha et generelt positivt syn og et håp vedrørende alderdommen i Norge. De beskriver de yngre generasjonene som snillere og mer aksepterende enn dagens eldre. Flere studier tyder på at morgendagens eldre vil ha en generelt bredere aksept for individuelle forskjeller hos hverandre, og disse holdningene vil være avgjørende for om eldre med en annen etnisk bakgrunn enn norsk opplever seniorsentrene også som deres.

Litteraturliste

Ambjörnsson, Fanny. 2004. *I en klass för sig*. Stockholm: Ordfront.

Andenæs, Ellen. 2010. "Nok norsk" til å være "norsk nok"? Språk, arbeidsliv, likestilling. I *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*, red. Berit Gullikstad, Anne-Jorunn Berg og Anne Britt Flemmen. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Beauvoir, Simone de. 2000. *Det annet kjønn*. Oversatt av Bente Christensen. Oslo: Pax Forlag AS. Opprinnelig publisert som *Le Deuxième Sexe*. 1949.

Berg, Anne-Jorunn, Flemmen, Anne Britt og Gullikstad, Berit. 2010. Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologisk utfordringer. I *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*, red. Berit Gullikstad, Anne-Jorunn Berg og Anne Britt Flemmen. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Bourdieu, Pierre og Wacquant, Loïc J. D. 1993. *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Bråthen, M, Djuve, A. B, Dølvik, T, Hagen, K, Hernes, G og Nielsen, R.A. 2007. *Levekår på vandring. Velstand og marginalisering i Oslo*. Oslo: Fafo-rapport 2007:05.

Danielsen, Kristin, Moen, Bjørg og Helset, Anne. 2004. Transnasjonale og nasjonale eldrelev. En studie av stedets og hjemmets betydning i eldre år. I *Andre bilder av "de andre"*, red. Ø. Fuglerud. Oslo: Pax Forlag AS.

Døving, Cora Alexa. 2009. *Integrering. Teori og empiri*. Oslo: Pax Forlag AS.

Daatland, Svein Olav, Guntvedt, Odd H. og Slagsvold, Britt (red). 2000. *Eldresenteret nå og framover*. Oslo: NOVA-rapport 17/00.

Daatland, Svein Olav og Solem, Per Erik. 2000. *Aldring og samfunn – En innføring i sosialgerontologi*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Farstad, Gunhild R. 2004. "Jeg liker å være hjemme." Feministiske utfordringer i en flerkulturell kontekst. I *Andre bilder av "de andre"*, red. Ø. Fuglerud. Oslo: Pax Forlag AS.
- Figari, Helene, Haaland, hanne og Krange, Olve. 2009. *Friluftsliv som hverdagsliv. Innvandrerkvinnens bruk av utenfjorsonråder i Groruddalen*. Oslo: Norsk institutt for naturforskning. NINA-rapport 479.
- Fossen, Asbjørn. 2008. *Eldres liv på godt og ondt*. Oslo: Memoria Bok og Forlag.
- Goffman, Erving. 1992. *Vårt rollespill til daglig*. Oversatt av Kari og Kjell Risvik. Oslo: Pax Forlag AS. Opprinnelig publisert som *Presentation of Self in Everyday Life*. 1959.
- Herbjørnsrud, Dag. 2008. Arabisk TV på Oslos eldresentre. *Aftenposten*, <http://www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article570918.ece>, lastet ned 25.10.10
- Hjort, Peter F. 2010. *Alderdom. Helse, omsorg og kultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hutchinson, Gunn Strand og Oltedal, Siv. 2003. *Modeller i sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ingebretsen, Reidun. 2007. *Eldre med innvandrerbakgrunn*. Oslo: NOVA-rapport 13/07.
- Ingebretsen, Reidun. 2007a. Flerkulturell omsorg – til hvem og hvordan? I *Aldring og livsløp*, 24(3): 18-23.
- Ingebretsen, Reidun. 2007b. Flerkulturelt omsorgs- og arbeidsmiljø. I *Aldring og livsløp*, 24(4): 12-19.
- Ingebretsen, Reidun. 2008. Familieomsorg og kulturelt mangfold – dilemmaer og utfordringer i omsorg for eldre. I *Aldring og livsløp*, 25(4): 28-33.

- Ingebretsen, Reidun. 2009a. Familien tar seg vel av ”dem”- eller? Individuell tilrettelegging og familieorientering i omsorg for eldre med innvandrerbakgrunn. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 2009(2):129-141.
- Ingebretsen, Reidun. 2009b. Multikulturell omsorg – erfaringer og utfordringer. I *Aldring i fremmede kulturer og blant norske innvandrere*, red. A. Valen-Sendstad. Gerontologiske skrifter 14.
- Ingebretsen, Reidun. 2009c. Elderly immigrants in Norway – Care Services and Cultural sensitivity. Presentert på *XIX IAGG World Congress on Gerontology and Geriatrics*. Paris. 5. – 9. Juli.
- Ingebretsen, Reidun. 2010. *Erfaringer med omsorgstjenester for eldre innvandrere*. Oslo: NOVA-rapport 11/10.
- Ingebretsen, Reidun. 2010a. Mångfald och individualitet i omsorgen om äldre invandrare i Norge. I *Innvandrarskap, äldrevård och omsorg*, S. Torres og F. Magnussen (red.). Gleerups Forlag.
- Ingebretsen, Reidun. 2010b. *Eldre innvandrere og organisasjoner*. Oslo: NOVA-rapport 13/10.
- Ingebretsen, Reidun. 2010c. *Omsorg for eldre innvandrere*. Oslo: NOVA-rapport 15/10.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. 2008. *Integrert, men diskriminert – en undersøkelse blant innvandrere fra Afrika, Asia, Øst-Europa og Sør- og Mellom-Amerika*. Oslo: IMDi-rapport 9-2008.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. 2009. *Innvandrere i norske medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv*. Oslo: IMDi årsrapport 2009.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. 2010. *Integreringsbarometeret 2009. Holdninger til innvandrere, innvandring og integrering*. Oslo: IMDi-rapport 2-2010.

- Jacobsen, Kjetil. 2002. Innledende essay. I *Distinksjonen*, Pierre Bourdieu. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: De Norske Bokklubbene.
- Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna. 2005. *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Krekula, Clary, Närvänen, Anna-Liisa og Näsman, Elisabeth. 2005. Ålder i interseksjonell analys. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2, no. 3: 79-94.
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Levin, Irene. 1994. *Stefamilien – variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura Forlag AS.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Levin, Irene og Trost, Jan. 2005. *Hverdagsliv og samhandling med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Moen, Bjørg. 2002a. *Eldresenter på ukjent vei. Flerkulturelle møter mellom eldre mennesker*. Oslo: NOVA-rapport 16/02.
- Moen, Bjørg. 2002b. *Når hjemme er et annet sted. Omsorg for eldre med minoritetsbakgrunn*. Oslo: NOVA-rapport 8/02.
- Moen, Bjørg. 2009a. "Jeg gleder meg til torsdag". *Møteplasser for eldre med innvandrerbakgrunn*. Oslo: NOVA-rapport 7/09.
- Moen, Bjørg. 2009b. *Tilhørighetens balanse. Norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familier*. Oslo: NOVA-rapport 13/09.
- Prieur, Annick. 2004. *Balansekunstner. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag AS.

- Reyes, Paulina de los og Mulinari, Diana. 2005. *Interseksjonalitet*. Malmö: Liber.
- Riaz, Wasim K. 2010. Sykehjem er tabu. *Aftenposten*, 7.10.
- Skau, Greta Marie. 1992. *Mellom makt og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solem, Per Erik. 2001. *For gammel? Kunnskapsstatus om aldring, arbeid og pensjonering*. Oslo: NOVA-rapport 4/01.
- Solem, Per Erik og Mykletun, Reidar J. 2009. *Endringer for seniorer i arbeidslivet fra 2003 til 2008*. Oslo: NOVA-rapport 20/09.
- Solem, Per Erik og Slagsvold, Britt. 2005. *Morgendagens eldre. En sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrende og eldre*. Oslo: NOVA rapport 11/05.
- Solli, Susanna M. 1998. Bourdieu og konstruksjonen av forskningsobjektet. I *Modernitet. Refleksjoner og idébrytninger*, red. Øystein Nilsen og Elisabeth L'orange Fürst. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag AS.
- St. meld. nr. 14 (2003-2004). *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet*. Arbeidsdepartementet.
- Stokke, Olga. 2009. For norske til å flytte tilbake. Prøvde, men ga opp. *Aftenposten*, <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3118921.ece>, lastet ned 17.10.10.
- Stoltenberg, Kristin. 2008. –Oslo uforberedt på pakistansk eldrebølge. *Aftenposten*, <http://www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article479496.ece>, lastet ned den 10.09.2010.
- Teigen, Karl Halvor. 1997. Persepsjon. I *En innføringsbok i psykologi for universiteter og høyskoler*, red. Kjell Raaheim og Geir Høstmark Nielsen. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag AS.

Thorbjørnsrud, Berit. 2001. Kulturelle fortolkningsrammer. I *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene*, red. Marianne Rugkåsa, Elisabeth Brodtkorb og Reidun Norvoll. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Thorsen, Kirsten. 1999. Intervju med Gro Bertzen, i *Vi over 60* nr. 2-99.

Torres, Sandra. 2008. Äldre invandrare i Sverige: Om homogeniserandet av en heterogen social kategori och skapandet av ett välfärdsproblem. I *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*, red. C. Westin og M. Darvishpour. Lund: Studentlitteratur.

Wilken, Lisanne. 2008. *Pierre Bourdieu*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Nettadresser:

<http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article143180.ece>, lastet ned 28.10.10

<http://www.ssb.no/befolkning/>, lastet ned 15.09.10

<http://www.snl.no/Pakistan/befolkning>, lastet ned 21.09.10.

<http://www.snl.no/Norge/befolkning>, lastet ned 21.09.10.

Forespørsel om å delta på intervju i forbindelse med masteroppgave

Jeg studerer til mastergrad i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo, og skal skrive avsluttende masteroppgave om kvinner med innvandrerbakgrunn og alderdom i Norge. Jeg er interessert i å finne ut hvilke tanker og forventninger kvinner med en annen etnisk bakgrunn enn norsk har til alderdommen i Norge, samt hvilken posisjon de opplever å inneha i det norske samfunn, og muligheter og begrensninger knyttet til denne. Jeg ønsker også å vurdere et potensielt økt behov for fornyelse og tilrettelegging ved det norske tjenestetilbudet som tilbys eldre i dag, f.eks. eldre- og seniorsentre, da de kommende generasjonene med eldre vil kunne ha et større mangfold enn tidligere brukergrupper. Oppgaven veiledes av Sindre Bangstad ved Institutt for Sosialantropologi ved Universitetet i Oslo.

Jeg ønsker å intervju 4 til 8 kvinner i aldersgruppen 50+ som er brukere av Furuset Seniorsenter [del 1], samt 1 til 3 ansatte ved seniorsenteret [del 2]. For del 1 vil spørsmålene dreie seg om bakgrunn, deltakelse på ulike arenaer og sosialt nettverk, aktiviteter og interesser, synet på og forholdet til hjelpeapparatet, samt tanker, ønsker og forhåpninger vedrørende seniortilværelsen. For del 2 vil spørsmålene omhandle erfaringer knyttet til arbeid med eldre med en annen etnisk bakgrunn enn norsk, mulige utfordringer som kan møtes, samt hva seniorsenteret gjør for å rekruttere nye brukere med innvandrerbakgrunn. Intervjuet vil vare ca. en time. Jeg vil benytte båndopptaker og ta korte notater underveis i samtalen.

Jeg vil forsikre deg om at alle opplysninger du gir vil bli behandlet konfidensielt. Intervjumaterialet vil bli lagret på en pc med passord som kun jeg vil ha tilgang på. Det du forteller under intervjuet vil ikke kunne knyttes til deg som person og ditt navn vil være anonymisert i den ferdig oppgaven. Det er frivillig å delta på intervjuet, og du bestemmer selv hvordan du velger å svare på spørsmålene som stilles. Det minnes imidlertid om de ansattes taushetsplikt vedrørende personopplysninger om brukere ved senteret. Du vil ha mulighet til å trekke ditt bidrag også i etterkant av at intervjuet er foretatt. Når min masteroppgave står ferdig i løpet av sommeren 2010 vil lydbandene gjort under intervjuet, samt intervjutranskripsjonene, bli slettet. Du vil kunne få tilsendt en kopi av min oppgave etter forespørsel.

Dersom du har lyst til å delta på intervjuet, er det fint om du skriver under på samtykkeerklæringen på neste side.

Dersom du har noen spørsmål kan jeg nåes på tlf.nr. 984 82 595 eller e-post s154000@stud.hio.no. Min veileder kan kontaktes på tlf.nr. 22 85 66 37 eller e-post sindre.bangstad@sai.uio.no ved eventuelle spørsmål.

Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen
Kamilla Nomerstad

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om denne studien av kvinner med innvandrerbakgrunn, og bruken av den, og gir herved mitt samtykke til dette intervjuet.

Signatur.....Telefonnummer.....

Intervjuguide

Del 1

Spørsmål til brukere av seniorsenteret

- 1 Navn:
- 2 Alder:
- 3 Sivilstatus:
- 4 Utdanning (og fra hvor):
- 5 Hvilket land er du født i?
- 6 Når kom du til Norge, og med hvilket formål (ekteskap, arbeid e.l.)?
- 7 Arbeidssituasjon – I arbeid/pensjonist/arbeidsledig/deltid/uføre?
- 8 Kan du fortelle litt om hvordan ditt liv i Norge har vært?
- 9 Hvordan opplever du det å ha innvandrerbakgrunn?
- 10 Hvordan vil du beskrive ditt norsknivå (eventuelt engelsk)?
- 11 Kan du fortelle om din familie i Norge?
- 12 Hvordan vil du beskrive ditt sosiale nettverk?
- 13 Hvordan kom du i kontakt med Furuset Seniorsenter, og hvor lenge har du vært bruker?
- 14 Hvilke tilbud eller aktiviteter ved senteret benytter du? Er det noe du savner?
- 15 Bruker du andre tjenester/tilbud i ditt nærområde?
- 16 Hvordan opplever du det norske hjelpeapparatet har møtt deg? F.eks. helsetjenester, seniorsentre, foreninger, skole o.l.
- 17 Hvordan opplever du å bli møtt av det norske samfunnet forøvrig?
- 18 Kan du fortelle om noen positive og negative sider ved det norske samfunn kontra ditt opprinnelsesland?
- 19 Kan du beskrive hvordan en ideell alderdom ville sett ut for deg i Norge? F.eks. vedrørende familie, boforhold, aktiviteter, nettverk, graden av praktisk bistand fra det offentlige o.l.
- 20 Hvilke aktiviteter liker du å drive med?

- 21 I hvilken grad opplever du å få brukt dine evner til noe positivt?
- 22 Hvilken posisjon/rolle føler du eldre har i det norske samfunnet? Er det noen forskjeller her på etnisk norske eldre og eldre innvandrere?
- 23 Hva legger du i å være integrert, og føler du deg integrert?
- 24 Hvem ville du kontaktet dersom du hadde spørsmål, tanker eller bekymringer rundt egen situasjon?
- 25 Opplever du at hjelpeapparatet er synlige/tilgjengelige nok, også for de som ikke kan godt norsk?
- 26 I hvilken grad tenker du at norskkunnskap og kunnskap om norsk kultur har noe å si for eldre innvandreres livskvalitet?
- 27 Hva vil du trekke fram som den/de aller viktigste faktoren(e) for et godt liv som en eldre person?
- 28 På en skala fra 1 til 10 – hvor positiv er du til din alderdom i Norge?

Del 2

Spørsmål til ansatte ved seniorsenteret

- 1 Kan du fortelle noe om seniorsenterets faste brukere?
- 2 Hvilke erfaringer har du med arbeid tilknyttet eldre med etnisk minoritetsbakgrunn på et seniorsenter?
- 3 Kan du fortelle noe om hvilke utfordringer som kan møtes (f.eks. vedrørende språk, kulturforståelse e.l.)? Hvordan kan disse eventuelt løses?
- 4 Hva gjør seniorsenteret for å nå ut til og være synlig for eldre med innvandrerbakgrunn?
- 5 Hvilke grep tenker du er mest vesentlig for å sikre eldres livskvalitet?
- 6 Hvordan ser du for deg at seniorsentrene vil se ut 20 år fram i tid?

Eivind Engebretsen
Avdeling for samfunnsfag
Høgskolen i Oslo
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 16.04.2010

Vår ref: 23947 / 2 / AH

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 03.03.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

23947

Behandlingsansvarlig

Daglig ansvarlig

Student

Kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn og alderdom i Norge

Høgskolen i Oslo, ved institusjonens øverste leder

Eivind Engebretsen

Kamilla Nomerstad

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.08.2010, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Kontaktperson: Åsne Halskau tlf: 55 58 89 26

Vedlegg: Prosjektvurdering

✓ Kopi: Kamilla Nomerstad, Vetlandsveien 81, 0685 OSLO

Åsne Halskau

Åsne Halskau

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

23947

Prosjektets formål er å finne ut hvilke tanker og forventninger kvinner med innvandrerbakgrunn har til sin alderdom i Norge, hvilken posisjon de innehar på et seniorsenter og i samfunnet forøvrig, samt se etter et mulig økt behov for tilrettelegging og fornyelse av tjenestetilbudene ved eldre- og seniorsentre. Utvalget består av kvinner med innvandrerbakgrunn som er over 50 år, som er deltakere ved Internasjonal kvinnegruppe ved Furuset Seniorsenter i Alna bydel i Oslo (totalt 4 til 8 personer), samt noen ansatte ved senteret (ca. 3 personer). Det vil gjennomføres personlige intervju.

Personvernombudet forstår det slik at førstegangskontakten opprettes via Furuset Seniorsenter og kvinnegruppen der. Personvernombudet forutsetter at taushetsplikten ikke er til hinder for rekrutteringen av informanter til prosjektet. Dette innebærer at student ikke får kjennskap til aktuelle informanternes identitet før de eventuelt har samtykket til det, og at førstegangskontakten opprettes via seniorsenteret som beskrevet i meldeskjemaet.

Gjennom de personlige intervjuene med kvinnene vil det samles inn opplysninger om informantenes bakgrunn, deltakelse på ulike arenaer og sosialt nettverk, aktiviteter og interesser, synet på og forholdet til hjelpeapparatet, samt tanker, ønsker og forhåpninger vedrørende seniortilværelsen. Gjennom intervjuene med de ansatte vil det samles inn opplysninger om de ansattes erfaringer tilknyttet arbeid med eldre med en annen etnisk bakgrunn enn norsk, mulige utfordringer som kan møtes, samt hva seniorsenteret gjør for å rekruttere nye brukere med innvandrerbakgrunn. Lydfil lagres på PC. Det vil bli registrert sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8, a). Personvernombudet legger til grunn at bruk av privat PC er i tråd med Høgskolen i Oslo sine rutiner for datasikkerhet.

Personvernombudet har mottatt informasjonsskriv til kvinnene og finner det tilfredstillende forutsatt at det presiseres at det er i det publiserte materialet informasjonen som innhentes ikke kan føres tilbake til enkeltpersoner. Rådataene kan ikke regnes som anonyme siden de både lagres på PC og det er krysset av for at de er indirekte personidentifiserbare i meldeskjemaet. Videre må det presiseres hva som skjer med det innsamlede datamaterialet 15.08.2010, dvs. at også intervjutranskripsjoner anonymiseres/slettes i tillegg til at lydfilen slettes.

Personvernombudet forutsetter at de ansatte får tilsvarende informasjon som de øvrige informantene i prosjektet, slik at de kan gi et informert samtykke. Personvernombudet anbefaler at det i tillegg minnes om de ansattes taushetsplikt i informasjonsskrivet som deles ut til dem, slik at de ikke oppgir personopplysninger om noen av brukerne ved seniorsenteret.

Personvernombudet finner at behandlingen kan hjemles i personopplysningsloven §§ 8 første alternativ og 9 a) (samtykke).

Prosjektslutt er angitt til 15.08.2010. Senest ved projektslutt må selve datamaterialet slettes eller anonymiseres. Anonymisering innebærer for det første at lydfilen slettes. For det andre at det skriftlige materialet anonymiseres ved at eventuelle indirekte identifiserbare opplysninger som framgår av intervjuutskriftene, slettes eller omskrives på en slik måte at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes.